

The Project Gutenberg eBook of Moskovasta Waterlooohon: Romaani Napoleonin ajoilta, by Erckmann-Chatrian

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Moskovasta Waterlooohon: Romaani Napoleonin ajoilta

Author: Erckmann-Chatrian

Translator: Emmi Voionmaa

Release date: May 30, 2015 [EBook #49082]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MOSKOVASTA WATERLOOHON: ROMAANI
NAPOLEONIN AJOILTA ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

MOSKOVASTA WATERLOOHON

Romaani Napoleonin ajoilta

Kirj.

ERCKMANN-CHATRIAN

Suomensi Emmi Voionmaa

WSOY, Porvoo, 1908.

Ne, jotka eivät ole nähneet keisari Napoleonin kunniansa kukkuloilla vuosina 1810, 1811 ja 1812, eivät koskaan voi saada käsitystä siitä, mihin vallan ja mahtavuuden huippuun ihminen saattaa kohota.

Kun hän kulki Champagnen, Lothringin tai Elsassin maakuntain läpi, heittivät ihmiset kaikki työnsä keskellä vehnän- ja viininkorjuuta ja riensivät häntä katsomaan; ihmiset tulivat peninkulmain päästä, naiset, lapset ja vanhukset juoksivat kilvan hänen tielleen kätet pystyssä ja huusivat: "Eläköön keisari! Eläköön keisari!" Olisipa melkein luullut, että hän oli itse Jumala, joka piti maailmaa pystyssä, ja että kaikki menisi mullin mallin, jos hän onnettomuudeksi sattuisi kuolemaan. Muutamia vanhoja tasavaltalaisia, jotka ravistelivat päätään ja jotka, kun viini oli kirvoittanut heidän kielensä kannan, uskalsivat sanoa, että keisarikin saattaa kukistua, pidettiin hulluina. Sitä katsottiin aivan mahdottomaksi, eikä kukaan viitsinyt sellaista mahdollisuutta edes ajatellakaan.

Vuonna 1804 olin tullut oppiin vanhan kellosepän Melkior Guldenin luo Pfalzburgin kaupungissa. Kun näytin heiveröiseltä ja hiukan onnuin, oli äitini tahtonut panna minut vähemmin rasittavaan ammattiin kuin niihin, jotka kotikylässämme olivat tavallisia, sillä Dagsbergissa on vain kirvesmiehiä, miilumiehiä ja ajureita. Herra Gulden piti minusta. Asuimme suuressa kulmatalossa, toisessa kerroksessa, vastapäätä "Punaista härkää", lähellä Ranskan porttia.

Siellä totisesti sai nähdä kyllikseen prinssejä, lähettiläitä ja kenraaleja, joita yhtenään tuli kaupunkiin, mikä ratsain, mikä avonaisissa, mikä katetuissa vaunuissa ja kultapäärmeisissä hännystakeissa, töyhdöissä, turkeissa ja kaiken maailman maitten ritaritähdistä. Ja valtamaantiellä vilisi kuriireja, sanansaattajia, ruuti-, luoti-, kanuuna- ja lavettikuormastoja, ratsu- ja jalkaväkeä. Sitä aikaa! Sitä pauhaavaa elämää!

Viidessä kuudessa vuodessa rikastui hotellin isäntä Georges: hänellä oli niittyjä, hedelmäpuutarhoja, taloja ja rahoja jos kuinka paljo, sillä kaikki nuo Saksasta, Sveitsistä, Venäjältä, Puolasta ja muista maista tulevat vieraat eivät paljokaan välittäneet muutamasta kourallisesta kultarahojta, joita he sirotteli maanteille; kaikkihan he olivat aatelisväkeä, joka melkein pä katsoi kunniaukseen olla kitsastelematta.

Aamusta iltaan ja vielä yötkin olivat "Punaisen härän" pöydät aina katetut. Alakerran suurista ikkunoista näki valkoisilla pöytäliinoilla ja säteilevillä hopea-astioilla katetut pöydät, täynnä metsänotusta, kalaa ja muita herkkuja, joita nuo matkustavaiset rivittäin istuivat syömään. Suuresta takapihasta kuului lakkaamatta hevosten hirnuntaa, postiljonien huutoja, piikain naurua ja vaunujen kolinaa, kun niitä tuli ja meni korkeista ajoporteista. Niin, sellaista kukoistusaikaa ei "Punaisen härän" hotelli koskaan enää tule näkemään!

Sinne nyt loikkivat kaupunkilaisetkin, joita ennen oli nähty metsässä polttopuita keräämässä tai maantiellä hevoslantaa kokoomassa. Heistä oli nyt tullut kapteeneja, everstejä tai kenraaleja — yksi aina tuhannesta — sen kautta, että lakkaamatta olivat tapelleet kaikissa maailman osissa.

Vanha Melkior istui työssään musta silkkikalotti päässä karvaisia korvia myöten, silmäluomet pussillaan, nenä nipistettynä suurten sarvikakkuloiden väliin ja huulet kokoon puristettuna. Mutta hän ei malttanut olla laskematta suurennuslasia ja pihtiä työpöydälleen ja silloin tällöin silmäämättä ravintolaan päin, erittäinkin kun pitkävartisiin saappaisiin, lyhyeen takkiin ja niskasta kierittyyn hamppperuukkiin puetut postiljonit mäiskäyttivät ruoskiaan niin että kaupungin vallit kaikuivat, ilmoittaen jonkun uuden pomon saapumista. Silloin tuli ukko huomaavaiseksi, ja minä kuulin hänen sanovan:

"No älähän, tuossahan on katontekijä Jaakon, vanhan sukankutoja Anna-Maijan tai vanneseppä Frans Sepelin poika! Onpa se kohonnut ... näkyy olevan eversti ja valtiovapaaherra päälliseksi! Kas vietävää, kun ei kelpaa mennä isän luo, joka asuu tuolla Kapusiinikadulla!"

Mutta kun hän näki heidät kävelevän kadulla ja paiskaavan kättä oikealle ja vasemmalle vanhoille tutuillensa, muuttui hänen naamansa; hän pyyhki silmiään kirjavalla nenäliinallaan ja hymisi:

"Ai, kuinka vanha Anna eukko nyt tulee iloiseksi! Katsos, katsos! Eipäs ole ylpeä tuo, on kunnian mies; älköön luoti häntä liian pian kaatako!"

Muutamat ajoivat kaupungin läpi, ikäänkuin häpeisivät tuntea alkuperäänsä, toiset astuivat mahtavasti kaupungin halki tervehtimään sisartaan tai serkkuaan. Näistä puhuivat kaikki ihmiset, koko Pfalzburg oli aivankuin osallinen heidän kunniamerkeistään ja poleteistaan; mutta noita edellisiä halveksittiin yhtä paljo, vieläpä enemmänkin kuin silloin, kun he katuja lakasivat.

Melkein joka kuu vietettiin kiitosjumalanpalvelusta jostakin uudesta voitosta, ja asehuoneen kanuunalla ammuttiin kaksikymmentäyksi laukausta, niin että hätä tahtoi tulla. Jälkeisenä viikkona oli levottomuus vallalla kaikissa perheissä, erittäinkin odottivat vanhat äitiparat kirjeitä, ja heti kun kirje tuli, tiesi koko kaupunki, että se ja se oli saanut tietoja Jaakosta tai Kallesta, ja kaikki juoksivat

kuulemaan, eikö sanottu mitään heidän Juusestaan tai Jussistaan. Puhumattakaan ylennyksistä ja kuolemantapauksista; ylennyksiin kaikki uskoivat, sillä täytyihän kuolleitten sijaan panna uusi mies; mutta kun joku oli kaatunut, odottivat vanhemmat itkusilmin virallista vahvistusta, sillä sitä ei tullut heti, välistä ei koskaan, ja vanhusraukat elivät yhä toivossa ja ajattelivat: "ehkäpä on poikamme joutunut vangiksi; kun rauha tulee, palaa hän kotiin. Kuinka moni onkaan tullut takaisin, vaikka on luultu kuolleeksi!" Mutta rauhaa vaan ei kuulunut; kun yksi sota loppui, alkoi toinen. Jotakin meiltä aina puuttui, joko Venäjän tai Espanjan puolella tai jollakin muulla taholla; keisari ei vaan ollut tyytyväinen.

Usein, kun kaupungin läpi kulkevat rykmentit marssivat ohitsemme, pitkään päällystakkien helmukset käännettyinä, rensseli selässä, säärykset napitettuina polveen saakka ja kiväärit kevyesti olalla, marssivat pitkin askelin, milloin yltä yleensä kurassa, milloin tomusta valkoisina, tapasi ukko Melkior katsella ohimarssia ja sen jälkeen mietiskelevällä äänellä kysyä minulta:

"Kuule, Juuse, kuinka monen luulet nähneemme tästä marssineen sitten vuoden 1804?"

"Hm, en tiedä, herra Gulden", vastasin minä, "ainakin neljä-viisisataatuhatta."

"Niin, vähintäänkin! Ja kuinka monta olet nähnyt palaavan?"

Silloin ymmärsin hänen tarkoituksensa ja vastasin:

"Palaavat ehkä Mainzin kautta, tai jotakin toista tietä ... muu ei ole mahdollista!"

Mutta hän pudisti päätään ja sanoi:

"Ne, joiden et ole nähnyt palaavan, ovat kuolleet, niinkuin satoja tuhansia vielä kuolee, ellei Herra meitä armahda, sillä keisari ei rakasta muuta kuin sotaa! Hän on jo vuodattanut enemmän verta hankkiakseen kuningaskruunuja veljilleen kuin meidän suuri vallankumouksemme hankkiessaan ihmisoikeudet!"

Ryhdyimme taas työhömmä, ja herra Guldenin mietteet antoivat minulle hirmuisen paljon ajatteleamista.

Tosin onnuin hiukan vasempaa jalkaani, mutta olihan niin moni muukin virheellinen saanut marssikäskyn.

Niistä ajatuksista en päässyt irtautumaan, ja kun kauan niitä haudoin, tulin hyvin onnettomaksi. Kaikki tuo tuntui minusta niin kauhealta, ei vain sen vuoksi, etten pitänyt sodasta, vaan myös siitä syystä, että tahdoin mennä naimisiin serkkuni Katrin kanssa, joka asui Quatre-Ventsissä. Olimme melkein kuin kasvinkumppalit. Kukoistavampaa ja iloisempaa tyttöä ei ollut; hän oli valkoverinen ja hänellä oli kauniit siniset silmät, punaiset posket ja lumivalkoiset hampaat, hän oli pian kahdeksantoista vuoden vanha, minä yhdeksäntoista, eikä Kreetta-tädillä tuntunut olevan mitään sitä vastaan, että tulin heille aikaiseen joka sunnuntai-aamu ja vierailin heillä koko päivän.

Katri ja minä harhailimme talon takana olevassa hedelmäpuutarhassa, purimme samoja omenia ja päärynöitä ja olimme maailman onnellisimpia ihmisiä.

Saatoin Katria aamukirkkoon ja iltakirkkoon ja kansanjuhliissa, riippui hän minun käsivarressani, eikä tahtonut tanssia kylän muitten poikain kanssa. Kaikki tiesivät, että meistä kerran tulisi aviopari, mutta jos minut otettaisiin sotamieheksi, olisi se loru lopussa. Toivoin olevani tuhannesti ontuvampi kuin olin, sillä siihen aikaan oli ensiksi otettu nuoret miehet, sitten lapsettomat aviomiehet, ja minun täytyi ajatella: "Ontuvat kelpaavat ehkä yhtä hyvin kuin naineet miehet, ja he voisivat panna minut esimerkiksi ratsuväkirykmenttiin!" Jo sellainen ajatuskin suretti minua ja minulla oli sen jälkeen suuri halu pötkiä karkuun.

Erittäinkin vuonna 1812, Venäjän sodan alussa, kasvoi levottomuuteni. Helmikuusta toukokuun loppuun näimme joka päivä rykmenttejä marssivan ohi: rakuunoita, kyrasseereja, karabinieereja, husaareja, kaiken värisiä keihäsmiehiä, tykistöä, lavetteja, sairausvaunuja, kuormavaunuja lakkaamatta, niinkuin aina juokseva virta, josta ei tule loppua.

Muistan vieläkin, että ensimmäiseksi tulivat krenatöörit, jotka ajoivat suuria, härkään vetämiä kuormavankkureita. Härkiä oli otettu hevosten sijaan sitävarten, että ne syötäisiin kauempana matkalla, kun varastot olivat loppuneet. Kaikki sanoivat: "mikä mainio ajatus! Kun krenatöörit eivät voi elättää härkiä, elättävät härät krenatöörejä!" Mutta ne, jotka niin puhuivat, eivät tienneet, että härät eivät voi kulkea montakaan peninkulmaa päivässä ja että niiden pitää levätä ainakin päivän, kun ovat viikon kulkeneet. Härkä paroilla olivatkin jo kynnet halki, silmät pullistuneet ja niskat kangistuneet ja ne olivat paljasta nahkaa ja luuta. Kolme pitkää viikkoa näimme sellaista jonoa ja härillä oli nahka täynnä pajunetin läpiä. Lihan hinta halpeni, sillä monta härkää täytyi tappaa, mutta kaikki eivät

halunneet niitä ostaa, sillä sairas liha on epäterveellistä. Kuormahärät eivät päässeet monenkaan peninkulman päähän Reinin taakse.

Sitte emme nähneet muuta kuin keihästä, sapelia ja kypärää. Kaikki ne tungeksivat kaupunkiin Ranskan portista, marssivat valtakatua paraatitorille, ja sitte taas edelleen pois Saksan portista.

Viimein, aikaisin toukokuun 10 päivän aamulla 1812 ilmoittivat asehuoneen kanuunat, että kaikkivaltainen hallitsija lähestyi. Olin vielä makuulla, kun ensimmäinen pamaus kuului, ja pani huoneeni pienet akkunarudut tärisemään niinkuin rummun kalvon; melkein samassa hetkessä aukaisi herra Gulden kynttilä kädessä kamarin oven ja sanoi:

"Nouse ylös — hän on täällä!"

Aukaisimme akkunan. Pimeässä näin satoja rakuunoita, joista monella oli tulisoihdud käsissä, karauttavan Ranskan portista kaupunkiin. He ajoivat ohitsemme tömisten ja kolisten, soihtujen liekit loimottivat talojen seinissä niinkuin tulikäärmeet, ja kaikista akkunoista kuului loppumattomia huutoja: "Eläköön keisari! Eläköön keisari!"

Tähystin tarkasti vaunuja. Silloin kompastui eräs hevonen teurastaja Kleinin paaluun, johon elukoita oli tapa sitoa; rakuuna putosi maahan niinkuin heinäsäkki, töppöset taivasta kohden ja kypärä katujoaan, ja samassa ilmestyivät vaunujen akkunaan tapahtumaa katsomaan suuret, kalpeat ja lihavat kasvot hiustöyhtö otsassa: se oli Napoleon; hän piti kättään ylhäällä niinkuin nuuskaa ottaakseen ja sanoi muutamia sanoja suuttuneella äänellä. Vaunujen rinnalla laukkaava upseeri kumartui vastaamaan. Napoleon nuuskasi ja meni kulmasta, ja huudot yltyivät ja kanuunat pamahtelivat.

Se oli kaikki mitä näin.

Keisari ei pysähtynyt Pfalzburgiin; hänen rientäessään eteenpäin Zaberniin ammuttiin viimeinen kanuunanlaukaus. Sitte taas kaikki vaiken. Ranskan portin vahti veti ylös ketjusillan, ja vanha kelloseppä kysyi minulta:

"Näitkö sinä?"

"Näin."

"No niin", sanoi hän, "sen miehen kämmenissä on meidän kaikkein elämämme: hänen ei tarvitse muuta kuin puhalttaa, niin me olemme mennyttä kalua. Kiittäkäämme Jumalaa, ettei hän ole paha; muutoin saisi maailma nähdä yhtä kauheita tapauksia kuin villien barbaarien ja turkkilaisten aikoina."

Hän näytti hyvin ajattelevaiselta. Hetken kuluttua lisäsi hän:

"Mene nyt takaisin maata; kello on vasta kolme."

Hän meni huoneeseensa ja minä menin vuoteeseeni. Ulkona vallitseva hiljaisuus tuntui minusta niin eriskummalliselta kaiken sen hälinän jälkeen, enkä päivän nousuun saakka saanut keisaria mielestäni. Ajattelin myöskin rakuunaa ja halusin tietää, oliko hän loukkaantunut kuoliaaksi. Seuraavana päivänä saimme tietää, että hänet oli otettu sairaalaan ja että hän kyllä parani.

Siitä päivästä alkaen aina syyskuun loppuun saakka veisattiin Te Deum'ia kirkossa ja joka kerta ammuttiin kaksikymmentäyksi laukausta jonkun uuden voiton kunniaksi. Sitä tehtiin melkein aina aamuiseen aikaan, ja herra Gulden sanoi heti:

"Kuule, Juuse, taas saatiin voitto: viisikymmentä tuhatta miestä kaatunut, kaksikymmentäviisi lippua ja sata tuliluikkua valloitettu! Hyvin käy, hyvin käy! Nyt tulee vaan uusi sotaväen otto niiden tilalle, jotka ovat kaatuneet."

Ovesta näin harmaan ja kaljupäisen mestarin paitahihhasillaan ja paljain kauloin pesemässä itseään.

"Luuletteko, herra Gulden", minä sanoin levottomasti, "että ontuvatkin otetaan?"

"Ei, ei", vastasi hän ystävällisesti, "älä pelkää poikaseni, sinä et mitenkään kelpaa palvelukseen. Siitä kyllä selvittää. Tee siis työtäsi, äläkä huoli muusta."

Hän huomasi rauhattomuuteni ja sääli minua. En ole ikinäni tavannut parempaa ihmistä. Sitte pukeutui hän lähteäkseen vetämään kelloja kaupungille, komentantin, määrin ja muitten ylhäisyksien luo. Minä jäin kotiin.

Herra Gulden tuli kotia vasta Te Deum'in jälkeen; hän riisui pitkän, pähkinänruskean takkinsa, pani peruukkinsa takaisin laatikkoon, veti kalotin korvilleen ja sanoi sitten:

"Armeija on Vilnassa — tai Smolenskissa — sen olen äsken kuullut komentantilta. Jumala suokoon, että tälläkin kertaa pääsisimme voitolle ja että he tekisivät rauhan, kuta pikemmin sitä parempi, sillä sota on hirvuaista."

Minäkin tein sen johtopäätöksen, että jos rauha saataisiin, ei tarvittaisi niin paljon sotamiehiä, ja minäkin voisin mennä naimisiin Katrin kanssa. Voitte ymmärtää, kuinka lämpimästi harrastin keisarin kunniaa.

II.

15 p:nä syyskuuta 1812 tuli tieto suuresta voitostamme Moskovon lähellä. Kaikki riemuitsivat ja huusivat: "nyt saamme rauhan. Nyt on sota loppunut".

Jotkut häijykieliset väittivät, että Kiina oli vielä valloittamatta; ainahan on niitä, jotka tahtovat toisten iloa katkeroitaa.

Kahdeksan päivän perästä saatiin tietää, että joukkomme olivat Moskovassa, Venäjän suurimmassa ja rikkaimmassa kaupungissa; kaikki haaveksivat siitä suuresta sotasaaliista, joka sieltä saataisiin, ja luultiin sen helpottavan veroja. Mutta pian levisi huhu, että venäläiset olivat sytyttäneet kaupunkinsa tuleen ja että armeijaimme oli pakko peräytyä Puolaan, etteivät nälkään kuolisi. Ei muusta puhuttukaan ravintoloissa ja oluttuvissa, torilla ja muualla; kaksi ihmistä ei voinut tavata toistaan huutamatta heti: "no nythän käy hullusti, peräytyminen on alkanut!"

Ihmiset olivat kalpeita, ja postin edustalla seisoivat talonpoikia odottamassa aamusta iltaan, mutta kirjeitä ei tullut. Minä puolestani kuljin kaikkien noiden ihmisten ohitse paljoakaan heihin katsomatta, sillä olin nähnyt monta väentungosta. Ja lisäksi oli mieleni täynnä iloisia ajatuksia, jotka saivat minut näkemään kaikki ruusunpunaisessa valossa.

Lähes puolen vuotta olin nimittäin ajatellut antaa Katrille uhkean lahjan hänen syntymäpäivänään, joka oli joulukuun 18 päivä. Herra Guldenin puodin akkunassa riippuvain kellojen joukossa oli eräs pieni, korea, pikku hopeakuorinen esine, jonka ympyräiset koristeet välähtelivät kuin tähti. Lasin alla kellotaulun ympärillä oli pronssinen koriste ja tauluun oli maalattu rakastava pari, joka näytti olevan kosimiskohtauksessa, sillä poika antoi työlle suurta ruusukukkakimppua, ja tyttö ujosti katsoi maahan ja ojensi pojalle kättään.

Jo silloin, kun ensi kerran olin nähnyt tämän kellon, olin sanonut itsekseen: "sitä älä päästä käsistäs, se on annettava Katrille. Jospa sinun täytyisikin tehdä työtä joka ilta puoleen yöhön saakka, täytyy sinun se hankkia itsellesi". Herra Gulden antoi minun kello seitsemän jälkeen työskennellä omaksi ansiokseni. Meillä oli vanhoja kelloja puhdistettavana ja korjattavana. Niissä oli paljon työtä, ja kun olin sellaisen työn saanut valmiiksi, maksoi ukko Melkior minulle varsin kunniallisesti. Mutta pikku kello maksoi kolmekymmentäviisi markkaa. Voitte helposti ajatella, miten monta iltaa minun täytyi myöhään valvoa saadakseni sen omakseni. Olen varma siitä, että jos herra Gulden olisi tiennyt minun haluavan sitä, olisi hän itse antanut sen minulle; mutta minä en koskaan olisi ottanut sitä penniäkään halvemmalla, se olisi mielestäni ollut häpeällistä, ja minä ajattelin: "sinun täytyy se itse ansaita, niin ettei kenelläkään muulla ole vähintäkään osaa siinä". Mutta kun pelkäsin, että joku muu ehkä haluaisi ostaa sen, olin sen pannut talteen laatikkoon ja sanonut vanhalle Melkiorille, että tiesin ostajan sille kellolle.

Nythän voi jokainen ymmärtää, että kaikki nuo sotajutut menivät toisesta korvastani sisälle ja toisesta ulos. Työskennellessäni ajattelin Katrin iloa. Viiteen kuukauteen en muuta miettinyt. Olin näkevinäni hänen kasvonsa hänen ottaessaan lahjaa vastaan, ja ihmettelin itsekseen: "mitähän hän sanoo?" Väliin kuvittelin hänen sanovan: "Voi Juuse, mitä sinä ajattelet? Se on liian hieno minulle. Ei, minä en voi ottaa vastaan niin hienoa kelloa". Silloin minä pakotin hänet ottamaan sen, pistin sen hänen esiliinansa taskuun ja sanoin: "Kas noin, Katri, kas noin ... ethän tahdo pahoittaa mieltäni?" Näin kyllä, että hän mielellään olisi ottanut kellon, ja että hän esteli vain kainoudesta. Toisinaan taas kuvittelin hänen punastuvan, lyövän käsiänsä yhteen ja sanovan: "Herranen aika, Juuse, no nyt näen, että pidät minusta! Ja sitte hän suuteli minua kyyneleet silmissä. Minä olin äärettömästi iloinen, Kreetta-täti hyväksyi kaikki. Tuhansia sellaisia ajatuksia pyöri päässäni lakkaamatta, ja illalla maata mennessäni ajattelin: oletpa maailman onnellisin ihminen, Juuse! Nyt voit oman työsi ansiolla antaa Katrille harvinaisen komean lahjan. Ja varmaan miettii hänkin jotain sinun syntymäpäiväksesi, sillä hän ajattelee vain sinua; me olemme onnellisia molemmat, ja kun joudumme naimisiin, on onnemme täydellinen". Nämä ajatukset liikuttivat minua; en koskaan ole tuntenut itseäni niin tyytyväiseksi.

Kun sillä tavoin hyörin kiireissäni ja ajattelin vain omaa onneani, tuli talvi tavallista aikaisemmin, marraskuun alussa. Se ei alkanut lumisateella, vaan purevalla kylmällä ja kovalla pakkasella. Muutamassa päivässä varisivat lehdet puista, maa kovettui kivikovaksi, ja huurre peitti kaikki, katot, katukivet ja ikkunaruudut. Kylläpä sinä vuonna saatiin huoneita lämmittää, ettei pakkasen olisi seinänraoista päässyt sisälle! Jos ovi jäi selälleen sekunniksikin, katosi lämpö heti paikalla. Puut paloivat uunissa ritisten ja ratisten kuin oljet ja piippu veti savua että humisi.

Joka aamu riensin pesemään puodin ikkunoita lämpöisellä vedellä; tuskin olin saanut ikkunan kiinni, kun se jo peittyi jääkukkasiin. Ulkona kuultiin ihmisten juoksevan ja puhaltelevan nenä takinkauluksessa ja kädet taskussa. Ei kukaan joutunut pysähtymään ja kiiruusti suljettiin talojen ovet.

En tiedä minne varpuset lienevät hävinneet, elivätkö ne, vai olivatko kuolleet, mutta yhtään ainoa ei ollut räystäällä tiukuttamassa, ja aamuhätyästä ja iltataptaa lukuunottamatta, joita soitettiin kummassakin kasarmissa, ei mikään ääni häirinnyt syvää hiljaisuutta.

Usein, kun puut pesässä oikein iloisesti paloivat, keskeytti herra Gulden äkkiä työnsä, katseli valkoisia ruutuja ja sanoi:

"Sotamiesparkojamme! Sotamiesparkojamme!"

Hän sanoi sen niin surullisella äänellä, että minä tunsin sydäntäni kouristavan, ja minä vastasin:

"Jaa mutta, herra Gulden, nyhän he varmasti ovat Puolassa komeissa kasarmeissa; sillä mahdotontahan on ajatella, että ihmiset voisivat kestää tällaista kylmyyttä."

"Mokomaa pakkasta!" sanoi hän. "Niin, onhan täälläkin kylmä, hyvin kylmä, kun tuuli käy vuorilta päin, mutta mitä se on Venäjän ja Puolan pakkaseen verraten! Kunhan Luojan nimessä olisivat ajoissa päässeet tielle! Hyvä Jumala, kuinka suuri onkaan niiden edesvastuu, jotka hallitsevat ihmisiä!"

Hän vaikeni, ja tuntikausia mietin minä hänen sanojansa; minä kuvittelin meidän sotamiestemme olevan paluumatkalla ja juoksevan lämpöisikseen. Mutta aina kiertyivät ajatukseni takaisin Katriin ja jälkeinpäin olen usein havainnut, että kun ihminen on onnellinen, ei muiden onnettomuus häntä paljoakaan liikuta, erittäinkin nuoruuden ijällä, kun intohimot ovat voimakkaammat eikä kärsimyksistä ole suurtakaan kokemusta.

Pakkasen jälkeen satoi niin kauhean paljo lunta, että ratsastava posti jäi lumihankiin Quatre-Ventsin luona. Minä jo aloin tulla levottomaksi, etten ehkä pääsisikään Katrin syntymäpäiville, mutta kaksi jalkaväen komppaniaa marssi aukomaan tietä jäätyneeseen lumeen, joka tie sitten oli auki huhtikuuhun saakka 1813.

Sillä välin lähestyi Katrin syntymäpäivä suurin askelin ja minun onneni kasvoi samassa suhteessa. Minulla oli jo koossa kolmekymmentäviisi markkaa, mutta en tiennyt, kuinka olisin voinut sanoa herra Guldenille, että minä olin aikonut ostaa kellon; siitä asiasta puhuminen tuotti minulle suurta kiusaa.

Viimein syntymäpäivän aattoiltana kello kuuden ja seitsemän välillä istuessamme ääneti työmme ääressä lamppu välillämme, rohkaisin mieleni ja sanoin:

"Muistatte ehkä, herra Gulden, että minä olen sanonut tietäväni sen pienen hopeakellon ostajan?"

"Muistanpa kyllä", sanoi hän jatkaen työtään häiryntymättä, "mutta ostajaa ei ole vielä kuulunut."

"Minä sen tahtoisin ostaa."

Hän oikaisi selkensä perin kummastuneena. Minä vedin esille kolmekymmentäviisi markkaani ja panin ne työpöydälle. Hän katsoi tarkasti minuun.

"Ei siitä kellosta ole sinulle, Juuse", hän sanoi, "sinä tarvitset suuren kellon, joka tuntuu taskussa ja näyttää sekunnit. Nuo pienet kellot ovat naisten kelloja."

En tiennyt, mitä minun olisi pitänyt vastata.

Herra Gulden mietiskeli hetkisen ja hymyili sitte.

"Ahaa", sanoi hän, "nyt ymmärrän, huomenna on Katrin syntymäpäivä. Sentähden olet tehnyt työtä yötä päivää. Tuossa on, ota takaisin rahasi, en minä tahdo niitä."

Minä olin aivan sekaisin.

"Olen teille hyvin kiitollinen, herra Gulden", sanoin minä, "mutta tämä kello pitää tulla Katrille, ja minä olen iloinen, että itse olen ansainnut sen hinnan. Mieleni tulee pahaksi, jos te ette ota vastaan

hintaa; silloin minä ennemmin luovun koko kellohommasta."

Hän ei enää jatkanut keskustelua, vaan otti rahat. Sitte veti hän auki laatikon ja valitsi sieltä kauniit, teräksiset kellonperät, joissa oli kaksi pientä kullatusta hopeasta tehtyä kellonavainta, ja kiinnitti perät kelloon. Sitte pani hän kaikki sievään rasiaan, joka sidottiin kauniilla nauhalla. Hän toimitti sen hyvin verkkaisesti, ikäänkuin olisi hän ollut liikutettu, lopuksi hän antoi rasian minulle.

"Se on kaunis lahja, Juuse", sanoi hän, "Katrिन sopii pitää itseään onnellisena, kun hänellä on sellainen sulhanen kuin sinä. Ja hän on hyvä tyttö. Nyt illastamme. Voit kattaa pöydän, minä otan padan tulelta."

Sanottu ja tehty. Sitte otti herra Gulden kaapistaan esille pullon Metziläistä viiniänsä, jota hän muuten säästeli juhlallisiin tilaisuuksiin, ja me rukoilimme melkein kuin kaksi toverusta; sillä koko iltaisen ajan puhui hän ihanista nuoruuden ajoistaan. Hänellä oli silloin ollut armas, mutta vuonna 92 oli hän mennyt sotaan, kun kansa joukolla nousi preussiläisiä vastaan, ja kun hän palasi Fénétrangeen oli tyttö naimisissa, eikä se kummaa ollutkaan, koska hän ei ollut kosinut tyttöä. Se ei kuitenkaan estänyt häntä pysymästä uskollisena tälle hellälle muistolle ja hän puhui siitä vakavasti. Minä kuuntelin häntä ja ajattelin Katria, ja vasta kello kymmenen, kun patrulli kulki, — vahtia vaihdettiin kovan pakkasen vuoksi joka 20:s minutti — panimme pari aimo halkoa pesään ja menimme viimeinkin maata.

III.

Seuraavana päivänä, joulukuun 18:na, heräsin kuuden aikana aamulla. Pakkanen oli hirmuinen; pieni akkunani oli aivan täynnä jääkukkia.

Edellisenä iltana olin asettanut taivaansinisen hännystakkini tuolin selkälaudalle ja samoin housuni, raitaiset liivini, puhtaan paidan ja mustan silkkikaulahuivini. Kaikki oli kunnossa; hyvin korjatut saappaani olivat sängyn vieressä, ei muuta puuttunut kuin pukea ylleni kaikki, mutta yhtäkaikki minua jo edeltäpäin puistatti tuntiessani kylmän poskellani ja nähdessäni jäätyneet akkunanruudut ja ulkona vallitsevan syvän hiljaisuuden. Ellei olisi ollut Katrin syntymäpäivä, olisin maannut päivällisiin saakka, mutta se ajatus ajoi minut äkkiä ylös vuoteesta suuren kakluunin ääreen, jossa melkein aina oli edellisen päivän lämpimiä hiiliä. Löysin niitä pari kolme kappaletta ja kiireesti hankin muutamia oksia ja pari suurta puuta niiden päälle ja kiiruimman kautta kipasin jälleen peiton alle.

Herra Gulden oli jo hetken aikaa ollut valveilla suuressa sängyssään, peitto vedettynä nenään ja yömyssy silmiin saakka; hän kuuli minun puheeni ja huusi:

"Tällaista pakkasta ei meillä ole ollut neljäänkymmeneen vuoteen, sen tunnen. Mikä talvi tästä tulleekaan!"

En vastannut hänelle, sillä olin enemmän huvitettu pesävalkean viriämisestä. Se virisikin, uunin hormissa kuului veto ja äkkiä leimahti valkea. Tulen roihu oli ihanaa kuulla, mutta ainakin puolen tuntia kului ennenkuin huoneessa tarkeni.

Viimein nousin ylös ja puin ylleni. Herra Gulden puhui yhtä mittaa, mutta minä ajattelin Katria. Kun kahdeksan ajoissa olin valmis, aioin lähteä, mutta herra Gulden, joka sängystä silmillään oli minua seurannut, virkkoi:

"Mitä sinä ajattelet, Juuse? Aiotko lähteä Quatre-Ventsiin tuossa hännystakissa? Palellut kuoliaaksi ennenkuin olet puolimatkaankaan päässyt. Mene työhuoneeseen ja ota sieltä pitkä päällystakki, kintaat ja villavuoriset paksupohjaiset päällyssaappaat."

Olin mielestäni niin hieno, että epäröin, tokko voisın hänen neuvoansa noudattaa, ja kun hän huomasi sen, sanoi hän:

"Eilen löysivät kuoliaaksi paleltuneen miehen Vickenin mäiltä; tohtori Steinbrenner sanoi, että ruumis kopisi niinkuin kuiva puunpala kun sitä koputti. Se oli muudan sotamies; oli lähtenyt kylästä kello kuuden seitsemän ajoissa, ja kello kahdeksan hänet löydettiin. Jos sinä tuossa puvussa lähdet ulos, palellutat varmaan korvasi ja nenäsi."

Huomasin hänen olevan oikeassa; vedin jalkaani hänen suursaappaansa, panin kinnashihnan kaulaani ja otin ylleni päällystakin. Sitten läksin kiiteltyäni herra Guldenia, joka varoitti minua, etten tulisi myöhään kotia, sillä pakkaneen kiihtyy pimeän tullen ja suuri joukko susia oli varmaankin tullut jätse

Rhein joen yli.

En ollut vielä ehtinyt kirkonkaan kohdalle, kun jo piti nostaa päällystakin ketunnahkakaulus pystyyn korvien suojelemiseksi. Pakkanen oli niin kipakka, että ihossa tuntui kuin neulan pistoja, ja, tahtoipa tai ei, puistatti ruumista anturoihin saakka.

Saksan portilla näin pitkä- ja harmaaviittaisen vahdin kömpineen kojuunsa, jossa hän seisoikin pyhimyskuva; hän painoi hihallaan kivääriä vastaan, etteivät hyppysen olisi pyssyn piippuun jäätyneet, ja kaksi jääpuikkoa riippui hänen viiksistään. Ei sillalla eikä tulliportilla näkynyt yhtään elävää olentoa. Vähä kauempana, kuljettuani vahtitalon ohitse, näin keskellä tietä kolmet vaunut, kuomut vedettyinä ylös ja huurteesta kimaltaen; hevoset oli niiden edestä päästetty pois ja vaunut jätetty oman onnensa nojaan. Koko ympäristö näytti kuolleelta, kaikki elävät olennot olivat piiloutuneet, lymynneet johonkin loukkoon; ääntä piti ainoastaan lumi saappaiden alla.

Juostessani kirkkomaan ohitse, jonka ristit ja haudat lumikinosten välistä häämöittivät, ajattelin: "Niitä, jotka siellä nukkuvat, ei palele". Käärin päällystakkini kireämmälle ja painoin nenäni turkinkaulukseen, kiitollisena herra Guldenille hänen hyvästä aatteestaan. Kyynärpäitä myöten pistin käteni kintaisiin ja laukkasin eteenpäin pitkää lumikujaa, jonka sotamiehet olivat kaivaneet kaupungista Quatre-Ventisiin. Tien seinämät olivat jäässä; muutamain paikoin, mistä tuuli oli puhaltanut pois lumipöykät, näkyi Fiqnetin solatie, tammimetsä ja siintävä vuori paljon lähempänä kuin tavallisesti, niin kirkas oli ilma. Maalaistaloista ei kuulunut ainoakaan koiran haukuntau; niillekin oli nyt liian pakkane.

Mutta Katria ajatellessani lämpenin, ja pian näin Quatre-Ventisin ensimmäiset talot. Savupiiput ja olkikatot kummankaan puolen tietä eivät kohonneet lumikinoksia paljoakaan korkeammalle, ja koko kylän läpi oli kaivettu kuja pitkin seinivieriä, että ihmiset pääsisivät toistensa luoksi. Mutta sinä päivänä pysytteli jokainen perhe kotonaan uuninsa ympärillä, ja tupain suuri takkavalkea paistoi pienten ruutujen läpi, niin että nekin loimottivat punaisilta. Jokaisen oven eteen oli levitetty kupo olkia, ettei kylmä pääsisi sisälle henkimään.

Viidennellä ovella oikealla puolen pysähdyin ja vedin kintaat pois; sitte avasin oven ja suljin sen jälkeeni kiiruusti. Sen talon omisti tätini Kreetta Baueri, Matti Bauerin leski ja Katrin äiti.

Kun kylmästä väristen olin tullut sisälle, käänsi Kreetta-täti, joka istui takan ääressä, harmaan päänsä minuun päin, kovin kummissaan katsellen suurta ketunnahkakaulustani. Mutta Katri, joka oli pyhäasussaan, kauniissa raitaisessa hameessa, pitkäripsuinen huivi ristissä rinnan yli, punainen esiliina kireästi solmittu hoikalle vyötärölle ja valkoihoiset, rusoposkiset kasvot reunustetut kauniilla sinisilkisellä päähineellä, jonka päärme oli mustaa samettia, sanoi: "sehän on Juuse!"

Ja arvelematta juoksi hän suutelemaan minua ja sanoi:

"Tiesinhän sen, ettet sinä pakkasen vuoksi jäisi tulematta."

Olin niin iloinen, etten saanut sanaa suustani. Riisuin päällystakkini ja panin sen ja kintaat naukaan vedin myöskin pois herra Guldenin suuret saappaat ja tunsin olevani kalpea onnesta.

Olisin tahtonut sanoa jotain kaunista, mutta kun en keksinyt mitään, sanoin sen sijaan:

"Kas tuossa, Katri, on syntymäpäivälahjasi, mutta sinun täytyy vielä antaa minulle suudelma, ennenkuin avaat rasian."

Suutelin hänen ruusuisia poskia, ja hän meni sitte pöydän luo; Kreetta-tätikin tuli katsomaan. Katri päästi siteen ja avasi rasian. Minä seisoin hänen takanaan, ja sydämeni sykki ankarasti, pelkäsin näet, ettei kello olisi kylliksi kaunis. Mutta Katri löi kätensä yhteen ja kuiskasi hiljaa:

"Voi herranen aika, kuinka se on kaunis! Se on kello!"

"Niin", sanoi Kreetta-täti, "se on hyvin kaunis, en ole koskaan nähnyt kauniimpaa kelloa. Se näyttää ihan hopeiselta."

"Se on kai hopeaa", sanoi Katri kääntyessään minun puoleeni ja katsoi minuun kysyvästi.

Silloin sanoin minä:

"Luuletteko, Kreetta-täti, että voisin antaa hopeoidun messinkikellon sille, jota rakastan enemmän kuin omaa elämäni? Jos saattaisiin sellaista tehdä, halveksisin itseäni enemmän kuin saappaiden lokaa."

Kun Katri kuuli sen, kietoi hän molemmat kätensä kaulaani, ja siinä seisoessamme ajattelin: "Tämä on

elämäni kaunein päivä."

En voinut irtautua hänestä. Kreetta-täti kysyi:

"Mitä kellotauluun on maalattu?"

Mutta minulla ei ollut voimaa vastata. Vasta kun olimme istuutuneet toistemme rinnalle, otin kellon ja sanoin:

"Tämä maalaus, nähkääs täti, esittää kahta rakastavaa, jotka pitävät toisistaan enemmän kuin voin kertoa: Juuse Berthaa ja Katri Baueria; Juuse antaa ruusukimpun armaalleen ja tyttö ottaa sen vastaan."

Kun Kreetta täti oikein oli katsellut kelloa, sanoi hän:

"Tule tänne Juuse, että minäkin sinua suutelen; näen kyllä, että olet saanut säästää ja tehdä työtä paljon tämän kellon vuoksi, ja minusta se on kauniisti tehty ... olet kelpo työntekijä ja sinusta on kunniaa meille."

Suutelin tätiä sydämen pohjasta, ja sitte istuin koko aamupäivän Katrin kanssa käsi kädessä; olimme onnellisia vain katsellessammekin toisiamme.

Kreetta täti hääräili uunin edessä, paistoi luumupannukaakun ja pikku-kaakkuja, joita kastetaan muskottiviiniin, ja muita herkkuja, mutta me emme häntä huomanneet. Vasta sitte, kun hän oli muuttanut päälleen punaisen nutun ja mustat kengät ja huusi iloisesti: "Syömään nyt lapset!" huomasimme katetun pöydän, jossa oli suuri liemimalja, viiniruukku, ja lautasella keskellä pöytää pyöreä, keltaisen ruskea pannukaakku. Se ilahdutti silmiämme ja Katri sanoi:

"Istu, Juuse, tuohon ikkunan eteen, että oikein saan katsella sinua... Mutta ensin sinun täytyy auttaa minua tässä kellopuuhassa, sillä minä en tiedä miten sitä pidetään."

Panin ketjut hänen kaulaansa; sitte istuimme pöytään ja söimme hyvällä ruokahalulla. Ulkona kujalla oli kaikki hiljaista, me kuulimme vain puitten takassa paukkuvan. Suuressa tuvassa oli lämmin ja hyvä olla, ja harmaa, arka kissa istui portailla ja katseli käsipuitten välistä meitä, mutta ei uskaltanut tulla alas.

Päivällisen jälkeen lauloi Katri meille laulun. Hänellä oli lempeä ääni ja hän taisi laulaa vaikka kuinka korkealta. Minä hymisin hiljaa mukaan, ikäänkuin auttaakseni häntä. Kreetta-täti, joka ei sunnuntainakaan voinut istua kädet ristissä, oli istuutunut kehräämään; rugin surina säesti hiljaisuutta, ja meistä tuntui olo liikuttavalta. Kun yksi laulu loppui, aloimme toista. Kello kolme tarjosi Kreetta-täti pannukakkuja! me haukkasimme samasta palasta, nauroimme kuin hullut, ja väliin sanoi täti:

"No, no, älkää nyt olko niin lapsellisia."

Hän oli muka suutuksissaan, mutta hänen tirkistävästä silmistään näkyi, että hän nauroi salakähmää.

Niin kului aika kello neljään saakka iltapuolella. Silloin rupesi hämärtämään, pimeys tunkeutui sisälle pienistä akkunanruuduista, ja kun ajattelimme pian tulevaa eronhetkeä, istuimme surullisina takan eteen katselemaan punaisten liekkien tanssia. Katri pusersi kättäni, minä istuin pää riipuksissa ja olisin antanut vaikka henkeni, jos olisin saanut jäädä. Niin kului puolisen tuntia; silloin sanoi Kreetta-täti:

"Kuule, Juuse, nyt on sinun lähdeävä. Kuu ei nouse ennen puolta yötä, ulkona on pimeä kuin säkissä, ja tässä julmassa pakkasessa voi onnettomuus helposti tapahtua."

Nämä sanat sattuivat minuun kuin isku, ja minä tunsin, ettei Katri tahtonut päästää kättäni irti, mutta Kreetta täti oli meitä järkevempi.

"Onhan tässä kerrakseen", hän sanoi nousten ylös ottamaan viittaa seinältä, "pääsethän takaisin tulevana sunnuntaina."

Minun täytyi taas vetää päälleni herra Guldenin päällyssaappaat, rukkaset ja turkkiviitta.

Olisin tehnyt sitä työtä vaikka sata vuotta; onnettomuudeksi tuli täti apuun. Kun olin kääntänyt suuren kauluksen pystyyn, sanoi täti minulle:

"Suutele minua, Juuse."

Suutelin ensin häntä ja sitte Katria, joka ei sanonut enää mitään. Sitte avasin oven, ja se kauhea viima, joka samalla puski sisään, huomautti minulle, ettei saanut viivytellä.

"Joudus nyt", sanoi täti.

"Hyvää yötä, Juuse, hyvää yötä!" huusi Katri. "Muista tulla sunnuntaina."

Käännyin takaisin viittomaan kädelläni, sitten rupesin juoksemaan pää kumarassa, sillä pakkaneen oli niin tiukka, että silmistäni sirisi vesi suuren kauluksen takana.

Niin olin ponnistanut eteenpäin parikymmentä minuuttia uskaltuen tuskin henkeä vetäistä; silloin kuului kaukaa käheä juopon ääni: "Kuka siellä?"

Tähystin puolipimeässä eteeni ja äkkäsin viidenkymmenen askeleen päässä porvari Pinaclen selkäkoppineen, reuhkalakkineen, villakintaineen ja piikkikeppineen. Korin hihnassa riippuva lyhty valaisi hänen juoponaamansa harjaksista leukaa ja suurta nenää, joka oli kuin suppilo; hän katsoi minuun pienet silmät pyöreinä kuin sudella ja hoki: "Kuka siellä?"

Tämä Pinnacle oli koko seudun suurin roisto; edellisvuonna oli hänellä ollut ruma juttu herra Guldeninkin kanssa, joka häneltä vaati maksua kellosta, jonka Pinnacle oli ottanut viedäkseen Harnettin kirkkoherralle Anstettille, mutta, pistänyt rahat omaan lakkariinsa, vaikka väitti maksaneensa minulle. Mutta vaikka se heittiö oli oikeudessa vannonut itsensä vapaaksi, tiesi herra Gulden, että Pinnacle valehteli, sillä puheena olevana päivänä ei hän enkä minä ollut käynytäkään kotoa poissa. Sen lisäksi Pinnacle oli Quatre-Ventsin kansanhuvissa tahtonut tanssia Katrin kanssa, mutta Katri oli kieltänyt, koska tiesi kellojutun, eikä sitäpaitsi lainkaan erinnyt minusta.

Tällä hyvin ilkeällä hulittioimella oli siis sarvi minun varalleni, ja kun nyt äkkiä näin hänet keskellä maantietä, kaukana kaupungista ja auttajista, rautapiikkisine rusikkakeppineen, ei se juuri ollut mikään ilahduttava näky. Onneksi oli vasemmalla puolellani hautuumaata kiertävä vähäinen polku, ja suutani avaamatta riensin sinnepäin, vaikka vajosin vyötäisiä myöten lumikinoksiin.

Silloin hän arvasi, kuka minä olin, ja huusi kiukuissaan.

"Jaha, sinäkös se olitkin, linkkajalka! Odotas! Annas tervehdin sinua. Katrin luotako tulet, kellonvaras!"

Loikkasin niinkuin jänis luminiेतoksissa. Ensin hän koetti tavoittaa minua, mutta koppa haittasi häntä, ja kun hän huomasi minun pääsevän karkuun, pani hän molemmat kätensä suutorveksi ja huusi:

"Saman tekevä, senkin liikkasääri, kylläpähän vielä saat tarpeesi. Sotaväen otto on tulossa, se suuri silmipuolten, jalkapuolten ja kyssäselkäisten sotaanlähtö. Marssia saat sinäkin ... ja sinne kellistyt niinkuin muutkin."

Hän meni menojaan nauraen käheästi, ja minä, joka olin kuolla säikähdyksestä, palasin maantielle linnoitusvallien sivutse ja kiitin Jumalaa, sillä Pinaclen tiedettiin tappelussa aina lyövän puukolla, ja hän olisi voinut tehdä minulle rumat kepposet.

Vaikka minulla nyt oli ollut kyllä ruumiinliikettä, paleli jalkojani kauheasti ja minä rupesin taas juoksemaan.

Sinä yönä jäätyi vesi Pfalzburgin kaivoissa ja viinikellareissa, jota ei ollut tapahtunut kuuteenkymmeneen vuoteen.

Esivarustusten kohdalla, ensimmäisellä sillalla ja Saksan portilla tuntui minusta hiljaisuus vielä syvemmältä kuin aamulla, ja pimeys teki sen kahta vertaa kamalammaksi. Muutamia tähtiä tuikki suurten valkoisten pilvien välistä, jotka verkalleen liitivät kaupungin ylitse. Kaduilla en tavannut ainoatakaan elävää olentoa, ja kun olin päässyt omasta portista sisään ja sulkenut sen jälkeeni, tuntui minusta lämpimältä, vaikka pieni katuoja seinävierellä oli aivan jäässä. Jäin sekunniksi vetämään henkeä, sitte nousin pimeässä portaita ylös pidellen käsipuusta.

Kun sain auki kamarin oven, lehahti hauska lämmin vastaan. Herra Gulden istui nojatuolissa takkavalkean ääressä kalotti vedettynä niskaan ja kädet polvilla.

"Sinäkö se olet, Juuse?" sanoi hän kääntymättä paikaltaan.

"Olen, herra Gulden", vastasin minä. "Täällä on niin lämmin ja hauska, mutta mikä pakkaneen ulkona! Ei ole koskaan ollut tällaista talvea."

"Ei", sanoi hän vakaasti, "tätä talvea tullaan kauan muistamaan".

Menin työhuoneeseen viemään turkkiviittaa, kintaita ja saappaita paikalleen.

Aioin kertoa hänelle tavanneeni Pinaclen, mutta kun tulin sisään, kysyi hän:

"Onko sinulla ollut hauskaakin, Juuse?"

"Onpa kyllä. Kreetta-täti ja Katri käskivät sanomaan terveisiä."

"Kiitoksia paljo. On oikein, että nuoret huvittelevat, sillä kun tulemme vanhoiksi ja olemme niin paljon kärsineet ja nähneet niin paljon vääryyttä, niin paljo itsekkäisyyttä ja niin monia onnettomuuksia, on kaikki katkeraa jo edeltäkäsini."

Koko sen lauseen hän sanoi itsekseen katsellen valkeaan. En ollut koskaan nähnyt häntä niin masentuneena ja kysäsin häneltä:

"Oletteko sairas, herra Gulden?"

Vaan hän hymisi minulle vastaamatta:

"Niin, niin, — niin käy suurille sotaisille kansoille ... sellainen on sotakunnia!"

En tiennyt, mitä olisin siitä kaikesta sanonut. Silloin hän oikaisi ja sanoi:

"Tällä hetkellä, Juuse, itkee neljäsataatuhatta perhettä Ranskassa; suuri armeijamme on hukkunut Venäjän luminietoksiin; kaikki ne nuoret ja voimakkaat miehet, jotka kaksi kuukautta sitte näimme kulkevan tämän kautta, ovat hautautuneet hankiin. Se uutinen tuli iltapuolella. Kauhea on sitä ajatellakin!"

Minä olin vaiti, mutta sen kuitenkin selvästi ymmärsin, että pian oli tuleva uusi sotaväenotto niinkuin kaikkien muittenkin sotaretkien jälkeen ja että tällä kerralla ontuvatkin varmaan otettaisiin. Minä tulin aivan kalpeaksi, ja Pinaclen ennustus sai hiukset päässäni nousemaan pystyyn.

"Mene nyt maata, Juuse", sanoi vanha Gulden; "minulla ei ole uni, minä jään vielä istumaan ... se kaikki on niin minua järkyttänyt. Etkö huomannut mitään tavatonta kaupungilla?"

"En."

Menin huoneeseeni ja riisuiduin. Pitkään aikaan en saanut unta silmiini, ajattelin vain sotaväenottoa, Katria ja niitä tuhansia ihmisiä, jotka olivat lumiin kuolleet, ja harkitsin itsekseni, että viisainta olisi minun paeta Sveitsiin.

Noin kello kolmen aikana kuulin herra Guldenin menevän levolle. Muutamaa hetkeä myöhemmin pääsin itsekin viimein uneen.

IV.

Kun seuraavana aamuna kello seitsemän aikoina astuin herra Guldenin huoneeseen työhön ryhtyäkseni, oli hän vielä makuulla ja hyvin alakuloinen.

"Juuse", sanoi hän, "minä olen pahoinvoipa, kaikki nuo kauheat jutut ovat tehneet minut kipeäksi; minä en ole saanut unta."

"Keitänkö teille teetä?" kysäsin.

"Ei, poikani, sitä ei tarvita; pane vain lisää puita pesään, nousem tästä pian ylös. Mutta nyt minun pitäisi oikeastaan lähteä kaupungille kelloja tarkastamaan, kun on maanantai; mutta en saata lähteä, sillä en kestä, kun pitää nähdä toivottomuudessa niin monta kunniallista ihmistä, jotka olen kolmekymmentä vuotta tuntenut. Kuulehan Juuse, ota sinä avaimet oven takaa ja lähde sinä; se on parempi. Minä koetan virkistyä ja nukkua hiukan. Jos saisn nukutuksi tunnin tai pari, olisi se terveellistä".

"Jos haluatte, herra Gulden, niin lähdän heti", vastasin minä.

Pantuani puita pesään, otin turkit ja kintaat, vedin herra Guldenin sängyn eteen uutimet ja lähdin matkaan avainkimppu taskussani. Vanhan Melkiorin sairaudesta olin tosin hiukan suruissani, mutta eräs ajatus minua lohdutti; sanoin itsekseni: "Sinä nouset tapuliin ja sieltä näet Katrin ja Kreetta-tädin talon." Niissä mietteissäni tulin kellonsoittaja Brainsteinin luo, joka asui pienen torin kulmassa vanhassa rapistuneessa hökkelissä; hänen molemmat poikansa olivat kankureita, ja tuossa vanhassa pesässä kuului kangaspuitten kolketta ja sukkulain suhinaa aamusta iltaan. Perheen mummo, joka oli niin vanha, ettei hänen silmänsä tahtonut näkyä ryppyisistä kasvoista, torkkui vanhassa nojatuolissa,

jonka selkämkyksellä istui kesy harakka. Kun ukko Brainstein ei ollut soittamassa ristiäis-, hautajais- tai hääkelloja, istui hän almanakkaansa lukemassa pieniruutuisen ikkunan ääressä.

Heidän asuntonsa vieressä oli vanhan hongan katveessa se maja, missä rajasuutari Koniaim työskenteli, ja kauempana olivat teurastajain ja hedelmäkaupustelijain pöydät.

Kun tulin Brainsteinin luo ja ukko näki minut, nousi hän ylös ja sanoi:

"Jaha, Juuse herrako sieltä tulee?"

"Niin Brainstein, tulen herra Guldenin sijasta, joka sairastaa."

"Jaha ... niin, samahan se on."

Hän otti vanhan kudotun ihokaisensa ja paksun villalakkinsa, kun oli ensin hätyyttänyt pois kissan, joka makasi sen päällä; sitte otti hän laatikosta esille tornin avaimen, ja me läksimme. Minä olin varsin iloinen taas päästessäni ulkoilmaan, vaikka pakkaneikin oli, sillä huone oli harmaana savusta, niin että siellä tuskin saattoi hengittää; en voi ymmärtää, miten ihmiset voivat sellaisessa asua.

Kotoa kulkiessamme sanoi ukko Brainstein:

"Niin, kaitpa olette kuulleet siitä suuresta onnettomuudesta Venäjällä, Juuse herra?"

"Olen kyllä, se on kauheaa."

"Onhan, mutta kirkolle se tulee tuottamaan monta messua, sillä kaikki ihmiset tahtovat luettaa messuja pojilleen, varsinkin kun ne ovat kuolleet pakanamaassa."

"Niinpä kylläkin."

Kuljimme torin poikki, ja raatihuoneen edessä, päävahdin kohdalla, seisoi jo koko joukko maalta ja kaupungista kokoontuneita ihmisiä lukemassa julistuskirjaa. Nousimme portaita ylös ja astuimme kirkkoon, jossa oli kolmattakymmentä naista, nuorta ja vanhaa, polvillaan laattialla, hirmuisesta pakkasesta huolimatta.

"Näettekös", sanoi Brainstein, "mitä minä sanoin? No tulevat jo tänne rukoilemaan, ja varmasti on moni heistä ollut täällä viisikin tuntia."

Hän avasi pienen torninoven, josta päästään urkulehterille, ja me aloimme pimeässä kavuta ylöspäin. Kun olimme päässeet urkulehterille, poikkesimme vasemmalle palkeista ja nousimme kellotapuliin.

Oli oikein hauska nähdä jälleen sininen taivas ja hengittää raikasta ilmaa, sillä tornissa asuvain yökköjen ilkeä haju oli melkein tukehduuttava. Mutta miten hirvittävä viima kävikään tässä kaikille tuulille avonaisessa häkissä, ja kuinka häikäiseviä olivatkaan kaikki lumikentät, joita levisi monen peninkulman päähän! Koko pieni Pfalzburgin kaupunki kuusine linnoituksineen, molempine ulkovarustuksineen, kasarmeineen, ruutitornineen, siltoineen ja vallineen, suurine harjoituskenttineen ja pienine taloineen suorine katuineen näkyi allamme aivankuin valkealle paperille piirrettynä. Täältä näkyivät talojen pihatkin, ja minä, joka olin tähän tottumaton, seisoin keskellä alustaa, kun pelkäsin saavani lentokuumeen, niinkuin kerrotaan niistä, jotka tulevat mielipuoliksi huikeissa korkeuksissa. En uskaltanut mennä kellon lähelle, ja ellei Brainstein olisi antanut rohkaisevaa esimerkkiä, olisin jäänyt paikoilleni seisomaan ja pitelemään kiinni kellon niskahirrestä; mutta hän sanoi minulle:

"Tulkaa nyt, Juuse herra, katsomaan käykö kello oikein."

Otin esille herra Guldenin suuren kellon, joka näytti sekunnit, ja huomasin, että tornikello oli paljon edistänyt. Brainstein auttoi minua vetämään kellonpunttia ylös, ja me käänsimme viisaritkin oikein.

"Kello edistää aina talvella", sanoi hän, "koska rauta kutistuu kylmässä."

Kun olin hiukan perehtynyt olooni, rupesin katselemaan ympäristöjä, ja viimein tunsin vastakkaisella kukkulalla olevan Quatre-Ventsin ja Kreetta-tädin talon. Kattopiipusta nousi kapea, sininen savunauha. Olin näkevinäni keittiöön ja kuvittelin Katrin puukenkineen ja lyhyine villahameineen istuvan kehräämässä takan ääressä minua ajatellen. Olin niin liikutettu, etten enään tuntenut kylmää; en voinut lakata katselemasta sitä savupiippua.

Ukko Brainstein, joka ei tiennyt, mitä minä katselin, sanoi:

"Niin, Juuse herra, vaikka lunta on paljon, ovat nyt kuitenkin kaikki tiet ihmisiä täynnä; se suuri uutinen on jo levinnyt, ja kaikki rientävät saamaan lähempiä tietoja onnettomuudestaan."

Huomasin sen olevan totta: kaikki tiet ja polut olivat mustanaan kaupunkiin kulkevia ihmisiä, ja kun silmäsin torille, näin ihmisjoukkojen hallituksen päävahdin ja postitalon edessä kasvaneen. Sieltä kuului melua.

Viimein, kun vielä kerran olin katsellut Katrin taloa, täytyi meidän tiettenkin lähteä pois, ja me aloimme kiemurrella alas pilkkosen pimeitä kiertoportaita myöten. Urkulehterille päästyämme näimme väkijoukon kirkossa melkoisesti kasvaneen: kaikki äidit, sisaret, äidinäidit, rikkaat ja köyhät olivat siellä polvillaan syvässä hiljaisuudessa. He rukoilivat noiden kaukana olevain puolesta, tahtoivat uhrata kaikki saadakseen vielä kerran heidät nähdä.

Ensinnä en sitä oikein ymmärtänyt, mutta äkkiä tuli mieleeni, että jos olisin viime vuonna viety sotamieheksi, olisi Katrikin nyt tuolla rukoilemassa ja pyytämässä Jumalalta, että saisi minut takaisin; se koski sydämeeni, ja tunsin koko ruumiini värisevän.

"Lähdetään täältä!" sanoin Brainsteinille. "Se on kauheaa!"

"Mikä sitten?"

"Sota."

Laskeuduimme portaita suurelle portille saakka; minä riensin torin yli komentantti Meunierin luo, ja Brainstein läksi kotiansa.

Raatihuoneen edustalla näin näytelmän, jota en ikänä unohda. Sinne oli suuri julistuskirja naulattu. Kuudetta sataa ihmistä, maalta ja kaupungista, miehiä ja naisia tungeskeli sen luona kasvot kalpeina, kaulat kurkollaan tuiottaen paperiin niinkuin johonkin kauheuteen. He eivät osanneet lukea, mutta silloin tällöin sanoi joku saksaksi tai ranskaksi:

"Eiväthän he kaikki voi olla kuolleita ... tulee kai joitakuuta takaisinkin."

Toiset huusivat:

"Eihän siitä näe mitään ... eihän tässä pääse lähellekään!"

Muudan peräjoukossa seisova vaimoparka löi käsiänsä yhteen ja huusi:

"Risto! Risto raukkani!"

Toiset suuttuivat, kun kuuluivat hänen huutavan, ja sanoivat:

"Eikö sen akan suuta saa tukituksi!"

Jokainen ajatteli vain itseään.

Ja takaa tulvi Saksan portista yhä uusia ja uusia tulijoita.

Viimein astui päävahdin holvatusta portista esille poliisipalvelija Harmentier ja nousi korkeitten rivirappusten ylimmälle portaalle kädessään seinällä olevan kaltainen paperi; hänen mukanaan oli muutamia sotamiehiä. Kaikki tunkeilivat nyt hänen ympärilleen, mutta sotamiehet tyrkkivät likimpiä takaisin, ja Harmentier alkoi lukea tätä julistusta, jota sanottiin "yhdeksänneksikolmatta tiedonannoksi" ja jossa keisari kertoi, että paluumatkalla sortui hevosia joka yö tuhansittain. Miehistöstä ei siinä puhuttu sanaakaan.

Poliisipalvelija luki hitaasti, eikä kukaan virkkanut mitään; eukko, joka ei ymmärtänyt ranskaa, kuunteli niinkuin muutkin. Olisi voinut kuulla karpäsen siipien surinan. Mutta kun tultiin siihen paikkaan, jossa sanottiin: "Ratsuväkemme on niin menettänyt hevosensa, että on täytynyt koota kaikki ne upseerit, joilla vielä oli hevoset, ja muodostaa heistä neljä skvadroonaa, kussakin sataviisikymmentä miestä. Kenraalit palvelevat niissä kapteeneina ja everstit aliupseereina" — kun hän luki tämän kohdan, joka kaikkein selvemmin kertoi suuren armeijan onnettomuudesta, kuului parahduksia ja voihkinaa joka taholta, ja muutamia naisia pyörtyi; heitä tuettiin kainaloista ja vietiin pois.

Tosin sanottiin julistuksessa lisäksi: "Hänen majesteettinsa terveys ei ole milloinkaan ollut parempi", ja olihan se suuri lohdutus; mutta onnettomuudeksi ei sekään voinut henkiin herättää niitä kolmeasataatuhatta miestä, jotka olivat hankiin haudatut; siksipä läksivät ihmiset pois syvästi murheissaan. Toisia, jotka eivät olleet mitään kuulleet, tuli sijaan tusinoittain, ja kerran tunnissa tuli Harmentier ulos lukemaan julistusta. Sitä menoa kesti iltaan saakka. Minä pakenin pois; mieluummin olisin ollut kaikesta siitä tietämättä.

Menin komentantin luo. Kun tulin hänen saliinsa, söi hän aamiaista. Mies oli jo hiukan vanhentunut, mutta ruumis oli roteva, naama punakka ja ruokahalu hyvä.

"Jaha, sinäkös se olet?" hän sanoi. "Eikös herra Gulden tulekaan?"

"Ei, herra komentantti, hän on tullut sairaaksi surullisten uutisten johdosta."

"No niin, sen hän ymmärtää", sanoi hän ja tyhjensi lasinsa.

"Ikäväähän se on, todella ikävää."

Ja kun minä nostin pendyylikellon lasikupukkaa, lisäsi hän:

"Mutta sano sinä herra Guldenille, että se kyllä maksetaan takaisin: Eihän sitä hiidessä aina voi olla voitonkaan puolella. Viisitoista vuotta ne nyt ovat saaneet tanssia meidän pillimme mukaan, johan se on oikein ja kohtuullista, että hekin saavat vähän virkistyä. Ja sitäpaitsi on kunnia pelastettu; emme ole hävinneet ainoassakaan tappelussa, ja ellei lunta ja pakkasta olisi tullut, olisivat kasakkaparit saaneet aika lailla könttiinsä. Mutta malttakaamme vain, pian ovat rivit täydet, ja silloin saadaan nähdä jotakin toista!"

Minä vedin pendyylikellon; hän nousi pöydästä ja tuli katsomaan, sillä mekaniikka huvitti häntä suuresti. Hän nipisti minua korvasta veitikkamaisen näköisenä, ja kun minä olin lähdössä, huusi hän minulle napittaessaan kiinni syödessään avaamaansa virkatakkia:

"Vie terveisiä herra Guldenille, että hän voi maata levollisesti, sillä keväällä alkaa leikki uudelleen, eikä niillä, senkin kalmukeilla, aina ole talvea liittolaisenaan, sano se!"

"Kyllä, herra komentantti", vastasin minä ja panin oven kiinni.

Hänen leveä, iloinen naamansa oli minua hiukan lohduttanut, mutta kaikissa muissa taloissa, joissa vielä kävin, en kuullut muuta kuin valitusta. Naiset varsinkin olivat epätoivoisia; miehet eivät sanoneet mitään, kulkivat vain edestakaisin lattialla pää kumarassa, eivätkä edes huomanneetkaan minun toimiani.

Kymmenen aikana oli minulla enää ainoastaan yksi paikka käymättä, nimittäin herra de la Vablerie-Chamberlanin luona, joka oli vanhaa aatelia ja asui Isonkadun päässä vaimonsa ja tyttärensä, neiti Jeannen kanssa. He olivat pakolaisia, jotka kolme neljä vuotta sitten olivat palanneet takaisin. He eivät seurustelleet kenenkään kaupunkilaisen kanssa, ja vain kolme neljä vanhaa lähiseudun pappia pääsi heidän puheilleen. Herra de la Vablerie-Chamberlan ei pitänyt mistään muusta kuin metsästyksestä; hänellä oli kuusi jahtikoiraa ja kahden hevosen vedettävät ajopelit; ukko Robert Kapusiinikadulta oli yhtä haavaa hänen kokkinsa, tallirenkensä, kamaripalvelijansa ja koiramestarinsa. Herra de la Vablerie kävi aina metsästystakissa, nahkalakissa ja pitkävartisissa kannussaappaissa. Koko kaupunki kutsui häntä jäniskoiraksi; rouvasta ja neidistä ei ollut mitään sanomista.

Olin hyvin alakuloisella mielellä, kun avasin raskaan oven, jonka kitinästä koko etehinen ulisi, vaan kuinka hämmästyinkään, kun keskellä tätä yleistä surua kuulin laulua ja klaveerin soittoa! Herra de la Vablerie lauloi ja neiti Jeanne säesti. En vielä siihen aikaan tiennyt sitä, että toisen kuolema on toisen leipä, ja tuumin vain: "He eivät ole vielä kuulleet uutisia Venäjältä."

Samassa aukeni ovi, heidän palvelijattarensa Louise kurkisti siitä ja kysyi:

"Kuka siellä?"

"Minä."

"Jaha, tekö, Janne herra? Tulkaa täältä kautta!"

Tämän herrasväen pöytäkello oli suuressa salissa, jota vain harvoin käytettiin; pihanpuolella olevat korkeat ikkunat olivat uutimilla peitetyt, mutta minä näin siellä kuitenkin tehdä tehtäväni. Menin siis keittiön kautta ja vedin vireeseen vanhanaikuisen pöytäkellon, joka oli kaunis, valkoisesta marmorista tehty esine. Louise katseli vieressä.

"Onko teillä vieraita?" kysyin.

"Ei, ja herra on kieltänyt päästämästään ketään sisälle."

"Täällähän iloa pidetään."

"Niin pidetään, ensi kerran pitkistä ajoista; en tiedä mikä heihin on tullut."

Laskin lasikupukan jälleen kellon päälle ja menin menojani ajatellen tuota kaikkea, joka minusta tuntui sängen kummalliselta. En voinut mitenkään ajatella mahdolliseksi, että he riemuitsisivat meidän tappiostamme.

Poikkesin vielä kadun kulmasta mennäkseni ukko Féralin luo, jota kutsuttiin faanjunkkariksi, koska hän neljänkymmenenviiden vuoden ikäisenä — hän oli silloin jo kauan ollut seppämestari ja perheenisä — oli ollut Pfalzburgin vapaaehtoisten lipunkantajana v. 1792, eikä ollut palannut kotiin ennenkuin Zürichin tappelun jälkeen. Hänellä oli kolme poikaa Venäjällä marssivassa armeijassa: Janne, Louis ja Yrjö; Yrjö oli ratsumestari rakuunoissa, molemmat toiset taas olivat jalkaväen upseereja.

Kuvailin edeltäpäin vanhan Féralin surua, mutta se ei ollut mitään siihen verrattuna, mitä näin sisään tultuani. Vanha ukko parka, joka oli sokea ja aivan kaljupäinen, istui nojatuolissa uunin edessä pää riipuksissa rinnalla ja suuret, himmeät silmät tuijottaen, ikäänkuin hän olisi nähnyt kaikki kolme poikaansa makaavan jalkainsa juuressa; hän ei puhunut mitään, mutta suuret hikikarpalot virtasivat hänen otsaltaan laihoille poskille, ja hänen kasvonsa olivat niin kalpeat kuin kuolin hetkellä. Neljä viisi hänen vanhaa toveriansa tasavallan ajoilta, Desmarests, Nivoi, vanha Paradis ja pitkä Froissard, olivat tulleet häntä lohduttamaan. He seisoivat hänen ympärillään syvimässä hiljaisuudessa, polttelivat piippujaan ja olivat surullisen näköisiä.

Silloin tällöin lausui joku heistä:

"No, no, Féral ... emmekös ole vielä vanhoja urhoja Sambre-Meusen armeijan ajoilta?"

Tai:

"Rohkeutta, faanjunkkari, rohkeutta! Emmekös me väkiryynnäköllä valloittaneet suuren patterin Fleurus'in tappelussa?"

Tai jotain muuta sen suuntaista.

Mutta hän ei vastannut; silloin tällöin vain huokasi ja masentui yhä enemmän, ja vieraat vilkuivat toisiinsa ja pudistivat päätään ikäänkuin olisivat tahtoneet sanoa: hänen laitansa on huono.

Kiiruhdin vetämään kelloa päästäkseni tieheni, sillä sydäntäni vihloi, kun näin ukon niin toivottomana.

Kun tulin kotiin, tapasin herra Guldenin työpöytänsä ääressä.

"Jaha, sinäkös se olet, Juuse?" sanoi hän. "No, mitä kuuluu?"

"Teitte viisaasti, kun jaitte kotia, herra Gulden; se on kauheaa."

Ja minä kerroin hänelle kaikki juurtajaksain.

"Niin, sen kyllä tiesin", sanoi hän surullisesti, "mutta se on vain alkua vielä suurempiin onnettomuuksiin: preussilaiset, itävaltalaiset, venäläiset, espanjalaiset, kaikki kansat, joita me olemme ryöstäneet vuodesta 1804 alkaen, käyttävät nyt hyväkseen meidän kurjuuttamme ja hyökkäävät päällemme. Kun me olemme heille kaupanneet sellaisia kuninkaita, joita he eivät ole tunteneet eivätkä niistä huolineet, työntävät he nyt vuorostaan meille muita herroja, jotka ovat aatelisia ja kaikkea muuta sen semmoista, niin että me nyt, kun meidän suontamme on isketty, keisarin veljien vuoksi vielä menetämme kaikki, mitä olemme saavuttaneet vallankumouksen kautta. Sen sijaan, että ennen olimme ensimmäisiä, tulee meistä nyt viimeisiä. Niin, sellainen kohtalo on edessämme. Sinun kaupungilla juostessasi olen ajatellut vain sitä asiaa, ja niin käy, kuin sanoin. Koska meidän koko valtamme perustui sotamiehiin eikä meillä enää niitä ole, emme enää ole mitään."

Hän nousi paikaltaan, minä katoin ruokapöydän ja meidän äänettöminä syödessämme päivällistä alkoivat kirkonkellot soida.

"Joku kaupunkilainen on kuollut", sanoi herra Gulden.

"En minä siitä kuullut mitään."

Kymmenen minuutin kuluttua tuli rabbini Röse sisään saadakseen uuden lasin kelloonsa.

"Kuka on kuollut?" kysyi herra Gulden.

"Vanha faanjunkkari."

"Mitä — ukko Féral?"

"Niin, hän kuoli puoli tuntia sitten. Desmarests ja monet muut koettivat lohduttaa häntä; viimein hän pyysi heitä lukemaan hänelle poikansa Yrjön, rakuunain ratsumestarin viimeisen kirjeen. Tämä kirjoitti isälleen, että hän toivoi palaavansa keväällä everstiksi ylentyneenä. Kun ukko kuuli sen, tahtoi hän äkkiä nousta tuoliltaan, mutta silloin hän vaipui kasaan, pää polvien varaan; tämä kirje oli saanut hänen sydämensä pakahtumaan."

Herra Gulden ei sanonut julki mietteitensä.

"Tässä, herra Röse", sanoi hän antaessaan kellon takaisin rabbinille, "se maksaa 12 sousta".

Herra Röse meni, ja me jäimme äänettöminä jatkamaan syöntiämme.

V.

Muutamia päiviä myöhemmin seisojien sanomalehdessä, että keisari oli Parisissa, ja että siellä piti kruunattaman hänen poikansa, Rooman kuningas ja keisarinna Marie Louise. Kunnan esimies, hänen kirjuriinsa ja kunnallisneuvokset eivät muusta puhuneet kuin hallitsijasuvun oikeuksista, pidettiin siitä erityinen esitelmäkin raatihuoneen salissa. Koulun apulainen Burguet oli kirjoittanut esitelmän ja vapaaherra Parmentier luki sen julki. Mutta se ei tehnyt mitään vaikutusta kuulijoihin, sillä jokainen ajatteli ja pelkäsi vain omaa sotamieheksiottoaan; olihan helppo ymmärtää, että nyt tarvittaisiin paljon sotamiehiä, ja sitä ihmiset pelkäsivät; minä puolestani laihduin, niin että se tuli päivä päivältä huomattavammaksi. Ei auttanut, että herra Gulden sanoi minulle: "Älä ole huolissasi, Juuse, ethän sinä kelpaa marssiin. Niin ontuva sotamies kuin sinä, jäät makaamaan tielle ensi kerran levättäessä." Siitä huolimatta olin kuitenkin joka päivä lakkaamatta levoton.

Venäjälle jääneitä ei enää ajatellut kukaan paitsi heidän omaisensa.

Kun istuimme yksiksemme työmme ääressä, sanoi herra Gulden joskus minulle:

"Jos ne, jotka ovat herrojamme ja väittävät Jumalan lähettäneen heidät tänne maan päälle meidän onnemme valvojiksi, jos ne voisivat ennen sodan alkamista nähdä edessään ne vanhusparat ja onnettomat äidit, joilta he riistävät rinnasta sydämen tyydyttäkseen kunnianhimoansa, jos he saisivat nähdä niiden kyneleet ja kuulla niiden valitukset sillä hetkellä, jolloin niille tullaan sanomaan: 'Teidän poikanne on kuollut ... ette koskaan enää saa nähdä häntä, kuollut hevosten kavioiden alle tai saanut luodin rintaansa tai kuollut kaukaisessa sairaalassa, raajarikkona, kuumeen houreissa, saamatta lohdutusta, huutaen teitä, niinkuin lapsosena ollessaan!'... jos he voisivat kuvitella näiden äitien kyneleitä, luulen minä, ett'ei yksikään heistä tahtoisu raakamaisesti jatkaa sotaa. Mutta he eivät ajattele mitään; he luulevat, ett'eivät muut rakasta lapsiaan yhtä paljo kuin he, ja he pitävät ihmisiä eläiminä! Mutta he erehtyvät. Heidän suurin neronsa ja kaikki heidän korkeat ajatuksensa kunniaasta ovat tyhjiyttä, sillä on olemassa vain yksi asia, jonka puolesta kansan tulee lähteä sotaan — lähteä kaikkien, miesten, naisten, lasten ja vanhusten — ja se asia on, kun meidän vapauttamme uhataan niinkuin vuonna 92 tapahtui; silloin täytyy voittaa tai kuolla yhdessä; joka piileksii, se on pelkuri raukka; hän tahtoo, että muitten pitäisi tapella hänenkin edestään. Voitto ei ole muutamain harvain myötäkäyminen, se tulee kaikkien siunaukseksi, poika ja isä puolustavat perhettänsä; jos he kaatuvat, on se onnettomuus, mutta he ovat silloin kuolleet oikean asian hyväksi. Se on oikeutettua sotaa se, Juuse, eikä kukaan saa sitä valittaa; kaikki muunlaiset sodat ovat häpeällisiä, ja se kunnia, minkä ne tuottavat, ei ole kunniaksi ihmisille, vaan villipedoille!"

Näin puhui hyvä herra Gulden, ja minä ajattelin aivan samoin.

Mutta äkkiä, tammikuun 8 päivänä, naulattiin raatihuoneen seinään suuri julistus, josta nähtiin, että keisari senaatin päätöksellä, kuten siihen aikaan sanottiin, oli määrännyt otettavaksi 150,000 sotamiestä v:n 1813 asevelvollisista, edelleen 100 komppaniaa v:n 1812 ensi kutsunnasta, jotka jo luulivat olevansa vapaita, lisäksi vielä 100,000 sotamiestä vuosilta 1809-1812 j.n.e., kunnes kaikki aukot saataisiin täytetyiksi, niin että siten saataisiin kookoon vielä suurempi armeija kuin se oli, joka marssi Venäjälle.

Kun lasimestari Fouge eräänä aamuna tuli kertomaan meille siitä julistuksesta, olin minä vähällä pyörtyä, sillä ajattelin: "Nyt viedään kivet ja kannotkin; minä olen hukassa."

Herra Gulden kaatoi vettä kasvoihini, käteni riippuivat voimattomina, olin kuin kuollut.

Minä muuten en ollut ainoa, johon raatihuoneen julistus teki sellaisen vaikutuksen; sinä vuonna välttivät monet nuoret miehet sotapalveluksen: muutamat löivät hampaansa poikki, etteivät voineet purra patruuneja; toiset ampuivat pistoolilla peukalonsa poikki, niin etteivät voineet käsitellä kiväärejä; toiset karkasivat metsiin. Heitä sanottiin karkureiksi, eikä saatu niin paljo poliiseja, että heidät olisi voitu ottaa kiinni.

Siihen aikaan rupesivat perheenäiditkin rohkeasti vastustamaan esivaltaa ja yllyttivät poikiansa tottelemattomuuteen poliisia vastaan. He auttoivat heitä kaikin tavoin, herjasivat keisaria, ja papit olivat heidän puolellaan; sanalla sanoen: mitta alkoi olla täysi!

Samana päivänä, kun julistus naulattiin, kävin Quatre-Ventsissä, mutta sinne en nyt lähtenyt sydän onnea täynnä, vaan maailman kurjimpana ihmisenä. Saatoin tuskin kävellä, enkä tiennyt, miten heille ilmoittaisin onnettomuudestamme, mutta perille päästyäni näin heti, että he jo tiesivät kaikki, sillä Katri itki katkerasti, ja Kreetta-täti oli kalpea vihasta.

Ensin tervehdimme toisiamme ääneti. Kreetta-täti pyyhkäisi harmaita hiuksiansa otsaltaan ja sanoi: "Sinä et saa mennä! Mitä heidän sotansa meitä liikuttaa? Kirkkoherrakin on sanonut, että se jo menee liian pitkälle ja että nyt pitäisi tehdä rauha. Sinä jäät kotiin! Älä itke, Katri, Juuse jää kotiin, sen minä sanon."

Täti oli keltaisen vihreä vihasta ja piteli patojansa sangen pahasti.

"Minä olen jo aikoja sitten suuttunut tähän teurastamiseen", hän sanoi. "Eikö se riitä, että orpanamme, Kasper ja Johel raukat tapettiin Espanjassa keisarin vuoksi, nyt pitäisi hänen saada vielä nuoretkin, hän ei tyydy siihen, että hukutti kolmesataatuhatta miestä Venäjällä. Sen sijaan, että hän ajattelisi rauhaa, niinkuin järkevä ihminen tekee, hän vain haluaa panna viimeisetkin menemään. Mutta saadaanpas nähdä!"

"Jumalan tähden, Kreetta-täti, olkaa ääneti, puhukaa hiljempää!" sanoin minä vilkaisten ikkunaan. "Jos joku sattuisi puheitamme kuulemaan, olisimme kaikki hukassa."

"Sitä varten minä puhunkin, että saisivat kuulla", sanoi täti, "sinun Napoleoniasi en minä enää pelkää. Hän kyllä rupeisi suutamme tukkimaan, että saisi tehdä mitä tahtoo ... mutta tästä on tuleva loppu! Tässä meidän pienessä kylässämmekin pitää neljän nuoren vaimon menettää miehensä, ja kymmenen poikasen täytyy luopua kaikesta, isästään ja äidistään, vastoin kaikkea oikeutta, vastoin Herraa Jumalaa ja uskontoa. Eikö se ole inhottavaa?"

Minä koetin keskeyttää häntä, mutta hän jatkoi:

"Älä rupea minua vastustamaan, Juuse! Sillä miehellä ei ole sydäntä ja hänelle käy vielä huonosti. Jumala on jo ojentanut kätensä tänä talvena; kun Jumala näki, että peljättiin ihmistä enemmän kuin häntä, ja etteivät äiditkään, kuten Herodeksen aikana, uskaltaneet kieltää häneltä edes omaa lihaansa, kun hän tahtoi saada sitä verilöylyihinsä, antoi Jumala tulla pakkasen ja hukutti armeijan. Kaikki ne, joiden täytyy lähteä, ovat jo edeltäpäin kuolleet: Herra on nyt kyllästynyt! Sentähden täytyy sinun jäädä tänne, minä en päästä sinua lähtemään, sinä saat piiloutua metsään niinkuin Janne Kraft, Louis Béme ja kaikki parhaat pojat. Teidän pitää mennä vuorten yli Sveitsiin. Katri ja minä tulemme mukana, kunnes tämä hävitys loppuu."

Siihen Kreetta-täti vapaaehtoisesti lopetti. Hän ei antanut meille tavallista arkipäivällistä, vaan valmisti vielä parempaa ruokaa kuin edellisenä sunnuntaina ja sanoi käskeväällä äänellä:

"Syökää, älkääkä olko levottomia; tästä tulee muutos."

Palasin iltapäivällä neljän aikana Pfalzburgiin hiukan tynempänä kuin kotoa lähtiessäni. Mutta kulkiessani Munitionnarien katua, kuulin koulutalon kulmassa Harmentierin rummun päristyksen ja näin hänen ympärillään suuren väkijoukon. Kiiruhdin kuulemaan kuulutusta ja tulin juuri parhaaseen aikaan.

Kuulutuksessa sanottiin, että tammikuun 3 päivänä tehdyn senaatin päätöksen mukaan oli määrätty arvannosto sotaväen ottoa varten tapahtuvaksi tammikuun 15 päivänä.

Nyt oli 8 päivä, siis oli seitsemän päivää jäljellä. Päätäni rupesi pyörryttämään.

Väkijoukko hajaantui oikealle ja vasemmalle syvässä hiljaisuudessa. Minä menin kotiin hyvin surullisena ja sanoin herra Guldenille:

"Torstaina on arvannosto."

"Vai niin", sanoi hän, "he eivät hukkaa aikaa; kiire tuntuu olevan."

Voipa hyvin ymmärtää kuinka alakuloinen olin sen päivän ja seuraavat päivät. En voinut pysyä alallani; lakkaamatta minusta tuntui kuin olisin pakoon lähtemäisilläni. Hengessäni näin, kuinka juoksin metsässä kintereilläni santarmit, jotka huusivat: "Seis! Seis!" Sitten kuvailin itsekseni Katrin, Kreetta-täidin ja herra Guldenin surua. Väliin olin jo marssivinani rivissä monien yhtä onnettomain toverien kanssa ja olin kuulevinani, kuinka meille huudettiin: "Eteenpäin! Valmiit ampumaan!" ja kuinka luodit

lakaisevat meitä pois rivittäin. Kuulin kanuunain jyrisevän ja luotien vinkuvan, sanalla sanoen, olin kurjassa tilassa.

"Ole rauhallinen, Juuse", sanoi herra Gulden, "äläkä vaivaa itseäsi tuolla tavoin. Ajattele sitä, että koko kutsunnassa ei ole ehkä kymmentäkään, jotka voivat pyytää vapautusta niin hyvällä syyllä kuin sinä. Olisihan sotilaslääkäri aivan sokea, jos sinut ottaisi. Muuten ajattelin käydä komentantin puheilla. Maltahan nyt hiukan!"

Nämä ystävälliset sanat eivät kuitenkaan voineet minua rauhoittaa.

Koko viikon elin kauheassa tuskassa, ja kun arvannostopäivä tuli, olin niin kalpea ja kurjan näköinen, että asevelvollisten äidit melkein pä kadehtivat minua poikainsa puolesta. "Tuollapa pojalla on hyvät toiveet", sanoivat he, "hän näyttää kuin kaatuisi hän, jos häneen puhaltaisi. Onhan niitä vielä onnellisellakin hetkellä syntyneitä ihmisiä!"

VI.

Sinä päivänä piti ensin maalaisten nostaa arpa ja heidän jälkeensä kaupungin nuorten miesten.

Nousin varhain aamulla ylös, ja katselin kadulle kyynärpäät pöydällä, nähdäkseni miten ihmisiä kulki ohitse: nuoria, puseropukuisia miehiä, vanhoja, kudottuun lakkiin ja lyhyeen nuttuun pukeutuneita ukkorähjiä, koukkuselkäisiä ja surullisen näköisiä akkoja hurstihameissa ja keppi tai sateenvarjo kainalossa. Jokainen perhe kulki omassa joukossaan. Aliprefekti ja hänen sihteerinsä, jotka edellisenä päivänä olivat majoittuneet Punaisen härän ravintolaan, seisovivat myöskin ikkunassaan katselemassa.

Kahdeksan aikaan ryhtyi herra Gulden työhönsä syötyään aamiaista; minä en ollut ruokaa maistanutkaan, vaan seisoin vielä akkunassa, kun kunnan esimies ja hänen apulaisensa tulivat aliprefektiä noutamaan.

Arvannosto alkoi kello yhdeksän tienoissa, ja pian kuului kadulta Pfiffer-Kallen klarinetin ja pitkän Antin viulun ääni. He soittivat "Ruotsin marssia", säveleitä, joiden kaikuessa tuhannet poikaparit ovat lähteneet ijäksi päiväksi vanhasta Elsassistaan. Asevelvolliset hyppivät ja tanssivat, kulkivat käsikädessä, kiljuivat, että taivas oli haljeta, polkivat maata ja huitoivat hatuillaan; he olivat olevinaan riemuissaan, vaikka kuolema kouristi heidän sydämiään; mutta sellainen oli nyt maan tapa. Pitkä Antti, joka seiso i selkä ojossa keltaisenkalpeana kuin näivettynyt nauris ja hänen pieni, pallonpyöreä, pulleaposkinen toverinsa näyttivät ruumiinkantajilta, jotka kantavat ihmisiä kirkkomaalle, mutta keskenään puhelevat puuta heinää.

Tuo soitto ja melu vaikuttivat minuun lamauttavasti.

Olin juuri pukeutunut hännystakkiini ja ottanut silkkihattuni lähteäkseni ulos, kun sisään astui Kreetta-täti ja Katri sanoen:

"Hyvää päivää, herra Gulden! Me tulemme tänne sotamiehenottoon."

Minä huomasin heti, että Katri oli kovasti itkenyt; hänen silmänsä olivat aivan punaiset. Hän lensi kaulaani ja hänen äitinsä seiso i ja polki jalkaa minun edessäni. Herra Gulden sanoi heille:

"Pian kaiketi tulee meidän poikaimme vuoro?"

"Niin", sanoi Katri matalalla äänellä, "Harbergilaiset ovat jo päässeet."

"Niin, Juuse, nyt täytyy sinunkin mennä", jatkoi hän. "Mutta älä ole milläsikään ... älä huoli siitä mitenkä sinulle käy, sillä nämä arvannostot ovat vaan ilveilyä näön vuoksi. Ei ole pitkään aikaan kukaan saanut vapaata arpaa, tai jos joku on saanutkin, on hänet viety paria vuotta myöhemmin; kaikki numerot ovat huonoja! Kun tarkastuskomitea kokoontuu, saamme nähdä, mitä voimme tehdä. Ihmisiä koetetaan rauhoittaa sillä, että annetaan heidän nostaa arpaa jo tänään ... mutta ei kukaan pääse vapaaksi."

"Samantekevä", sanoi Kreetta-täti, "kyllä Juuse vielä pääsee vapaaksikin."

"Pääseepä kylläkin", vastasi herra Gulden hymyillen.

Lähdin Kreetta-tädin ja Katrin kanssa isolle torille, missä oli suuri väentungos. Kaikissa puodeissa oli

kymmenittäin asevelvollisia ostamassa nauhoja; kyllä näkyi, että he oikeastaan itkivät, vaikkakin lauloivat ja hoilasivat kuin hullut. Toiset istuivat kapakoissa ja halailivat itkien toisiansa, mutta kaikki laulaa lallattivat sittenkin. Pari kolme lähiseudun soittokuntaa seisoivat torilla soittamassa, kukin rämpyttäen omaa marssiansa räikeässä epäsoinnussa.

Katri kulki minun käsipuolellani ja Kreetta-täti tuli perässä.

Keskellä päävahdin edustaa näin jo kaukaa kärkeä Pinaclen; hän oli levitellyt tavaransa pienelle pöydälle ja sen vieressä oli pitkä tanko, jossa riippui asevelvollisille myytäviä värinauhoja.

Minä koetin kiiruhtaa hänen ohitsensa, mutta hänpä huusi minulle:

"Seis, rempulajalka, seis! Tulehan tänne! Minulla on varattuna kaunis nauha sinua varten. Sinun pitää saada oikein komea nauha, voittajain nauha!"

Hän heilutti ylhäällä pitkää mustaa nauhaa, ja minä kalpenin vasten tahtoanikin. Mutta juuri kun astuimme ylös määrin talon portaita, tuli sieltä ulos eräs asevelvollinen, se oli Ranskan portilla asuva seppä Klipfel; hän oli vastikään saanut numeron 8 ja hän huusi jo portailta:

"Tänne se musta nauha, Pinnacle, se musta nauha! Tänne ja pian, maks mitä maks!"

Hänen kasvonsa olivat synkät, mutta hän nauroi. Hänen pieni Janne-veljensä kulki itkien hänen perässään ja huusi:

"Älä, Jaakko, älä ota sitä mustaa nauhaa!" Mutta Pinnacle oli jo sitomassa mustaa nauhaa Jaakon hattuun. Sen kestäessä Jaakko saneli:

"Juuri niin sen pitää olla. Me olemme kaikki kuoleman omia, meidän pitää panna suruvaatteet päällemme itsemme tähden."

Ja hurjalla äänellä hän huusi: "Eläköön keisari!"

Minusta oli hauskeampi nähdä musta nauha hänen hatussaan kuin omassani, ja minä pujahdin kiiruimman kautta väkijoukkoon Pinnaclesta päästäkseni.

Meidän oli hyvin vaikea päästä määrin talon holvihuoneisiin ja nousta ylös vanhoja tammiportaita, joissa vilisi ihmisiä kuin muurahaispesässä. Suuressa yläsalissa astuskeli poliisikonstaapeli Kelz edestakaisin ja koetti pitää järjestystä, niin hyvin kuin taisi. Ja sen viereisessä neuvostosalissa, jossa seisoo oikeuden kuvapatsas side silmillään, kuultiin numeroita huudettavan. Tämän tästäkin tuli sieltä ulos asevelvollinen, naamaltaan tulipunaisena ja numero lakissa ja pää alhaalla hyökäten väkijoukon läpi niinkuin raivopäinen härkä, joka haluaisi puskea sarvensa seinään. Toiset sitä vastoin menivät menojaan kalpeina kuin ruumiit.

Määrin talon akkunat olivat auki, ulkoa kuului noiden viiden kuuden soittokunnan soitto yht'aikaa; se oli kauheaa.

— Pidin Katria kädestä, ja vähitellen tunkeuduimme ahdingon läpi saliin, jossa aliprefekti, määrin ja heidän sihteerinsä lattiakorokkeeltaan huusivat numeroita kuuluvalla äänellä niinkuin tuomioita, sillä kaikki numerot olivat todellakin tuomioita.

Odotimme siinä kauan aikaa.

Suonissani ei ollut pisaraakaan verta, kun vihdoinkin minunkin nimeäni huudettiin.

Astuin esille näkemättä, kuulematta mitään, pistin käteni arpa-astiaan ja nostin numeron.

Aliprefekti huusi: "numero 17".

Menin matkaani sanomatta sanaakaan, Katri ja luinen äitinsä jäljessäni. Jouduimme alas torille, ja saatuani hiukkasen raitista ilmaa rintaani, muistin, että olin saanut numeron 17.

Kreetta-täti näytti kuin puusta pudonneelta.

"Olinhan minä pannut jotain sinun taskuusi", sanoi hän, "mutta se Pinnacle heittiö on varmaan noitunut sinut."

Samassa veti hän takataskustani esille köydenpätkän. Suuret hikikarpalot kierivät otsaltani, Katri oli aivan kalpea, ja niin saavuimme herra Guldenin luokse.

"Minkä numeron sait, Juuse?" kysyi hän heti.

"Seitsemännentoista", vastasi täti ja istahti kädet syliin vaipuen.

Hetkisen aikaa näytti herra Gulden hämmästyneeltä, mutta sitten hän sanoi:

"Niin, miksei sitä siinä kuin muutkin; kaikkienhan täytyy lähteä, sillä aukothan pitää saada täytetyiksi. Siitä ei Juusen tarvitse hätäillä. Minäpä lähden tästä puhumaan määrille ja komentantille. En aio heille valehdella, sillä tietäähän koko kaupunki, että Juuse ontuu, mutta se on saattanut kiireessä unohtua. Senpavuoksi lähdenkin puhumaan heille. Älkää olko millännekään, olkaa vain rohkeita."

Nämä herra Guldenin ystävälliset sanat rauhoittivat Kreetta-tätiä ja Katria, jotka palasivat Quatre-Ventsiin hyvässä toivossa; mutta minun laitani oli aivan toisin: siitä hetkestä alkaen ei minulla ollut minuutinkaan rauhaa, ei yöllä eikä päivällä.

Keisarilla oli se hyvä tapa, ettei hän antanut rekryyttien kuljeksia kotonaan ja hautoa mieltään odotusaikana. Heti arvannoston jälkeen tuli tarkastus ja muutaman päivän kuluttua lähtökäsky. Hän ei menetellyt niinkuin jotkut hammaslääkärit, jotka ensin näyttävät pihtiään ja veitsiään ja sitten katsovat suuta niinkauan, että vatsaa rupee väentämään, ennenkuin tekevät päätöksensä; keisari sitävastoin ryhtyi reippaasti asiaan.

Kolmantena päivänä arvannoston jälkeen oli tarkastus kaupungintalolla. Sinne kokoontuivat kaikki tämän seudun määrät ja joitakuuta muitakin arvokkaita henkilöitä, joiden tuli antaa tarpeellisia tietoja.

Päivää ennen oli herra Gulden ottanut ylleen suuren ruskean päällystakkinsa ja hienon peruukkinsa lähteäkseen kelloja vetämään määrin ja komentantin luo. Hän palasi tyytyväisen näköisenä ja sanoi:

"Asiat käyvät hyvin. Herra määrä ja herra komentantti tietävät, että sinä olet ontuva; näkyyhän se hiton hyvin. He vastasivat heti minulle: Tietysti, herra Gulden, se nuori mies ontuu, mitäpä hänestä puhumme? Älkää olko levoton; emmehän me tarvitse ontuvia, vaan sotamiehiä".

Nämä olivat palsamia minun ruumiilleni ja sinä yönä nukuin niin sikeästi kuin hyväntapainen lapsi. Mutta seuraavana päivänä yllätti minut taas pelko; tulin ajatelleeksi, kuinka monen miehen oli sittenkin täytynyt lähteä, vaikka olivatkin täynnä ruumiinvirheitä ja kuinka moni muu oli kaikenlaisilla vehkeillä koettanut pettää tarkastusherroja, esim. syömällä vahingollisia aineita tehdäkseen itsensä kalpeiksi tai kuristamalla sääriään saadakseen suonenrepeymiä tai tekeytymällä kuuroiksi, sokeiksi ja höperöiksi. Sitä ajatellessani minua pelotti, etten olisi kyllin ontuva, ja minä päätin näyttää niin kurjalta raukalta kuin suinkin. Olin kuullut sanottavan, että vatsan saa kipeäksi kun juopi etikkaa, ja puhumatta mitään herra Guldenille join epätoivoissani kaiken etikan pöytähäkkäristä. Sitte puin vaatteet päälleni siinä uskossa, että nyt olin sen näköinen kuin haudasta kaivettu ruumis, sillä etikka oli kovin väkevää ja se poltti vatsaa aikalailla. Mutta kun tulin herra Guldenin huoneeseen ja hän näki minut, sanoi hän heti:

"Mikä sinua vaivaa, Juuse? Niinhän sinä olet punainen kuin kukko!"

Minä peiliin katsomaan ja näin, että koko naamani, vieläpä nenä ja korvalehdet olivat hehkuvan punaiset. Minä kauhistuin, mutta en vaalennut, vaan tulin yhä punaisemmaksi ja sanoin epätoivoissani:

"Nyt olen huutavassa hukassa! Nythän minä näytän aivan virheettömältä ihmiseltä ja terveeltä kuin hevonen; etikka on mennyt päähän."

"Mikä etikka?" kysyi herra Gulden. "Se pöytähäkkärin etikka, jonka join tullakseni kalpeaksi, niinkuin urkujensoittajan neiti Scappin sanotaan tekevän. Herranen aika, kuinka tyhmä minä olen!"

"Mutta ontuva sinä olet joka tapauksessa", sanoi herra Gulden, "vaikka ... eihän se ollut kauniisti tehty, että koetit pettää tarkastusherroja. Nyt on kello puoli kymmenen; Verner sanoi minulle eilen, että sinun vuorosi olisi kello kymmenen aikaan. Onpa aika jo lähteä."

Minun täytyi siis lähteä siinä tilassa; poskeni hehkuivat etikan voimasta. Kun tapasin tädin ja Katrin, jotka odottivat meitä määrin talon etehisessä, niin he tuskin tunsivat minua.

"Kylläpä sinä näytät iloiselta ja tyytyväiseltä!" sanoi Kreetta-täti.

Minä olisin siihen paikkaan pyörtnyt, ellei etikka olisi minua väkisinkin pitänyt pystyssä.

Hirmuisessa hälinässä kuljin portaita ylös voimatta liikuttaa kieltäni vastaukseksi, niin kauhistunut olin omasta typeryydestäni.

Siellä oli jo hyväksytty enemmän kuin viisikolmatta asevelvollista, ja yhtä monta istui seinäpenkillä lattiaan tuiottaen naamat pitkinä vuoroansa odotellen.

Vanha poliisikonstaapeli Kelz kulki lattialla edestakaisin, päässään suuri kolmikulmainen hattu; kun hän näki minut, pysähtyi hän ikäänkuin hämmästyen ja sanoi:

"No, siinä näkee kerrankin *yhden*, joka ei marssia pelkää; sen silmistä jo hohtaa halu kunniaan".

Hän laski kätensä olkapäälleni ja virkkoi:

"Se on oikein, Juuse; minä ennustan, että sinä olet korpraali, ennenkuin tämä sota loppuu".

"Niin, mutta minähän olen ontuva!" tokaisin minä äreästi.

"Ontuva!" sanoi Kelz silmiään sirristäen ja nauraen. "Ontuva! Noin kukoistavalla naamalla pääsee aina maailmassa eteenpäin."

Tuskin oli hän nämät sanat lausunut, kun tarkastussalin ovi aukesi ja toinen poliisikonstaapeli, Verner, huusi oven raosta:

"Juuse Bertha!"

Astuin sisälle ontuen niin paljon kuin suinkin, ja Verner sulki oven. Määrit istuivat puoliympyrässä tavallisilla tuoleilla, aliprefekti ja Ofalzburgin määri istuivat nojatuoleissa keskellä huonetta ja sihteeri Freylis askaroi pöytänsä ääressä. Muudan Harbergin rekryytti oli paraikaa pukemassa vaatteita ylleen ja konstaapeli Descarmes autteli henskelien nostamista. Mustine, silmille riippuvine hiuksineen, paljaine kauloineen ja huokauksiin jo avastuine suineen tämä rekryytti oli hirtettäväksi vietävän raukan näköinen. Kaksi lääkäriä, sairaalan lääkäri ja toinen univormuun puettu tohtori seisoivat keskellä huonetta puhellen keskenään. He kääntyivät minuun päin ja sanoivat:

"Riisukaa!"

Minä riisuin vaatteeni paitaan saakka, jonka Verner veti päältäni pois. Toiset katselivat minua.

Aliprefekti sanoi:

"Sepä on tavattoman terve ja vankka poika."

Ne sanat minua sapettivat, mutta minä vastasin hyvin hiljaisesti:

"Minä olen ontuva, herra prefekti."

Lääkärit tarkastivat minua, ja sairaalan lääkäri, jolle komentantti varmaan oli puhunut minusta, sanoi:

"Vasen jalka on lyhempi."

"Mitä vielä", vastasi toinen, "kyllä se kestää".

Sitte laski hän kätensä rinnalleni ja sanoi:

"Se on lujaa tekoa. Yskikäpä!"

Yskin niin heikosti kuin saatoin, mutta hänen mielestään oli yskässä hyvä sointu, ja hän sanoi: "Katsokaas hänen väriään! Siinä on tervettä verta!"

Silloin älysin, että nyt minut vietäisiin, ellen puhuisi, ja vastasin senvuoksi:

"Olen juonut etikkaa."

"Jaha", sanoi hän, "se todistaa vain, että teillä on hyvä vatsakin, koska pidätte etikasta".

"Mutta minä onnun!" sanoin aivan epätoivoissani.

"Älkää sitä surko", sanoi hän, "koipenne on kestävä, sen minä takaan".

"Se kaikki", huomautti määri, "ei muuta sitä tosiseikkaa, että tämä nuorukainen on ontunut lapsesta saakka, sen koko Pfalzburg tietää".

"Niin, se on totta", sanoi sairaalan lääkäri äkisti, "vasen jalka on lyhempi ja se on niitä tapauksia, jolloin laki vapauttaa sotapalveluksesta".

"Niin", jatkoi määri, "olenpa varma siitä, ettei hän kestäisi pitempää marssia; toisessa lepopaikassa hän jo jäisi jälkeen".

Ensimmäinen lääkäri ei puhunut enää mitään.

Luulin jo päässeeni vapaaksi; mutta silloin kysyi aliprefekti:

"Eikö nimenne ole Juuse Bertha?"

"On, herra aliprefekti."

"No, hyvät herrat", sanoi hän ottaen esille kirjeen taskukirjastaan, "kuulkaahan tätä."

Hän rupesi lukemaan kirjettä, jossa kerrottiin minun puolen vuotta sitten lyöneen vetoa, että kävelisin Saberniin ja sieltä takaisin nopeammin kuin Pinnacle, että me olimme kulkeneet tuon matkan vähemmässä kuin kolmessa tunnissa ja että minä olin voittanut vedon.

Se oli kaikeksi onnettomuudeksi totta! Pinnacle heittiö oli minua aina haukkunut rempulajalaksi ja kiukuissani olin lyönyt vetoa. Kaikki ihmiset tiesivät jutun, enkä minä voinut ruveta väittämään sitä valheeksi.

Seistessäni siinä perin typeryneenä, sanoi ensimmäinen lääkäri:

"No, onhan asia selvä. Pukekaa yllenne!"

Hän kääntyi sihteerin puoleen ja sanoi:

"Kelpaa sotapalvelukseen."

Puin vaatteet ylleni hirveän kauhuissani.

Verner huusi jo esille uutta rekryyttiä. Minä en enää tiennyt mistään. Joku auttoi minua pukeutumaan. Tuskin olin tointunutkaan, kun jo olin portaissa, ja kun Katri kysyi, kuinka oli käynyt, rupesin hurjasti itkeä nyyhkyttämään; olisin pudonnut portaista alas, ellei Kreetta-täti olisi minua tukenut.

Kuljimme pihateitä ja menimme pienen torin poikki; minä itkin niinkuin pieni lapsi, ja Katri samoin. Hallin varjossa pysähdyimme ja suutelimme toisiamme.

Kreetta-täti sanoi:

"Niitä roistoja! Nyt ne vievät ontuvat — — — raajarikotkin! Ne vievät kaikki! Miks'eivät ota meitäkin?"

Kansaa alkoi kokoontua ja teurastaja Sepel, joka oli palottelemassa lihaa tukkinsa ääressä, sanoi:

"Olkaa Herran nimessä vaiti, Kreetta-muori! Joudutte pian arestiin."

"Vaikka joutuisinkin", ärisi hän, "hakatkoot minut vaikka kappaleiksi; minä sanon, että ihmiset ovat halpamaisia, kun sallivat sellaisia julmuuksia!"

Mutta kun nyt poliisikonstaapeli rupesi lähestymään meitä, menimme me pois itkien. Poikkiesimme Hemmerlenin kahvilan kulmasta ja menimme kotiini. Ihmisiä oli ikkunoissa ja nähdessään meidät sanoivat he:

"Tuossa on taas yksi, jonka pitää lähteä."

Herra Gulden, joka tiesi, että Kreetta-tädin ja Katrin piti tulla meille päivälliselle tarkastuspäivänä, oli lähettänyt "Kultaisesta lampaasta" noutamaan täytetyn hanhen ja pari pulloa hyvää Elsassin viiniä. Hän oli ihan varma siitä, että minut heti paikalla hyljättäisiin. Kuinka suuresti hän hämmästyikään, kun näki meidät kolmisin palaavan sellaisessa epätoivossa.

"Mitä kuuluu?" sanoi hän asettaessaan kalottia paljaalle päällelleen ja katsellen meihin silmät pyöreinä.

Minulla ei ollut voimaa vastata; heittäysin nojatuoliin kyynelten virtana valuessa. Katri istahti viereeni, kietoi kätensä kaulaani ja me itkimme hillittömästi.

Kreetta-täti sanoi:

"Ne heittiöt ovat ottaneet hänet!"

"Se ei ole mahdollista!" huudahti herra Gulden tehden äkkisäikähtäneen liikkeen.

"Ei ole sellaista nähtykään", sanoi täti, "se todistaa, kuinka suuria rakkareita he ovat".

Hän kiihdytti itseänsä yhä enemmän vihaan ja huusi:

"Eikö enää tulekaan mitään vallankumousta? Saavatko nuo rosvot yhä vain olla meidän herrojamme?"

"No, no, Kreetta-muori, rauhoittukaa", sanoi herra Gulden. "Älkää Luojan tähden huutako tuolla tavoin. Juuse, kerro sinä meille levollisesti, kuinka kaikki kävi. Tässä on tapahtunut erehdys, muu ei ole mahdollista. Eivätkö pormestari ja sairaalan lääkäri sanoneet mitään?"

Minä kerroin nyyhkyttäen jutun kirjeestä ja Kreetta-täti, joka ei ollut siitä kuullut sanaakaan, heristeli nyrkkejään ja huusi:

"Aa, sitä roistoa! Suokoon Luoja, että hän kerran osuisi meille tulemaan! Silloin minä kirveellä halkaisen hänen kallonsa!"

Herra Gulden oli aivan masentunut. "Etkö sinä huutanut, että se oli valhetta?" sanoi hän. "Juttu on siis tosi?"

Kun minä olin vaiti pää riipuksissa, jatkoi hän kädet ristissä:

"Niitä nuoria, niitä nuoria, he eivät koskaan ajattele! Niin varomatonta, niin varomatonta!"

Hän käveli lattiaa edestakaisin, sitten istuutui hän silmälasiaan pyyhkimään ja Kreetta-täti sanoi:

"Niin, mutta häntä eivät he sittekään saa, kaikki heidän ilkeytensä on menevä turhaan. Tänä iltana pitää Juusen olla vuoristossa matkalla Sveitsiin."

Kun herra Gulden kuuli sen, tuli hän vakavaksi; hän rypisti kulmakarvojaan ja vastasi hetkisen vaitiolon jälkeen:

"Se on suuri onnettomuus, suuri onnettomuus, sillä Juuse on todella ontuva. Se kyllä saadaan pian huomata; hän ei voi marssia kahta päivää perätysten jäämättä jälkeen tai sairastumatta. Mutta te teette väärin, Kreetta-muori, kun puhutte tuolla tapaa ja annatte huonoja neuvoja."

"Huonoja neuvojako?" sanoi täti. "Vai niin, tekin siis olette niitä, jotka tahdotte tappaa ihmisiä?"

"En", vastasi herra Gulden, "en pidä sodasta, kaikkein vähimmän sellaisesta sodasta, jossa sataintuhansien täytyy kaatua yhden ainoan miehen kunnian tähden. Mutta sellaiset sodat ovat nyt loppuneet, nyt ei oteta sotamiehiä kunnian ja kuningaskuntain saamiseksi, vaan maan puolustamiseksi, jonka tyrannius ja kunnianhimo ovat saattaneet vaaraan. Nyt kyllä rauhaa haluttaisiin. Onnettomuudeksi marssivat kuitenkin venäläiset meitä vastaan, preussiläiset ovat liittyneet heihin ja ystävämme itävaltalaiset odottavat vain sopivaa hetkeä hyökätäkseen selän takaa päällemme. Ellemme me marssi heitä vastaan, hyökkäävät he päällemme, sillä nyt on meitä vastassa koko Eurooppa, niinkuin vuonna 93. Tämä on siis aivan toista kuin sotamme Espanjassa, Venäjällä ja Saksassa. Ja jos vaara vielä suurenee ja tasavallan aikuiset sotavanhukset tarvitaan sotaan, häpeisin minä, niin vanha kuin olenkin, istua Sveitsissä kelloja tekemässä sillä aikaa, kun toiset vuodattavat verensä isänmaan puolustamiseksi. Sen lisäksi pitää teidän muistaa yksi asia: karkureita halveksitaan kaikkialla. Joka on tehnyt sellaisen tempun, hän ei saa rauhaa missään, hänellä ei ole isää, ei äitiä, ei kotia eikä isänmaata. Sellainen on itse tuominnut itsensä kelvottomaksi täyttämään ensimmäistä velvollisuuttaan, nimittäin rakastamaan ja auttamaan isänmaataan, vaikka se olisi vääräydenkin vallassa".

Sitte ukko Gulden vaikenä ja istahti pöydän ääreen vakavan näköisenä.

"Syökäämme nyt", hän sanoi hetken vaiettuaan, "kello lyö kahtatoista. Istukaa, Kreetta-muori ja Katri".

He istuivat, ja me söimme. Minä ajattelin herra Guldenin sanoja, jotka tuntuivat minusta tosilta. Kreetta-täti puri huuliaan ja katsahti silloin tällöin minuun nähdäksensä, mitä minä ajattelin. Vihdoin sanoi hän:

"Mitäpä välitän sellaisesta isänmaasta, josta viedään sotaan perheen-isät, kun ensin on viety nuoret miehet. Jos minä olisin Juusen sijassa, lähtisin karkuun heti."

"Kuulkaahan Kreetta-täti", vastasin minä, "te tiedätte, etten mistään pidä enemmän kuin rauhasta ja levosta; mutta en tahdo kuitenkaan kodittomain tavoin paeta vieraisiin maihin. Mutta minä aion tehdä niinkuin Katri tahtoo: jos hän sanoo, että minun on mentävä Sveitsiin, niin minä menen."

Silloin sanoi Katri aivan hiljaa, pää painuksissa, ettei hänen kyöneleitänsä huomattaisi:

"En tahdo, että sinua sanottaisiin karkuriksi."

"Hyvä, siis teen niinkuin muutkin", sanoin minä. "Koska Pfalzburgin ja Dagsbergin pojat menevät sotaan, menen minäkin".

Herra Gulden ei tehnyt mitään muistutuksia sitä vastaan.

"Kullakin olkoon vapautensa", hän sanoi, "mutta minua ilahuttaa, että Juuse ajattelee niinkuin minäkin."

Sitte olimme taas ääneti. Kello kahden ajoissa nousi Kreetta-täti ja otti korinsa. Hän tuntui olevan alakuloinen ja hän sanoi minulle:

"Et tahdo totella minua, Juuse, mutta samapa se, Jumalan avulla tämä kerran loppuu; tulethan sieltä takaisin, jos Jumala suo. Katri odottaa sinua."

Katri heittäysi kaulaani ja rupesi taasen itkemään, ja minä itkin vielä enemmän kuin hän, niin että herra Guldeniltakin tipahti kyneleitä.

Viimein astuivat Katri ja hänen äitinsä portaita alas, ja sieltä huusi täti minulle:

"Koeta vielä tulla meidän luoksemme kerran tai pari, Juuse."

"Kyllä, kyllä", vastasin minä ja suljin oven.

Saatoin tuskin pysyä jaloillani; en koskaan ole ollut niin onneton, ja vielä tänäkin päivänä on sydämeni pakahtua, kun sitä ajattelen.

VII.

Siitä päivästä alkaen oli minun aivan mahdoton pitää ajatuksiani koossa. Aluksi koetin yrittää työn kimppuun, mutta pianpa herra Gulden sanoi minulle:

"Jätä työsi, Juuse, ja ole se lyhyt aika, mikä sinulla on jäljellä, meidän seurassamme; käy tervehtimässä Katria ja Kreetta-tätiä. Luulen yhä edelleenkin, että sinut hyljätään, mutta eihän sitä edeltäpäin tiedä. He tarvitsevat niin paljo väkeä, että saattaa kulua kauankin ennenkuin sinut vapautetaan."

Kävelin siis joka päivä Quatre-Ventsiin ja vietin päiväni Katrin seurassa. Olimme hyvin surullisia, mutta kuitenkin onnellisia, kun saimme olla yhdessä; rakastimme toisiamme jos mahdollista vielä enemmän kuin ennen. Katri koetti joskus laulellakin, kuten entisinä, iloisina aikoina, mutta äkkiä puhkesi hän itkuun. Silloin me itkimme yhdessä, ja Kreetta-täti rupesi sadattelemaan sotaa, joka tekee kaikki ihmiset onnettomiksi. Hän sanoi, että tarkastusherrat pitäisi hirttää, ja että kaikki ne roistot olivat tehneet liiton ihmisten onnettomuudeksi. Hänen saarnansa lohduttivat meitä vähäsen, ja meidän mielestämme hän puhui oikein.

Palasin kaupunkiin illalla kello 8-9 aikaan, jolloin portit suljettiin, ja ohimennessäni näin, kuinka kaikki pienet kapakat olivat täynnä nuoria rekryyttejä ja vanhoja ikäkuluja sotamiehiä, jotka juopottelivat yhdessä. Rekryytit maksoivat aina juomingit, muut istuivat lakki kallellaan ja viiksiään sivellen kertoivat majesteetillisen näköisinä tappeluistaan, marsseistaan ja kaksintaisteluistaan.

Ei voinut ajatella inhottavampaa näytelmää kuin nuo savuiset luolat, joiden mustista orsista öljylamppu riippui ja joissa vanhat tappelusankarit ja nuoret pojat kilvan joivat, räyhäsivät ja paukuttivat pöytiä, ja kaiken tämän taustana vanha Annette Schnaps tai Marie Herinz, joka takkuinen tukkasykerö niskassa ja piitön pääkampa kallellaan seisoi kylkiään kynsien kuunnellen juttuja tai ottaen ryypyn sotaurhojen seurassa.

Oli surullista, että kunnialliset ja ahkerat talonpoikaispojat viettivät sellaista elämää; mutta ketään ei enää haluttanut työnteko, eikä elämä ollut monen pennin arvoinen. Kun oli kylleksi räyhätty, juotu ja suututeltu, nukahtivat miehet viimein nenä pöytää vasten, ja ukot tyhjensivät maljansa laulaen:

"Kunnia kun kutsuvi!"

Nähdessäni tuota, ylistin suruissani taivasta, joka oli antanut minulle hyviä ystäviä, mitkä ylläpitivät rohkeuttani ja estivät minua joutumasta tuollaisten käsiin.

Niin joutui tammikuun 25 päivä. Viime päivinä oli kaupunkiin tullut joukko italialaisia, rekryyttejä, piemontilaisia ja genualaisia, toiset suuria ja paksuja kuin savoijalaiset, korkea piippalakki kiharaisessa päässä, tummanviheriät pellavahousut jalassa, lyhyet tiilenpunaiset takit yllä, nahkavyöt vyötäisillä ja

puisevat kengät jalassa. He istuivat vanhan hallinedustalla juustoa syöden. Toiset olivat jänteviä, laihoja, mustaverisiä miehiä, pitkissä takeissaan ja he värisivät vilusta, kun vaan näkivätkin lunta katoilla, ja katselivat ohikulkevia naisia suurilla, mustilla, surullisilla silmillään. Torilla heitä harjoitettiin joka päivä marssimaan; heidän piti täyttää Mainzissa olevan kuudennen linjarykmentin rivit ja nyt heitä lepuutettiin pari päivää jalkaväen kasarmeissa.

Heidän kapteeninsa, jonka nimi oli Vidal, asui meidän asuntomme yläpuolella olevassa kamarissa. Hän oli karkeatekoinen ja ankaran näköinen, mutta yhtä kaikki hyvä ja ystävällinen mies. Hän tuli meille korjuuttamaan kellonsa lyömälaitosta, ja kun hän sai kuulla minun olevan rekryytin ja pelkäävän, etten koskaan palaisi kotiin, rohkaisi hän minua sanoen: "kaikkein sitä tottuu; viiden kuuden kuukauden perästä tapellaan ja marssitaan aivan samalla tavoin kuin syödään, kun on nälkä, ja monet tottavat niin ampumaan kivääreillä ja kanuunoilla, että he ovat oikein onnettomia, kun ei heillä ole sitä nautintoa."

Mutta hänen puhetapansa ei minua ensinkään miellyttänyt, sitä vähemmin kun hänen toisessa poskessaan näkyi viisi kuusi suurta ruudinlaikkoa, jotka olivat menneet syvälle ihon alle ja hänen puheensa mukaan olivat tulleet kivääristä, jolla muudan venäläinen oli ampunut häntä vasten silmiä. Sellainen sota-ammatti rupesi minua yhä enemmän inhottamaan, ja kun jo useita päiviä oli mennyt, eikä mitään ollut kuulunut, aloin minä luulla, että minut oli unohdettu niinkuin pitkä Jaakkokin, jonka merkillisestä onnenpotkusta kaikki vieläkin puhuvat. Joka kerta kun kävin Kreetta-tädin talossa, sanoi täti: "Saapa nähdä, eivätkö he jätä sinua rauhaan", mutta tammikuun 25 p:n aamuna, juuri kun olin lähdössä Quatre-Ventsiin, kääntyi herra Gulden työpöydästään minun puoleeni ja sanoi kyynelsilmin:

"Kuules, Juuse, annoin sinun maata rauhassa, mutta nyt minun täytyy sanoa sinulle, että eilen illalla kävi poliisikonstaapeli tuomassa meille sinun marssikäskysi. Teidän täytyy lähteä italialaisten matkaan, sinun ja viiden muun kaupunkimme pojan: nuoren Klipfelin, nuoren Loerigin, Janne Fürstin ja Kasperi Zébédén; teidät viedään Mainziin."

Kun sen kuulin, tunsin jalkani horjuvan, ja istahdin saamatta sanaakaan suustani. Herra Gulden otti taskustaan marssikäskyn ja alkoi sitä lukea. Kaikki mitä siitä muistan oli, että Juuse Bertha, syntynyt Dabossa Pfalzburgin kunnassa ja Saarburgin piirikunnassa, oli määrätty kuudenteen linjarykmenttiin, ja että hänen tuli astua rykmenttiinsä Mainzissa viimeistään tammikuun 29 päivänä.

Se paperi oli minulle yhtä hirvittävä isku, kuin jos en olisi tiennyt siitä edeltäpäin mitään; minä töllistin siihen kuin uuteen ihmeeseen ja suutuin.

Herra Gulden lausui lyhyen vaitiolon jälkeen: "Italialaiset lähtevät tänään kello yhdentoista aikaan."

Silloin minä heräsin kuin pahasta unesta ja sanoin:

"Enkö enää koskaan saa nähdä Katria?"

"Kyllä, Juuse", vastasi hän vapisevalla äänellä, "olen lähettänyt sanan Kreetta-muorille ja Katrille, niin että saat heittää heille hyvästit."

Nähdessäni, kuinka pahoillaan herra Gulden oli, tuli mieleni yhä enemmän kuohuksiin, niin että minun oli oikein vaikea pidätellä kyneleitäni.

Hetken päästä hän jatkoi:

"Sinun ei tarvitse huolehtia mistään, minä olen pitänyt huolen kaikesta. Kun palaat, Juuse, olet aina tapaava minut entiselläni, jos Herra elonpäiviä suo. Rupean jo vanhenemaan ja suurin iloni olisi ollut saada pitää sinut luonani omana poikanani, sillä sinulla on aina ollut hyvä sydän ja rehellinen mieli; olisin luovuttanut liikkeenä sinulle, siitä kyllä olisimme sopineet, ja Katri ja sinä olisitte olleet minun lapsiani. Mutta koska nyt on käynyt näin, niin eihän se auta. Tätä nyt kestää vain vähän aikaa; sinut kyllä hyljätään, siitä olen varma, he kyllä pian huomaavat, ettet sinä voi pitkältä marssia."

Hänen näin puhuessaan, istuin minä pää alhaalla ja itkin hiljaa.

Viimein nousi hän ja otti kaapista nahkaisen selkärengselin, jonka hän laski pöydälle. Minä katselin häntä alakuloisesti, enkä voinut ajatella muuta kuin sitä onnettomuutta, että nyt täytyi lähteä.

"Tässä on reppusi", sanoi hän, "siihen olen pannut kaikki, mitä tarvitset: kaksi paitaa, kaksi villanuttua ja yhtä ja toista. Mainzissa saat lisäksi kaksi paitaa, ja sitäpaitsi olen teettänyt sinulle parin saappaita, sillä armeijaurakkamiesten jalkineet ovat perin kehoja, ne ovat melkein aina hevosen nahkaa ja kuumentavat jalkaa hirmuisesti. Sinunhan on jo ilmankin vaikea kulkea, eikä sovi tehdä sitä vaikeammaksi, kuin tarvis vaatii. No ... niin, se siitä."

Hän laski taas rengselin pöydälle ja istui paikalleen.

Ulkoa kuului italialaisten lähtöhäärinää. Yläpuolellamme asuva kapteeni Vidal jakeli käskyjensä. Hänen hevosensa oli santarmien kasarmissa, ja hän lähetti nyt miehensä katsomaan, oliko hevonen siivottu ja saanut kauroja.

Kaikki tuo melu ja hälinä teki minuun kummallisen vaikutuksen, enkä minä vieläkään voinut käsittää, että minun oli todella lähdettävä. Minun vielä kummissani istuessani aukeni ovi, ja Katri juoksi itkien syliini, ja Kreetta-täti huusi:

"Sanoinhan jo, että sinun pitäisi mennä Sveitsiin, ja että ne heittiöt lopulta veisivät sinut. Sanoinhan sen, mutta sinä et uskonut."

"Kreetta-muori", vastasi herra Gulden heti, "se, että lähtee velvollisuuttaan täyttämään, ei ole niin suuri onnettomuus kuin se, että joutuu kaikkein kunniallisten ihmisten halveksittavaksi. Nuo ruikutukset ja nuhtelut eivät pyhitä mitään, parempi olisi, että lohduttaisitte ja rohkaisitte Juusea."

"No", sanoi täti, "enhän minä häntä moitikaan; mutta on se yhtä kaikki kauheaa, että pitää tällaistakin näkemän."

Katri pysyi minun lähelläni, hän oli istunut viereeni ja me suutelimme toisiamme.

"Tulethan takaisin", hän sanoi ja likistyi minua vastaan.

"Tulen, tulen", kuiskasin, "ja — sinä muistelet minua aina, etkä rakastu toiseen."

Silloin sanoi hän nyhkyttäen: "En, en milloinkaan rakasta ketään muuta kuin sinua."

Tämä kohtaaminen oli kestänyt noin neljänneksen, kun ovi avattiin ja huoneeseen astui kapteeni Vidal, olalla kokoonkäärityttynä kuin metsätorvi.

"No", sanoi hän, "missä nuori miehenne nyt on?"

"Täällä", vastasi herra Gulden. "Vai niin", sanoi kapteeni, "he tietysti surevat yhdessä — sehän on luonnollista — muistan kyllä sen — kaikilta meiltä jää joku rakastettu kotiin."

Sitte korotti hän äänensä: "Kas niin, nuori mies, rohkeutta nyt! Emmehän, hemmetissä, enää ole lapsia."

Hän vilkaisi Katriin ja virkkoi herra Guldenille:

"Niin, niin, kyllä ymmärrän, ettei hänen ole hauska lähteä."

Rummut pärisivät katujen kulmissa ja kapteeni Vidal puheli edelleen:

"Vielä on aikaa kaksikymmentä minuuttia siihen, kun marssimme, mutta esiinhuudosta ei saa myöhästyä."

Lähtiessään puristi hän herra Guldenin kättä; hänen hevosensa kuului hirnuvan portilla.

Ilma oli harmaata ja minut valtasi surumielisyys, enkä mitenkään voinut erota Katriasta.

Äkkiä kuuluivat rumpujen päristykset uudelleen; kaikki rummut olivat kokoontuneet torille. Herra Gulden otti repun pöydältä ja sanoi vakavasti:

"Juuse, on jo aika sanoa jäähyväiset."

Kalman kalpeana nousin ja hän sanoi repun selkääni. Katri istui itkien kasvot esiliinassa. Huulet puristuksessa seisoi Kreetta-muori ja katseli minua.

Yhä pärisivät rummut, yht'äkkiä vaikenivat ne.

"Tuossa tuokiossa alkaa esiinhuuto", sanoi herra Gulden ja syleili minua, mutta heltyi samassa, purskahti itkuun, kutsui minua rakkaaksi lapsekseen ja kuiskasi:

"Rohkeutta."

Kreetta-muori istuutui. Kumartuessani hänen ylitensä, otti hän pääni molempain käsiensä väliin, suuteli minua ja sanoi:

"Aina lapsesta asti olen pitänyt sinusta, Juuse, — aina olen sinusta pitänyt. Paljasta iloa olet sinä minulle tuottanut ja nyt täytyy sinun lähteä. Herra Jumala, mikä onnettomuus!"

Kun Kreetta-täti oli päästänyt minut, katselin Katriin, joka istui paikallaan jäykkänä. Menin hänen

luokseen ja suutelin häntä kaulalle. Hän ei hievahtanutkaan. Kiiruhdin hänen luotaan, sillä tunsin, etten kestäisi kauvempaa. Silloin kirkasi hän sydäntä särkevällä äänellä:

"Juuse, Juuse!"

Pyörsin hänen luokseen, heittäydyimme syleilyyn ja niin seisoimme hetkisen nyyhkyttäen. Katri aivan horjui, talutin hänet lepotuoliin ja taakseni katsahtamatta riensin pois.

Tuokio vain ja minä seisoin torilla italialaisten keskellä ja ympärillä seisoivat sankat ihmisparvet, jotka itkivät ja valittivat hyvästellen omaisiaan. En nähnyt mitään, enkä kuullut mitään.

Kun rummut taas alkoivat päristä, katsahdin ympärilleni ja huomasin seisovani Klipfelin ja Fürstin välissä. Heidän vanhempansa seisoivat edessämme torilla ja itkivät, kuin olisivat olleet hautajaisissa. Oikealla kädellä, raatihuoneen edustalla istui kapteeni Vidal pienen harmaan tammansa selässä ja puheli kahden jalkaväkeen kuuluvan upseerin kanssa. Kersantit toimittivat esiinhuutoa ja me vastasimme.

Huudettiin Sepeteusta, Fürstia, Klipfeliä, Berthaa, ja me vastasimme kuten toisetkin. Senjälkeen kapteeni komensi: "Eteenpäin mars!" ja me läksimme parittain liikkeelle Ranskan porttia kohti.

Kulmassa, jossa leipuri Spitz asui, huusi vanha eukko ylhäältä akkunasta tukahdetulla äänellä:

"Kasper! Kasper!"

Se oli Sepeteuksen isoäiti; hänen leukansa väpähti. Sanaa sanomatta Sepeteus kohotti kättänsä. Hän oli murheen murtama ja kulki pää riipuksissa.

Itsekin vapisin jo etukäteen ajatellessani, että minun täytyisi mennä talomme ohi. Tultuani sinne, notkuivat polveni ja kuulin jonkun huutavan akkunassa, mutta silloin käänsin päätäni "Punaiseen härkään" päin ja ylinnä kuului rumpujen pärinä.

Lapset juoksivat perästä huutaen:

"Nyt he lähtevät — kas, tuolla on Klipfel ja tuolla Juuse!"

Ranskan portilla seisoivat vartijat ja näkivät, kun me kiväärit olalla marssimme heidän ohitse. Kuljimme ulkovarustusten ohi, sitte vaikenivat rummut ja me poikkesimme oikeaan. Ei kuulunut muuta kuin jalkojen tarpomista rapakossa, sillä lumi oli jo alkanut sulaa.

Olimme marssineet Geberhofin talonpoikaistalon ohitse ja laskeusimme juuri töyryä alas suurelle sillalle, kun kuulin, että joku puhutteli minua. Se oli kapteeni, joka hevosensa selästä huusi minulle:

"Oikein, nuori mies, olen teihin tyytyväinen!"

Tuota kuullessani en voinut enää olla itkemättä, eikä pitkä Fürstkaan. Toiset eivät virkkaneet mitään, mutta olivat kalman kalpeita. Suuren sillan luona otti Sepeteus piippunsa esiin ja rupesi polttamaan. Italialaiset edellämme haastelivat ja nauroivat keskenään. Kolmessa viikossa he jo olivat ehtineet tottua tähän elämään.

Noustuamme mäelle, joka oli neljännespeninkulman etäisyydellä Mettingin kaupungista, ja juuri kun aioimme marssia rinnettä alas, nykäsi Klipfel minua olkapäästä ja taakseen viitaten hän sanoi:

"Katsohan tuonne, kauas!"

Silmilläni seuraten hänen katseensa suuntaa näin Pfalzburgin etäällä laakson pajukassa. Näin sen kasarmit, ruutikellarit ja kellotapulin, josta kuusi viikkoa sitte vanhan Brainsteinin keralla olin katsellut Katrin kotitaloa. Harmaana ne häämöttivät tummien metsien keskellä. Halusta olisin viivähtänyt siinä hetkisen, mutta komppania marssi yhä edelleen ja minun oli seuraaminen. Pian saavuimme Mettingiin.

VIII.

Samana päivänä marssimme Bitscheen, sitä seuraavana Hornbachiin, Kaiserslauterniin j.n.e. Satoi taasen lunta.

Kuinka monasti pitkällä marssimismatkallamme kaipasinkaan herra Guldenin oivallista takkia ja

paksuanturaisia, pitkäkartisia saappaita!

Kuljimme läpi lukemattomien kylien, milloin korkealla vuoriseuduilla, milloin alhaalla tasangoilla. Aina, kun lähestyimme kylää, pärstivät rummun lyöjät marssin tahtia ja me oikasimme itsemme suoriksi ja astuimme reippaasti kuin vanhatkin soturit. Ihmiset juoksivat pieniin akkunoihinsa tai porttien pieliin kurkistamaan ja sanoivat: "Taas nostoväkeä."

Illalla, kun vihdoin pysähdyimme, oli ainakin minun sangen suloista lepuuttaa uupuneita jalkojani. Sääriäni ei sanottavasti särkenyt, mutta itse jalkoja pakotti — voi, enpä milloinkaan ollut tuntenut moista väsymystä! Majoituslippumme oikeuttivat meille paikan takkavalkean ääressä, mutta tavallisesti kutsuivat ihmiset meidät aterioimaan kanssaan. Useimmiten saimme piimää ja perunoita, toisinaan myös sianlihaa ja hapankaalia. Lapset tulivat luoksemme ja tirkistelivät meihin, eukot kyselivät, mistä kaukaa tulimme ja missä toimissa olimme olleet ennen sotaan lähtöä. Surullisina katselivat meitä nuoret tytöt muistellen sulhojaan, joista heidän oli täytynyt erota noin puoli vuotta sitte. Yösjän saimme renkien vuoteilla. Ihastuksissani heittäydyin siihen ja halusta olisin nukkunut vaikka kaksitoista tuntia. Mutta varhain, aamun sarastessa, herätti minut rumpu. Katselin ruskeita kattoparruja ja pieniä akkunaruujuja, jotka olivat jääkukkasten peitossa ja ihmettelin: "Missä olen?" Äkkiä ahdisti sydäntäni ja sanoin itselleni: "Olet Bitschessä, Kaiserlauternissa ja — — — olet sotamies." Kiiruusti täytyi minun vuoteesta pystyyn, vaatteet ylle ja riviin.

"Onnea matkalle", toivotteli emäntä, joka oli aikaisin jalkeilla.

"Kiitos", vastasi soturi ja niin marssimme jälleen. Niinpä niin — — — onnellista matkaa. Poika parka, sinua kait ei enää toiste saa nähdä. Kuinkahan monta onkaan mennyt ennen sinua samaa tietä koskaan palajamatta! — En milloinkaan unohda sitä kertaa, kun Kaiserlauternissa toisena päivänä lähtömme jälkeen aukaisin reppuni ottaakseni siitä puhtaan paidan ja löysinkin paitojen alta pienen, mutta jokseenkin raskaan käärön. Aukaisin sen ja löysin viisikymmentä neljä frangia, kuuden frangin rahoja ja käärepaperiin oli herra Gulden kirjoittanut näin: "Ole aina sodassa hyvä ja oikeutta rakastava. Muistele vanhempiasi ja niitä, joiden edestä kernaasti uhraisit henkesi ja kohtelee muukalaisia ja vihollisia ihmisinä, jotta hekin samoin kohtelisivat meidän miehiämme. Jumala olkoon kanssasi ja sinua vaaroista varjelkoon. Tässä on vähän rahaa, Juuse. Raha on aina tarpeen etenkin silloin, kun on kaukana ystäväistä. Kirjoita meille niin usein kuin suinkin voit. Suutelen sinua, poikaseni, ja syleilen sinua sydämellisesti."

Lukiessani tätä itkin ja ajattelin: "Etpä olekaan aivan unohdettu, etkä yksin maailmassa. Hyvät ihmiset muistelevat sinua, etkä sinä milloinkaan unohda heidän hyviä neuvojaan."

Vihdoinkin viidennen päivän iltana kello kymmenen tienoissa tulimme Mainziin. Muistan sen aina, niin kauvan kuin elän. Oli hirvittävän kylmä; aikaiseen olimme lähteneet ja paljon ennen kaupunkiin tuloamme kuljimme kylien läpi, jotka olivat sotamiehiä täynnä: ratsu- ja jalkaväkeä, lyhyviin nuttuihin puettuja rakuunoita, joiden puukengät olivat heinillä täytetyt ja jotka hakkasivat jäätä kaukaloista juottaakseen hevosiaan. Toiset kantoivat heiniä tallien oville. Huurteesta valkeita ruuti- ja luotivaunuja kuletettiin tiellä; sanansaattajoina ja pieniä tykkiväkijoukkioita marssi edestakaisin valkoisilla kentillä, eivätkä ne meitä huomanneet ollenkaan.

Kapteeni Vidal oli laskeunut maahan hevosensa selästä ja käyskenteli reippaasti ja pitkin askelin pysyäkseen lämpöisenä. Upseerit ja kersantit jouduttivat meitä, sillä olimme myöhästyneet. Muutamien itaalialaisten oli täytynyt jäädä kyliin, kun eivät mitenkään jaksaneet marssia. Väsymyksestä polttivat ja kirvelivät minunkin jalkani. Tuskin kykenin nousemaan viimeisestä lepopaikastani. Mutta toiset pfalzburgilaiset marssivat reippaasti.

Oli pimeä ja tähdet tuikkivat taivaalla. Katselimme niitä kaikki ja sanoimme toisillemme: "Pian olemme jo perillä!" sillä etäällä taivaan rannalla näkyi musta juova vilkuttavine valopilkkuineen, jotka tiesivät suurta kaupunkia. Vihdoin saavuimme ulkovarustusten ja vallien luo. Suljimme rivit ja marssimme entistä ryhdikkäämmästi, kuten tapa on, kun lähestytään linnoitettua paikkaa. Olimme ääneti. Vesimurroksen nurkkauksessa näimme jäisen kannen kattaman vallihaudan, sen yläpuolella tiilivallit ja edessämme vanhan, tumman portin ja ylösvedetyn nostosillan.

Vartija ylhäällä huusi:

"Wer da?"

Kapteeni astui yksin esiin vastaten:

"Ranska."

"Mikä rykmentti?"

"Seitsemännen linjarykmentin sotureita."

Seurasi syvä äänettömyys. Nostosilta laskettiin ja vartijat tulivat meitä tarkastamaan. Yhdellä heistä oli suuri lyhty kädessä. Kapteeni Vidal astui pari askelta eteenpäin puhelemaan upseerin kanssa, sitte meille huudettiin: "Saatte mennä".

Taas pärisivät rummut, mutta kapteeni käski heittämään ne takaisin olalle ja me marssimme sillan yli ja sisään toisesta samallaisesta portista kuin ensimmäinenkin oli ollut ja niin olimme kaupungissa. Siellä olivat kadut lasketut suurilla sileillä kivillä. Jokainen koetti kävellä ontumatta, sillä vaikka olikin myöhäinen, olivat ravintolat ja puodit auki ja niiden suurista akkunoista tulvehti valoa kaduille ja ihmisiä kulki sadottain tullen mennen aivan kuin keskipäivällä.

Poikkesimme useasta kadun kulmasta ja saavuimme suuren kasarmin edustalla olevalle torille, jossa komennettiin: "Seis!"

Kasarmin nurkalla oli holvattu huone ja siellä pienen pöydän takana, suuren, kolmivärisen kangaskatoksen alla, josta riippui kaksi lyhtyä, istui kaupustelijaeukko.

Kotvasen kuluttua tuli torille useita upseereja, majuri Gêmeau ja joitakuita toisia, jotka myöhemmin tulin tuntemaan. Nauraen puristivat he kapteenin kättä, silmäilivät meitä tarkasti ja sitte seurasi iltahuuto. Senjälkeen jaettiin meille eväsleipä ja majoituslippu kullekin. Meille ilmoitettiin, että seuraavana aamuna kello kahdeksan oli saavuttava huutoon, jolloin aseet jaettaisiin. Sitte komennettiin: "Oikeaan ja vasempaan mars!" ja me näimme upseereitten astelevan vasemmalla kädellä olevaan suureen kahvilaan.

Mutta me, minnekä joutuisimme me majoituslippuinemme näin suuressa kaupungissa — varsinkin italialaiset, jotka eivät osanneet sanaakaan saksaa eivätkä ranskaa?

Heti juolahti mieleeni mennä tervehtimään vaatekatoksen alla istuvaa myöjärtä. Hän oli vanha, pyöreä, pulleaposkinen elsassilainen ja kun kysyin, missä *Kapusiininkatu* oli, vastasi hän:

"Mitäs annat neuvostani?"

Minun täytyi ostaa pikarillinen konjakkia; sitte hän sanoi:

"Than tuossa vastapäätä, kun käännyt kulmasta oikeaan, tulet Kapusiininkadulle. Hyvää yötä sotamies."

Hän naurahti.

Pitkän Fürstin ja Sepeteuksen majoitusliput osoittivat myös Kapusiininkadulle; lähdimme ontuen laahustamaan ja olimme tyytyväisiä, että saimme kulkea yhdessä oudon kaupungin katuja.

Fürst löysi ensiksi majapaikkansa, mutta se oli jo suljettu ja silläaika kun hän kolkutti portille, löysin minäkin yömajani, jonka kaksi akkunaa valaisten loistivat vasemmalla. Aukaistuani portin, tulin pimeään käytävään, jossa vasta paistetun leivän hyvä haju tuoksautti vastaani ja vesi herahti kielelleni. Sepeteus meni edemmä. Huusin käytävään:

"Eikö täällä ole ketään?"

Samassa ilmestyi vanha eukko portaille, varjostaen kynttilää kädellään.

"Mitä tahdotte?" kysyi hän.

Sanoin hänelle, että minut oli majoitettu heille.

Hän tuli alas, katsahti lippuuni ja sanoi saksaksi:

"Tule."

Nousin portaita ylös. Ohimennen näin raollaan olevasta ovesta kaksi miestä, jotka uumaan asti alastomina seisoivat kaukaloiden ääressä taikinaa vastaamassa. Olin joutunut erään leipurin luo ja siksipä ei eukkokaan vielä nukkunut, sillä varmaan hänkin työskenteli mukana. Hänen käsivartensa olivat kyynärpäähän asti paljaat, päässä hänellä oli mustanauhainen myssy, yllä karkea, sininen hame, jota olkanauhat kannattivat, ja hän näytti surulliselta. Hän vei minut suurenpuoleiseen huoneeseen, jossa oli iso kaakelimuuri ja peräseinällä sänky.

"Myöhään tulette", sanoi eukko.

"Niin tulen, olemme marssineet koko päivän", vastasin vaivalloisesti, "olen väsymyksestä ja nälästä

menehtyä."

Hän katseli minua ja kuulin hänen sanovan:

"Poika parka! Poika parka!"

Sitte kehotti hän minua istumaan lieden ääreen ja kysäsi:

"Pakoittaako jalkojanne?"

"Kyllä, kolme päivää niitä jo on särkenyt."

"Vetäkää saappaat jalastanne ja astukaa näihin tohveleihin. Tulen heti takaisin."

Menessään asetti hän kynttilän pöydälle. Riisuin yltäni repun ja saappaat; jaloissani oli rakkoja ja minä ajattelin: "Voi Jumala, kuinka paljon sentään täytyy kärsiä. Parempi olisi kuolla."

Samoin olin ajatellut satoja kertoja matkan varrella; mutta täällä, loimuavan lieden ääressä tunsin itseni niin väsyneeksi ja onnettomaksi, että Katriasta, Kreetta-tädistä, herra Guldenista ja kaikista niistä huolimatta, jotka olisivat suoneet minulle paljasta hyvää, olisin tahtonut nukahtaa ikuisesti: Niin, olin liian onneton!

Istuissani siinä näitä ajatellen, aukesi ovi ja pitkä, roteva ja harmaantunut mies astui sisään. Se oli toinen niistä, joiden olin nähnyt työskentelevän alhaalla. Paidan hän oli pukeutut ylleen ja kädessä oli hänellä pullo ja kaksi lasia.

"Hyvää iltaa", hän sanoi katsellen minua vakavasti.

Nyökkäsin. Heti hänen jäljessään tuli eukko kantaen puusoikkoa, jonka hän laski lattialle tuolin viereen.

"Peskää jalkanne", sanoi hän, "se virkistää teitä"

Eukon ystävällisyys liikutti minua ja ajattelin: "On toki hyviäkin ihmisiä maailmassa!" Riisuin sukat jalastani. Rakot olivat puhki ja verissä ja kunnan eukko sääliitteli:

"Poikaparka! Poikaparka!"

Mies kysyi:

"Mistä kaukaa tulette?"

"Pfalzburgista, Lothringistä."

"Vai niin kaukaa."

Kotvasen kuluttua virkkoi hän vaimollensa:

"Tuo tänne lämmin leipä; nuorukaisen pitää juoda lasillisen viiniä, ja sitte nukkukoon hän rauhassa, sillä hän tarvitsee lepoa."

Hän lykkäsi pöydän luokseni, niin että viinipullo oli aivan edessäni ja jalkani olivat soikossa. Hyvältä se tuntui. Sitte kaatoi hän lasimme täyteen hyvää valkoista viiniä sanoen:

"Onneksemme!"

Vaimo oli mennyt. Takaisin tullessaan toi hän lämpimän leivän, jolle oli levitetty nuorta, puoleksi sulanutta voita. Silloin vasta tunsin, kuinka nälkäinen olin; minulla oli melkein paha elämä. Nuo hyvät ihmiset huomasivat sen varmaan, sillä eukko sanoi: "Poikaseni, ottakaa jalkanne vedestä, ennenkuin syömään ryhdytte."

Hän kumartui ja ennenkuin tajusin, mitä hän aikoi tehdä, kuivasi hän jalkani esiliinallaan.

Silloin huudahdin: "Hyvä rouva, tehän hoidatte minua kuin pientä lasta."

Hetkisen kuluttua hän vastasi:

"Meidänkin poikamme on armeijassa."

Kuulin hänen äänensä vapisevan sitä sanoessaan ja sydämeni itki; ajattelin Katria ja Kreetta-muoria, enkä saanut vastatuksi.

"Syökää ja juokaa", sanoi mies leipää leikaten.

Ja minä söin ennen tuntemattomalla nautinnolla. Molemmat katselivat minua vakavasti. Herettyäni syömästä nousi mies sanoen:

"Niin, meidän poikamme on sotaväessä, viime vuonna hän marssi Venäjälle, emmekä sittemmin ole hänestä mitään kuulleet. Nämä sodat ovat kauheita!"

Itsekseen puhellen kulki hän edestakaisin huonetta miettiväisen näköisenä, kädet selän takana. Silmäni ummistuivat.

Yht'äkkiä hän sanoi:

"Niin, hyvää yötä nyt!"

Hän meni ja eukko soikkoineen seurasi häntä.

"Kiitos", huusin heille. "Jumala johtakoon poikanne kotiin jälleen!"

Sitte riisuuduin, menin levolle ja vaivuin raskaaseen uneen.

IX.

Seuraavana aamuna heräsin tuossa kahdeksan tienoissa. Kapusiininkadun kulmassa puhallettiin vaskitorvellalla aamusoittoa. Kaikki lähtivät liikkeelle. Kuulin hevosten, vaunujen ja ihmisten kulkevan ohitse. Jalkoihini sattui vielä hiukan, mutta se ei ollut mitään edellisten päiväin tuskaan verrattuna. Vedettyäni jalkaani puhtaat sukat, tuntui minusta, kuin olisin tullut uudeksi ihmiseksi ja ajattelin: "Jos näin jatkuu, Juuse, tulee sinusta vielä reipas mies: alku vaan tuntuu hankalalta."

Näin mieluisissa mietteissä pukeuduin.

Leipurin vaimo oli asettanut kenkäni muurin viereen kuivamaan täytettyään ne ensin lämpimällä tuhalla, etteivät kutistuisi. Ne olivat rasvatut ja kiiltävät.'

Sidoin repun selkääni ja menin alas. En ennättänyt kiitellä noita hyviä ihmisiä, jotka olivat kohdelleet minua niin ystävällisesti, mutta päätin täyttää tuon velvollisuuden huudon jälkeen.

Torilla kadun päässä seisojia useita italialaisiamme kaivon vieressä odotellen ja kylmästä väristen. Fürst, Sepeteus ja Klipfel saapuivat vähän myöhemmin.

Torin toisessa laidassa ei näkynyt muuta kuin kanuunia laveteillaan. Badenilaiset husaarit taluttivat hevosia juotettaviksi; näin myös useita rakuunoita.

Vastapäätä meitä oli ratsuväkikasarmi, korkea kuin Pfalzburgin kirkko, ja torin kaikilla kolmella sivulla kohosi huippupäätyisiä rakennuksia kuvanveistoksineen kuten Sabernissa, vaikka rakennukset täällä olivat kokojoukon korkeampia. En milloinkaan ennen ollut nähnyt mitään tämänkaltaista, ja seisossani siinä nenä pystyssä ympärilleni tähystellen alkoivat rummut päristä. Jokainen meni riviin paikalleen. Nyt tuli kapteeni Vidal nuttu hartioillaan. Meitä vastapäätä olevasta holviportista vieri vaunuja esiin ja meille huudettiin ensin italian kielellä ja sitte ranskaksi, että aseita jaettaisiin, ja että kunkin tuli vuorollaan astua rivistä, kun hänen nimensä huudettiin.

Vaunut pysähtyivät kymmenen askeleen etäisyyteen ja esiinhuuto alkoi. Jokainen astui vuorollaan rivistä vastaanottamaan patruunataskun, miekan ja pyssyn. Ne kiinnitettiin puseroon, nuttuun tai päällystakkiin. Hattuinemme, lakkinemme ja aseinemme näytimme oikealta ryövärijoukolta. Sain niin suuren ja raskaan pyssyn, että töin tuskin jaksoin kantaa sitä ja kun patruunatasku riippui pohkeisiin saakka, neuvoi kersantti Pinto minulle, miten hihnat sopii lyhentää. Hän oli oikein kunnan mies.

Kaikki nuo monet olkavyöt, jotka risteilivät rinnalla, tuntuivat minusta hankalalta ja minä huomasin että nyt vasta hankaluudet alkaisivat.

Kun aseet olivat jaetut, ajettiin ampumavaravaunut esiin ja kullekin jaettiin viisikymmentä patruunaa, eikä se ennustanut hyvää. Sensijaan, että olisivat antaneet meidän marssia vasempaan mennäksemme majapaikkoihimme, kuten olin ajatellut, paljasti kapteeni Vidal miekkansa komentaen:

"Ruoduttain oikeaan ... mars!"

Ja rummut alkoivat rämistä.

Olin kovasti mielipahoissani siitä, etten saanut edes kiittää isäntäväkeäni kaikesta hyvästä, mitä olivat osoittaneet minulle ja ajattelin: "He pitävät sinua kiittämättömänä heittäjänä!" Mutta minun oli seuraaminen.

Marssimme pitkää, kaitaista katuja, mutta yhtäkkiä korkeitten jäähuippujen edustalla näimme Rhein virran, joka oli jään peitossa niin pitkältä kuin silmä kantoi. Se oli suuremmoinen ja häikäisevä näky.

Koko sotajoukko marssi alas Rheinille, jonka yli menimme. Jäällä oli muitakin kuin me; noin viisi, kuusi sataa askelta meidän edellämme näkyi joukko ruudinsaattomiehiä matkalla Frankfurtiin. Jää ei ollut liukasta, vaan huuraista ja rosoista.

Tultuamme toiselle rannalle, kuljimme tietä, joka luikersi kahden matalan kukkulan lomitse.

Niin marssimme edelleen viisi tuntia. Näimme kyliä sekä oikealla että vasemmalla ja naapurini Sepeteus virkkoi:

"Kun meidän nyt kerran täytyi kotoa maailmalle, niin samapa se, vaikka lähdimmekin sotaan. Saammehan nyt jokapäivä edes nähdä jotain uutta. Jos onni meitä suosii niin, että pääsemme vielä kerran kotiin, niin onhan meillä kertomista."

"Niin, mutta minä kyllä tyytyisin vähempiin tietoihin", sanoin, "eläisin mieluummin omaisteni luona, jotka istuvat kotona kaikessa rauhassa, sensijaan että nyt saan kahlata lumessa."

"Sinä et ollenkaan ajattele kunniaa, sinä", virkkoi hän; "se vasta on jotakin."

Ja minä vastasin:

"Kunnian niittävät toiset, emmekä me, Sepeteus, ja he elävät mukavasti, herkuttelevat ja nukkuvat makeasti. He tanssivat ja huvittelevat, kuten sanomalehdissä lukee, ja päälle päätteeksi saavat he kunnian, jonka me nälällä, vaivalla ja kärsimyksillä olemme ansainneet. Me vasta raukkoja olemme, joita on pakotettu lähtemään sotaan. Ja kun vihdoinkin palaamme, menetettyämme työhalun tai toisinaan jäsenemme, ei meille suurtakaan kunniaa osoiteta. Monet meidän entisistä tovereistamme, jotka eivät missään suhteessa olleet meitä etevämpiä, vaan olivat meitä kyvyttömämpiä työnteossa, ovat noina seitsemänä vuonna ansainneet rahaa, avanneet kaupan, naineet toisten morsiamet, heillä on kauniita lapsia, ovat hyvinvoivia, kunnan uskottuja miehiä, etevämpiä henkilöitä. Ja kun me, jotka kotiin palaamme, etsittyämme kunniaa tappamalla ihmisiä, kuljemme heidän ohitsensa kultakaluuna hihassa, katsotaan meitä halveksien, ja jos vielä onnettomuudeksi punainen nenä on todistamassa, että olemme maistelleet paloviinaa kestääksemme sateet, lumimyrskyt ja pikamarssin, sillä aikaa kuin nuo toiset kotona joivat hyvää viiniä, sanotaan meistä: 'Juopporenttuja he ovat'. Ja me rekryytit, jotka emme mitään hartaammin halunneet kuin jäädä kotiin työtä tekemään, joudumme kerjuulle. Siinä kuulet ajatukseni, Sepeteus. Sellainen menettely ei minun mielestäni ole varsin oikeutettua ja mieluummin näkisin, että kunnian ystävät itse lähtisivät sotaan antaen meidän olla rauhassa."

Silloin hän sanoi:

"Olen aivan samaa mieltä, mutta kun nyt kerran olemme joutuneet pinteeseen, on parasta, että sanomme taistelevamme kunnian puolesta. Täytyy aina kerskua ammatistaan ja uskotella muita, että hyvin on asiat; muuten saisivat he aihetta ivata meitä."

Puhellessamme näitä ja paljon muutakin, tulimme vihdoinkin suuren joen luo, ja kersantti sanoi sen olevan Mainvirran, jonka rannalla oli kylä. Emme tulleet tietämään kylän nimeä, mutta siellä me levähdimme.

Menimme taloihin, joissa jokainen sai ostaa viinaa, viiniä ja lihaa.

Kenellä ei ollut rahaa, pureskeli kuivaa leipäänsä katsellen toisia.

Iltapäivällä viiden tienoissa tulimme Frankfurtiin. Mainittu kaupunki on vielä vanhempi kuin Mainz ja vilisee juutalaisia. Meidät vietiin Saxenhausen-nimiseen taloon, jonne kymmenes husaarirykmentti ja badenilaiset jääkärit olivat majoitetut. Muistan kuulleen, että vanha rakennus muinoin oli ollut sairaala ja se oli minusta todennäköistä, sillä sisäpuolella oli suuri piha murattuine holveineen. Alhaalla olivat hevoset ja toisessa kerroksessa sotamiehet.

Kuljimme paikalle lukemattomia kujia myöten, jotka olivat niin kapeat, ettei paljon taivasta näkynyt kattojen väliltä. Kapteeni Florentin ja luutnantit Clavel ja Bretonville odottivat meitä. Esiinhuodon

jälkeen johtivat kersanttimme meidät pienissä joukoissa majoituspaikkaamme badenilaisten yläpuolelle. Tulimme suuriin saleihin, joiden pienten akkunain välille sängyt olivat asetetut.

Kersantti Pinto ripusti lyhtynsä keskellä huonetta olevaan pylvääseen. Kukin asetti pyssynsä nojalle ja sanaakaan sanomatta riisui yltään repun, puseron ja kengät. Sepeteus oli joutunut minun vuodetoverikseni. Luoja tietää, miten väsyneitä olimme. Kahdenkymmenen minuutin kuluttua nukuimme sikeästi.

X.

Frankfurtissa opin tuntemaan sotilaselämää. Tähän asti olin ollut vaan rekryytti, nyt tulin sotamieheksi. En puhu harjoituksista; kun on vähänkin hyvää tahtoa, oppii ne helposti kuukaudessa. Mutta minä opin sotakurin, toisin sanoen, että korpraali on erehtymätön puhutellessaan sotamiestä, samoin kersantti puhutellessaan korpraalia, luutnantti kersantin suhteen j.n.e. aina marsalkkaan asti — ja niin on, vaikka väittäisivät, että kaksi kertaa kaksi on viisi tai että kuu loistaa keskellä kirkasta päivää.

Vaikea on sitä ymmärtää, mutta jokaisen majapaikan seinässä on plakaatti, joka tässä kohden on suurena apuna ja se luetaan julki silloin tällöin, jotta sotamiesten käsitys selvenisi. Se sisältää kaikki, mitä sotamiehen mieleen voi juolahtaa, kuten palata kotikylään, kieltäytyä sotapalveluksesta, olla röyhkeä esimiehilleen j.n.e. ja loppuponsi kuului: kuoleman rangaistus tai ainakin viisi vuotta kaleeriorjuutta.

Frankfurtiin saapumisemme jälkeisenä päivänä kirjoitin herra Guldenille, Katrille ja Kreetta-tädille ja ymmärtänette, että olin liikutettu. Kirjoittaessani tuntui minusta kuin olisin vielä ollut heidän luonaan; kerroin heille matkan vaivoista, ystävällisyydestä, jolla minua kohdeltiin Mainzissa ja miten olin saanut ponnistaa viimeiset voimani pysyäkseen mukana. Sanoin heille, että Jumalan kiitos, vielä olin hyvissä voimissa, että olin reippaampi kuin lähtiessäni ja että suutelin heitä tuhannesti.

Istuin kirjoittamassa majapaikassani toverein keskellä ja kaikki pfalzburgilaiset lähettivät tervehdyksiä omaisilleen. Oi, se oli ihana hetki.

Sitte kirjoitin Mainziin, hyvälle ihmisille Kapusiininkadun varrella, jotka minut olivat pelastaneet melkein epätoivosta. Sanoin, että minun täytyi marssia heti esiinhuudon jälkeen, että olin toivonut tapaavani heidät kiittäakseni heitä ja että heidän tulisi antaa anteeksi, sillä minun täytyi seurata pataljoonaa tänne Frankfurtiin.

Iltapäivällä saimme sotilaspukumme. Tusinoittain juutalaisia tuli holveihin ja jokainen möi siviilipukunsa heille. Ainoastaan paitani, sukkanani ja kenkäni jätin myömättä. Italialaisten oli sangen vaikea saada kauppiaita ymmärtämään, sillä he tahtoivat kaikki ilmaiseksi, mutta genualaiset vetivät kyllä vertoja viekkauudessa juutalaisille ja heidän kaupanhierontansa kesti illan pimeään. Tarjosimme korpraaleillemme monta lasillista pysyäksemme hyvissä väleissä heidän kanssaan, sillä aamuin illoin johtivat he harjoituksia lumisella pihamaalla. Kaupustelija-eukko Kristiina istui yhä nurkassaan lämmitysspannu jalkain alla. Hän oli erittäin kohtelias kaikille "hienoille, nuorille herroille", siten hän puhutteli niitä, jotka eivät kukkaroitakaan säästäneet. Ja moni luopui viimeisestä kolikostaan, jotta olisi ollut "hieno, nuori herra", Sitte he olivat vain halpa-arvoisia talonpoikia, mutta sellainen on maailman meno — — — turhamaisuus turmelee koko ihmiskunnan, rekryyteistä kenraaleihin saakka.

Joka päivä saapui nostoväkeä Ranskasta ja vaunuttain haavoittuneita Puolasta. Sitä näkyä "Pyhän-Hengen-sairaalan" edustalla, joen vastaisella rannalla! Siellä oli loppumaton ihmisjono. Kaikki nuo onnettomat olivat jollain tavalla vioittuneet, toisilta oli paleltunut nenä tai korvat, toisilta käsivarsi tai jalka. Varovaisesti laskettiin heidät lumeen, etteivät olisi hajonneet kappaleiksi. Ei milloinkaan ole nähty niin kurjasti puetuita ihmisiä, naisten hameissa, karvattomissa nahkalakeissa, repaleisissa kasakan nutuissa, jalat käärittyinä nenäliinoihin tai vanhoihin paitoihin. He takertuivat kiinni niihin, jotka auttoivat heitä vaunuista, tuijottivat kuin villipedot, silmät syvälle painuneina ja parta hoidotta kasvaneena. Mustalaiset, jotka etsivät yösjansa metsän suojassa, olisivat säälineet heitä, ja nämä olivat kuitenkin onnellisimmat, sillä he olivat säästyneet verilöylystä, kun sitä vastoin tuhannet heidän tovereistaan olivat kuolleet lumeen ja taistelutantereelle.

Klipfel, Sepeteus ja minä menimme katsomaan noita onnettomia ja he kuvailivat meille kaiken sen kurjuuden, johon joutuivat paluumatkalla Moskovan palosta ja minä ymmärsin nyt, ettei kahdeskymmenesyhdeksäs päivän ilmoitus ollut vähääkään liioitellut.

Nämä kertomukset kiihoittivat vihaamme venäläisiä vastaan. Useat sanoivat: "Kunhan sota vaan alkaisi, saisivat he nähdä toista ... se ei ole vielä päättynyt ... se ei ole päättynyt!" Heidän vihansa tarttui minuunkin ja toisinaan ajattelin: "Oletko järjiltäsi, Juuse? Venäläisethän puolustavat maatansa, perheitänsä ja kaikkea, mikä ihmiselle on kalleinta maailmassa. Elleivät he sitä olisi tehneet, olisi heitä syystä täytynyt halveksia".

Niihin aikoihin tapahtui jotain merkillistä.

Vuodetoverini Sepeteus oli haudankaivajan poika

Pfalzburgista ja toisinaan kutsuimme häntä haudankaivajaksi. Vaikka *me* häntä siten puhuttelimme, ei hän sitä pahaksensa pannut. Mutta eräänä iltana, kun hän harjoitusten jälkeen meni pihan poikki, huusi muuan husaari hänelle:

"Haudankaivaja, tulehan tänne avukseni kantamaan kanssani olkikupoja!"

Sepeteus kääntyi vastaten: "Haudankaivaja en ole. Kantakaa itse kuponne. Luuletteko minua juhdaksi?"

Silloin huusi toinen kovalla äänellä:

"Rekryytti, jollet tule nyt heti, ei sinun hyvin käy".

Sepeteus ei ollut juuri tyyniluontoisimpia. Hän meni husaarin luo ja kysyi:

"Mitä sanotte?"

"Käsken sinua kantamaan nämä oljet pois ja nyt heti, kuuletko, rekryytti?"

Miehellä oli viikset ja suuri punainen poskiparta. Sepeteus tarttui partaan, mutta tämä sivalsi häntä aimolailla korville. Sepeteuksen kouraan jäi tukko parranhaivenia ja kun riita oli houkutellut paikalle paljon uteliaita, pudisti husaari hänelle nyrkkiään sanoen:

"Annahan aamun koittaa."

"Silloin saamme nähdä", sanoi Sepeteus. "Minulla on myös jotain sanottavaa teille, ukkoseni."

Heti tuli hän kertomaan tapahtumasta minulle ja kun tiesin, ettei hän eläissään ollut käsitellyt muuta asetta kuin kuokkaa, säikähdin hänen puolestaan.

"Kuulehan, Sepeteus", sanoin, "kun et voi paetakaan, on parasta, että menet pyytämään anteeksi ... sillä kaikki vanhat soturit ovat tuimia miekkailijoita. Sen taidon ovat he oppineet Egyptissä, Espanjassa ja missä lienevät. Noudata neuvoani. Tahdotko, niin lainaan sinulle rahaa, että voit tarjota hänelle ryyppyn, sillä se keino tepsii."

Mutta hän rypisti otsaansa, eikä tahtonut taipua.

"Mieluummin hirtän itseni, kuin menen anteeksi anomaan. Annan palttua koko maailman husaareille. Jos hän osaakin miekkailla, on minullakin pitkät käsivarret ja miekkani sivallukset osuvat yhtä hyvin hänen luiseen runkoonsa kuin hänen pistöksensä minun lihaksiini."

Korvapuustit olivat vielä tuoreessa muistissa.

Joukkoomme liittyi miekkailu-opettaja, korpraali Fleury ja useita tovereita; kaikki myönsivät Sepeteuksen olevan oikeassa ja miekkailuopettaja sanoi, että korvapuusteja ei muulla voi sovittaa kuin verellä ja että kaksintaistelu oli nuorille rekryyteille tuottava kunniaa.

Sepeteus vastasi, etteivät pfalzburgilaiset ennenkään olleet suoneniskuja säikkyneet. Hän olisi valmis. Silloin lähti miekkailuopettaja Heikki kapteenin puheille. Hän oli komein mies mitä ajatella saattaa, pitkä, solakka, hartiakas, suoranenäinen ja keisari oli omakätisesti Eylaun tappelussa antanut hänelle kunniamerkin. Kapteenin mielestä oli korvapuusti kyllä riittävä syy kaksintaisteluun. Sitäpaitsi sanoi hän, että se olisi oleva hyvänä esimerkkinä toisille rekryyteille ja että, jos Sepeteus jättäisi taistelematta, olisi hän arvoton jäämään seitsemännen linjarykmentin kolmanteen pataljoonaan.

Seuraavana yönä en ummistanut silmiäni. Kuulin vuodetoverini kuorsaavan ja ajattelin "Sepeteus raukka, tulevana yönä et enää kuorsaa!" Minua hirvitti maata sellaisen ihmisen vieressä. Vasta aamuhämärässä nukahdin. Yht'äkkiä tunsin, että oli hyvin kylmä, avaan silmäni ja mitä näen? Vanhan, punatukkaisen husaarin, joka oli vetänyt peitteen yltämme sanoen:

"Ylös siitä, laiskuri, nyt tulet tietämään, mihin minä kelpaan!"

Vallan rauhallisesti Sepeteus nousi vastaten:

"Nukuin, ukkorähjä, nukuin." Kuullessaan nimitettävän itseänsä "ukko-rähjäksi", olisi hän käynyt toveriini käsiksi, mutta kaksi pitkää roikaletta, joiden piti tulla husaarin varamiehiksi, estivät häntä ja sitäpaitsi olivat kaikki pfalzburgilaisetkin läsnä.

"Joutuin nyt, meidän täytyy kiirehtiä", huudahti ukko.

Mutta Sepeteus pukeutui kiireettä. Kotvasen kuluttua sanoi hän:

"Pojat, onko meidän lupa mennä kasarmin rajain ulkopuolelle?"

"Kuritushuoneen takana on tilaa tapella", vastasi muuan husaareista.

Kuritushuoneeksi käytetyn pienen rakennuksen takana oli nokkosia kasvava paikka. Se oli muurien ympäröimä ja me näimme sinne varsin hyvin akkunoistamme, sillä se oli joen puolella juuri meidän edessämme.

Sepeteus puki sotilasnutun ylleen ja kääntyen minuun päin hän virkkoi: "Juuse ja sinä, Klipfel, valitsen teidät varamiehikseni".

Mutta minä pudistin päätäni. "No, Fürst, tulehan sinä sitten!" Kaikki menivät portaita alas.

Sepeteus oli mielestäni mennyttä miestä, se koski minuun kipeästi ja silloin ajattelin: "Nyt eivät yksin venäläiset ja preussiläiset hävitä meitä sukupuuttoon, omat miehemmekin avustavat heitä".

Joka mies oli rientänyt akkunaan, minä yksin istuin sängyssäni. Kalpenin kuullessani viiden minuutin kuluttua miekankalsketta; veri ehtyi suonissani.

Ei aikaakaan, kun Klipfel huudahti: "Haavoittunut!"

En tiedä itsekään, miten tulin akkunaan, kurkistin toisten yli ja näin husaarin makaavan nojallaan muuria vastaan ja Sepeteuksen kömpivän pystyyn miekka verestä punaisena. Taistellessaan oli hän lyyhistynyt polvilleen juuri kun ukko oli hyökännyt, ja miekka oli solunut Sepeteuksen olan ohi, ja samassa hetkessä Sepeteus sysäsi miekkansa vanhan soturin vatsaan. Ellei hän onnekseen olisi kompastunut, olisi ukko pistänyt häntä suoraan sydämeen.

Tuon kaiken näin silmänräpäyksessä.

Husaari vaipui muurin viereen, hänen varamiehensä tukivat häntä kainaloista ja Sepeteus seisoi kalman kalpeana katsellen kalpaansa Klipfelin ojentaessa hänelle sotilasnuttua.

Samassa pärisivät rummut ja meidän oli rientäminen aamuhuutoon. Tämä tapahtui kahdeksantenatoista päivänä helmikuuta. Samana päivänä annettiin meille käsky olla lähtövalmiina ja me marssimme Frankfurtista Seligenstadtin, jossa viivyimme maaliskuun kahdeksanteen päivään. Kaikki rekryytit osasivat nyt komentoharjoitukset ja muodostaa vartioketjun. Seligenstadtista lähdimme maaliskuun yhdeksäntenä päivänä Schweinheimiin ja maaliskuun kahdentenakymmenentenä neljäntenä päivänä 1813 liityimme armeijaan Aschaffenburgissa, jossa marsalkki Ney katsasti joukkoja.

Kompanian päällikön nimi oli Florentin, luutnantti oli nimeltään Bretonville, prikaatikenraali Ladaucette ja divisioonakenraali Souham. Tällaiset asiat tulee jokaisen sotilaan ennen kaikkea tietää.

XI.

Maaliskuun kahdeksannen ja yhdeksännentoista päivän tienoissa oli lumi alkanut sulaa. Kun Aschaffenburgissa pidettiin suurta paraatia avaralla kentällä, josta näkee silmäkantamiin Main virran toiselle puolelle, satoi muistaakseni rajusti yhtämittaa kello kymmenestä aamulla aina kello kolmeen iltapäivällä. Vasemmalla oli linna, jonka akkunoissa asukkaat kaikessa mukavuudessaan katselivat meitä veden virtanaan valuessa kenkiimme. Oikealla kohisi koski. Näimme sen kuin sumuharson läpi. —

Kehotukseksi huudettiin meille vähäväliä: "Kivääri olalle! Kivääri käsivarrelle!"

Marsalkka tuli hitaasti ratsastaen pataljoonan hallitusupseeriston ympäröimänä. Sepeteusta lohdutti

tieto, että nyt tulisimme näkemään urhoollisimman urhoollisista. Mutta minä ajattelin: Jospa saisin katsella häntä uunini nurkasta, olisi se monta vertaa hauskempi.

Vihdoin hän asettui eteemme ja selvästi muistan hänet vieläkin, näen suuren, kolmikulmaisen lakin, joka oli sateesta läpimärkä, sinisen koru-ompeleisen hännystakin ja pitkävartiset saappaat. Hän oli kaunis, punakka mies, pystynenä ja vilkkaat silmät ja näytti hirveän voimakkaalta. Ylpeyttä hänessä ei ollut rahtuistakaan, sillä kun hän ratsasti komppanian ohi ja kapteeni teki kunniaa, kääntyi hän korkean ratsunsa selässä huudahtaen:

"Kas, Florentin!"

Silloin kohentausihe kapteeni tietämättä, mitä vastata. Olivat tainneet yhdessä palvella halpoina sotamiehinä tasavallan aikana. Viimein kapteeni vastasi: "Sebastian Florentin olen, herra marsalkka!"

"Olipa todella hauska tavata sinua, Florentin", marsalkka sanoi ja viitaten itään, Venäjää kohti, jatkoi hän: "Luulin sinun jääneen tuonne."

Koko komppania oli ihastunut ja Sepeteus virkkoi minulle:

"Siinä vasta mies! Uhraisinpa vaikka henkeni hänen tähtensä."

Minusta ei ollut mitään ihmeteltävää siinä, että marsalkka tervehti vanhaa toveriaan, enkä siis ymmärtänyt, miksi Sepeteus tahtoi uhrata henkensä hänen tähtensä.

Siinä kaikki, mitä muistan Aschaffenburgista.

Illalla lähdettiin Schweinheimiin, rikkaaseen viini-, hamppu- ja viljaseutuun, jossa kaikki ihmiset silmäilivät meitä nurpein katsein.

Kolme tai neljä miestä asetettiin asumaan aina samaan taloon ja me saimme joko härän, porsaan tai lampaan lihaa joka päivä. Leipä oli hyvää samoin kuin viinikin. Mutta useat meistä olivat pitävinään kaikkea huonona; he nimittäin otaksuivat, että heitä senvuoksi luultaisiin hienoiksi herroiksi, mutta he erehtyivät, sillä kuulin paikkakunnan asukkaiden sanovan saksaksi:

"Kotimaassaan ovat nuo oikeita kerjäläisiä. Jos kurkistaisi heidän kellareihinsa Ranskassa, niin tuskinpa niistä löytäisi perunaakaan."

Eivätkä he milloinkaan erehtyneet ja siitä tein sen johtopäätöksen, että ne, jotka ovat vaateliaita ja tyytymättömiä toisten luona, kärsivät puutetta kotonaan.

Minä puolestani olin kovasti tyytyväinen kaikkeen ja toivoin herkuttelun kestävän koko sodan ajan. Kahden Saint Dié'sta tulleen rekryytin kanssa olin joutunut kylän majataloon, josta melkein kaikki hevoset oli otettu meidän ratsuväellemme. Siitä isäntä ei ollut liioin hyvillään, mutta hän ei sanonut sanaakaan, istui vain aamusta iltaan uunin nurkassa poltellen piippuaan. Hänen vaimonsa oli pitkä ja roteva ja hänen molemmat tyttärensä olivat oikeita kaunottaria. He pelkäsivät meitä ja kätkeytyivät näkyvistämme, kun tulimme kotiin harjoituksista tai vartioimisvuoroltamme.

Neljännän päivän iltana, juuri kun olimme lopettaneet syötimme, tuli majataloon seitsemän aikaan vanha, harmaahapsinen ja arvokkaan näköinen herra. Tervehdittyään meitä sanoi hän saksaksi isännälle:

"He ovat varmaan uusia rekryyttejä?"

"Ovat, herra Senger", sanoi toinen, "heistä emme koskaan pääse. Jos voisin myrkyttää heidät kaikki, tapahtuisi se tuossa tuokiossa."

Tyynesti käännyn heidän puoleensa sanoen:

"Minäkin ymmärrän saksaa — älkää toki noin puhuko."

Kuultuaan sanani, säikähti majatalon isäntä niin, että pudotti piippunsa.

"Olette hyvin varomaton puheissanne, herra Kalkreuth" sanoi vanhus. "Ajatelkaapa, miten teidän olisi voinut käydä, jos joku toinen kuin tuo nuorukainen olisi sattunut kuulemaan."

"Se on vaan sellainen puhetapa", vastasi paksu mies, "Kun meiltä otetaan kaikki, kun meitä ryöstetään vuosikausia, ei lopuksi tiedä, mitä sanoo, antaa vaan kielen käydä."

Vanhus, joka oli Schweinheimin pastori, tuli luokseni, tervehti ja sanoi:

"Herrani, menettelyenne todistaa, että olette kunnan mies, uskokaa, ettei herra Kalkreuth tahdo

ketään vahingoittaa, ei edes vihamiehiämmeäkään."

"Sen kyllä uskon", vastasin, "muuten en hänen makeita makkaroita söisikään niin hyvällä halulla."

Kuultuaan sanani, ratkesi isäntä nauramaan, taputteli lihavilla käsillään vatsaansa ja sanoi:

"Enpä olisi uskonut ranskalaisen voivan viekoittaa minua nauramaan."

Oli molempain toverieni vartioimisvuoro; heidän mentyään jäin yksin. Silloinpa isäntä nouti pullon vanhaa viiniä, istahti pöydän ääreen ja käski minua kilistämään kanssansa, johon mielihyvin suostuin. Ja siitä päivästä alkaen aina lähtöömme asti osoittivat talon asukkaat minulle suurta luottamusta. Joka ilta istuimme haastellen takkavalkean ääressä; pastori ja nuoret tytötkin tulivat kuuntelemaan. He olivat sinisilmäisiä ja vaaleaverisiä. Toinen heistä oli noin kahdeksantoista toinen kaksikymmen-vuotias. Minusta he muistuttivat Katria ja se liikutti minua.

He tiesivät, että minulla oli morsian kotona, en voinut sitä heiltä salata ja se herätti heidän myötätuntoaan.

Majatalon isäntä oli katkera ranskalaisille.

Pastori sanoi, että ranskalaiset olivat turhamaista ja siveetöntä kansaa, että koko Saksa sentähden nousisi vastarintaan, että oltiin kyllästetty sotamiestemme huonoihin tapoihin ja kenraaleimme itaruuteen ja että oli perustettu "Hyve-liitto" pahan poistamiseksi. —

"Aluksi", hän sanoi, "puhuite vapaudesta. Sitä kuuntelimme halulla ja mieluummin olisimme suoneet teidän armeijanne voittavan kuin Preussin kuninkaan ja Itävallan keisarin. Te soditte satureitamme vastaan. Te taistelitte aatteiden puolesta, joita koko maailma piti oikeina ja suuremmoisina ja sentähden ette olleet kansain, vaan heidän herrainsa kanssa tekemisissä. Tänään on toisin. Koko Saksanmaa yltyy sotaan, nuoriso nousee aseisiin ja nyt puhumme *me* Ranskalle vapaudesta, hyveestä ja oikeudesta. Joka näiden edestä taistelee on aina voimakkain, sillä häntä vastustaa ainoastaan roskaväki kaikissa maissa, jotavastoin häntä puoltaa nuoriso, rohkeus, suuret aatteet, kaikki, mikä kohottaa sielua itsekkyyttä ylemmäksi ja se tekee kuolemankin suloiseksi. Näin ajattelitte tekin kerran. Nyt se on teille jo arvotonta. Vapauden tähden sortuivat sotapäällikkönne muinoin. Ladoissa, oljilla he makasivat kuin halvat sotamiehet. Peljättäviä miehiä he olivat! Nyt tulee heillä olla mukavat ja pehmeät vuoteet, he ovat ylhäisempiä kuin aatelisherramme, äveriäämpiä kuin pankkiirimme. Siten sota, joka ennen oli jotain kaunista — uhri isänmaalle — on muuttunut ammatiksi, joka tuottaa enemmän kuin kauppa. Vieläkin sota on hyvin hienoa, sillä sotilaspuvut ovat koreat, mutta onpa kuitenkin toista sotia ikuisten aatteiden puolesta ja toista sotia raha-arkkuunsa täytettä."

"Tänään on meidän vuoromme puhua vapaudesta ja isänmaasta, siksipä luulen, että tämä sota tuottaa teille turmiota. Kaikki ajattelevaiset ihmiset, tavallisista ylioppilaista jumaluusopin provessoreihin, marssivat teitä vastaan. Teidän joukkojanne johtavat maailman etevimmät sotapäälliköt, meitä ikuinen oikeus. Luulette saksilaisten, baijerilaisten, badenilaisten ja hesseniläisten teitä kannattavan, mutta erehdytte. Vanhan Saksan lapset ymmärtävät kyllä, että olisi mitä suurin rikos ja häpeä kääntää aseensa omia veljiään vastaan. Sitokoot hallitsijat liittoja, niistä huolimatta vastustavat kansat teitä. He puolustavat vertaan, isänmaataan, kaikkea, mitä Jumala on käskenyt rakastamaan ja josta luopuminen olisi suuri rikos. Kaikkialla hyökätään päällemme. Jos mahdollista, tappavat itävaltalaisetkin teitä huolimatta siitä, että keisarinne on nainut Marie Louisen. Jo herätään tajuamaan, etteivät kuninkaitten harrastukset ole ainoat maailmassa ja ettei suurinkaan nero voi luonnon järjestystä järkyttää."

Vakavalla äänellä puhui pastori tähän tapaan. En oikein ymmärtänyt, mitä hän sanoi, vaan ajattelin: "Sanat ovat sanoja ja kiväärinlaukaukset kiväärinlaukauksia. Jos joudumme tappeluun ylioppilaiden ja jumaluusopin provessorien kanssa, ei meillä hätää. Ja mitä noihin toisiin tulee, on sotakuri estävä hesseniläisiä, baijerilaisia ja saksilaisia muuttamasta menettelyään, niinkuin se pakottaa meitä ranskalaisia taisteluun, vaikka useimmat meistä ovat siihen haluttomia. Eikö sotamies tottele korpraalia, korpraali kersanttia ja niin ylöspäin aina marsalkkaan saakka, joka noudattaa kuninkaan tahtoa? Kyllä kuulee, ettei mainittu pastori milloinkaan ole tehnyt sotapalvelusta, sillä muuten hän tietäisi, ettei aatteilla siellä ole mitään merkitystä, vaan että komento on kaikkena kaikessa. Mutta minä en vastusta häntä sanallakaan, sillä silloin ei majatalon isäntä tarjoisi minulle viiniä aterian jälkeen. Ajatelkoot mitä tahansa, minun hartain toivoni on, että joutuisimme kahakkaan jumaluusoppineiden kanssa."

Äkkiä maaliskuun kahdenkymmenennen seitsemännen päivän aamuna saimme lähtökäskyn. Pataljoonan piti majoittua ensin Lauterbachiin, seuraavana päivänä Neukircheniin, ja tästä lähtien yhä vaan marssimme. Jollemme tottuneet kantamaan sota-asuamme, ei ainakaan harjoituksen puute ollut siihen syynä, sillä me kuljimme mahdottomia matkoja. Minä olin jo aikoja sitte lakannut hikoamasta, vaikka laukussani oli viisikymmentä patroonaa, selässäni reppu ja kivääri olalla, enkä varmasti voi

sanoa, onnuinko.

Emme olleet ainoat, jotka olimme liikkeessä. Joka taholla näki marssivia rykmenttejä, ratsuväkiosastoja, pitkiä kanuunajonoja ja luotikuormia. Kaikki suuntasivat kulkunsa Erfurtia kohti, kuten rajun rankkasateen jälkeen tuhannet pikku puroset joka suunnilta virtaavat jokeen.

Kersanttimme pakinoivat keskenään: "Jo lähestytään ... pian ollaan kuumassa ottelussa!", ja me ajattelimme: "Sitä parempi. Noiden kurjien preussiläisten ja venäläisten tähden on meidät pakoitettu sotaan. Jos olisivat pysyneet alallaan, olisimme vielä Ranskassa."

Se ajatus meitä katkeroitti.

Muuten tapaa joka paikassa ihmisiä, joiden mielestä sota ja taistelu on ihaninta maailmassa. Klipfel ja Sepeteus eivät puhuneet muusta kuin preussiläisten nylkemisestä ja ollakseni yhtä rohkea kuin toisetkin, sanoin minäkin, että se vasta hupaista olisi.

Kahdeksantena päivänä huhtikuuta saapui pataljoona Erfurtin rikkaaseen ja lujasti linnoitettuun kaupunkiin. En milloinkaan unohda, että marssiessamme torilla kasarmin edustalla, ojensi aliupseeri, jonka hallussa posti oli, komppiamme kersantille suuren pinkan kirjeitä, joista yksi oli minulle. Heti tunsin Katrin käsialan ja se teki minuun sellaisen vaikutuksen, että polveni rupesivat vapisemaan.

Sepeteus otti kiväärini sanoen:

"Tulehan joutuin!"

Hän oli yhtä innostunut kuin minäkin kuulemaan Pfalzburgin uutisia.

Panin kirjeen taskuuni ja kaikki kotipuolen toverit, jotka halusivat tietää sen sisällön, seurasivat minua. Vasta kun olin tullut suureen makuusaliin, istuutunut sänkyni laidalle ja pannut kiväärini pois, otin kirjeen esiin. Kaikki toiset seisoivat etukumarassa takanani. Kyyneleitä valui poskipäitáni alas, sillä Katri sanoi rukoilevansa minun puolestani.

Sen kuultuaan toverit sanoivat: "Olemme vakuutetut siitä, että meidänkin puolestamme rukoillaan."

Joku ajatteli tietysti äitiään, toinen sisariaan, kolmas morsiantaan.

Loppuun oli herra Gulden kirjoittanut, että kaupungissa oli kaikki hyvin, kehotti minua rohkaisemaan mieltäni ja sanoi, että tämäkin surkeus kerran päättyisi. Ennen muita käski hän minua tervehtimään tovereita ja sanomaan heille, että heitä muistettiin ja että vanhemmat valittivat, kun eivät olleet kuulleet heistä sanaakaan.

Kirje oli meille kaikille suureksi lohdutukseksi.

Ja kun ajattelin, että nyt oli kahdeksas päivä huhtikuuta, ja että ottelut pian alkaisivat, pidin viestiä viimeisenä tervehdyksenä syntymämaasta ainakin toisille meistä. Useimmat eivät enää kuulisi vanhemmistaan, ystävistään ja niistä, jotka rakastivat heitä täällä maan päällä.

XII.

Kaikki tämä oli, kuten kersantti Pinto sanoi, juhlan valmistusta, sillä pian alkaisi tanssi.

Me olimme vahdissa linnoituksessa ja korkeilta valleilta näimme koko seudun kuhisevan joukkoja, joista toiset asustivat lakeudella, toiset olivat majoitetut kyliin.

Palatessani kahdeksantenatoista päivänä vahtivuoroltani Warthaun portilta, sanoi kersantti, joka kohteli minua ystävällisesti:

"Rekryytti Bertha, keisari on tullut."

Ei kukaan ollut kuullut siitä puhuttavan ja minä vastasin:

"Anteeksi, herra kersantti, mutta vast'ikään kilistin lasia Merlinin kanssa, joka viime yönä piti vahtia kenraalin asunnossa, eikä hän siitä mitään maininnut."

Silloin vilkutti hän toista silmäänsä virkkaen:

"Kaikkialla on liikettä ja elämää. Sitä et sinä, rekryytti, vielä ymmärrä, mutta että hän on tulossa, sen tunnen sormenpäissänikin. Kun hän on poissa, tapahtuu kaikki puolinaisella vauhdilla ja nyt — katsos tuonne, katso noita sananlennättäjiä, jotka nelistävät teillä — kaikki alkaa elää. Nyt täytyy meidän joka hetki olla valmiina ensimmäiseen tanssiin. Keisarilliset ja kasakat eivät tarvitse silmälaseja nähdäkseen, onko hän mukana. He tuntevat sen jo ilmasta."

Näitä puhuessaan kersantti naurahteli pitkien viiksiensä takaa.

Aavistin, että minua saattaisi kohdata suuri onnettomuus, mutta minun täytyi vaan pysytellä iloisen näköisenä.

Eikä kersantti erehtynytäkään, sillä samana päivänä kello kolmen aikaan ehtoopuolella lähtivät kaikki kaupungin ympärille majoitetut joukot liikkeelle ja tuossa kello viiden vaiheilla käskettiin meitä asettumaan riviin. Marsalkkamme, Moskovon ruhtinas, ratsasti kaupunkiin upseerien ja kenraalien seurassa, jotka kuuluivat hänen esikuntaansa. Heti senjälkeen ratsasti kenraali Souham, kookas, harmaahapsinen soturi linnoitukseen ja marssitti meitä torilla. Kovalla äänellä, että kaikki selvästi kuulivat, hän lausui:

"Sotamiehet! Te tullette kuulumaan neljännen rintaman etuväkeen. Muistakaa, että olette ranskalaisia. Eläköön keisari."

Ja kaikki yhtyivät huutamaan: "Eläköön keisari!" Tori kajahteli miesten huudoista.

Sitte ratsasti kenraali pois eversti Zapfelin keralla.

Samana yönä vapauttivat hesseniläiset meidät vahdista ja me lähdimme Erfurtista kymmenennen husaarirykmentin ja badenilaisen jääkäriykmentin kanssa. Aamulla kuuden tai seitsemän tienoissa seisoi Weimarin edustalla ja aamuaurinko valaisi sen puutarhoja, kirkkoja ja taloja ja oikealla olevaa vanhaa linnaa.

Täällä saimme levähtää ja husaarit menivät kaupunkiin vakoilemaan. Yhdeksän aikana aamiaista syödessämme kuulumme yhtäkkiä laukauksia jonkun matkan päässä. Husaarimme olivat kaduilla sattuneet yhteen preussiläisten kanssa. Heti alkoi kahakka. He tappelivat ja ampuivat pistooleilla toisiaan. Mutta se tapahtui niin kaukana meistä, ettemme nähneet mitään koko ilosta.

Tunnin kuluttua tulivat husaarit takaisin. Kaksi heistä oli kaatunut. Niin alkoi sota.

Viivymme siellä viisi päivää, jona aikana kolmas joukkokunta riensi edelleen. Kun kuuluimme etuväkeen, täytyi meidänkin kiiruhtaa Sulzaa ja Warthaut kohti. Silloin huomasimme vihollisen. Ne olivat kasakoita, jotka vetäytyivät takaisin pysytellen pyssynkantamaa etäämpänä, ja mitä enemmän he peräytyivät, sitä rohkeammaksi tulimme me.

Minua suututti, kun kuulin Sepeteuksen kerskuvan: "Eivätkö he ollenkaan pysähdykään?"

Ajattelin: "Voimmeko parempaa toivoa kuin että he pakenisivat? Silloinhan olemme voittaneet vahinkoa kärsimättä."

Mutta vihdoinkin he pysähtyivät erään leveän ja syvän joen toisella rannalla. Me näimme osan heistä väijyvän meitä, hyökätäkseen kimppuumme, jos olisimme olleet niin tyhmiä, että yrittäisimme joen yli.

Oli huhtikuun kahdeskymmenesyhdeksäs päivä. Alkoi hämärtää, eikä ihanampaa iltaruskoa voi mielessään kuvitella. Joen toisella rannalla aukeni rajaton tasanko, jossa punainen taivas taustana ratsumiesten nähtiin liikkuvan edestakaisin välkkyvine miekkoineen. Kersantti Pinto huomasi heidät heti venäläisiksi jääkäreiksi ja kasakoiksi. Hän tunsu joenkin, sanoen sen olevan Saalen.

Lähestyimme joen rantaa mikäli mahdollista ampuaksemme ratsumiehiä, jotka peräytyivät yhä edemmä ja häipyivät iltaruskoon. Sytytimme leirivalkeita pitkin jokirantaa ja asetimme vahteja. Vasemmalla oli suuri kylä. Osa lähti sinne ostamaan lihaa, sillä keisarin saavuttua oli käsketty rehellisesti maksamaan kaikki.

Myöhempään illalla, valmistaessamme illallista saapui divisionan toinen rykmentti. Hekin sytyttivät leiritulensa pitkin jokirantaa ja suuremmissa oli nähdä tulipilarien väräjävän vedessä.

Ei kukaan halunnut nukkua. Sepeteus, Klipfel, Fürst ja minä lyöttäysimme yhteen ja katsahtaen toisiimme aloitimme:

"Huomenna paukkuu, jos mielimme joen yli. Ei ainoakaan tovereistamme Pfalzburgissa, jotka nyt istuvat olutta juoden 'Villissä', aavista, että me istumme täällä joen rannalla syöden lehmänlihaa, että

meidän täytyy maata paljaalla maalla ja siten hankkia vanhuuden varaksi luuvaloa, puhumattakaan miekaniskuista ja kiväärinlaukauksista, joiden suloisuutta ehkä saamme pikemmin maistaa kuin aavistammekaan."

"Sepä vasta elämää onkin", virkkoi Klipfel. "En välitä höyhenpatjoista. Palttua annan sellaiselle elämälle, jossa päivä on toisensa kaltainen. Että tuntisi elävänsä, täytyy toisena päivänä kärsiä puutetta, toisena nauttia yltäkylläisyydestä. Kas sellainen vaihtelu miellyttää. Ja mitä laukauksiin, miekaniskuihin ja painetinpistoihin tulee, annamme, Jumala paratkoon, samalla mitalla takaisin."

"Niin kyllä", jatkoi Sepeteus piippuaan sytytellen, "ja minä puolestani toivon, etten anna kivääriini ennen levähtää, kuin olen maksanut kaikki saamani selkäsaunat".

Siinä loikoilimme pakinoiden pari kolme tuntia. Sepeteus oli kietonut nutun ympärilleen ja nukkui maaten jalat tuleen päin, kun vahti noin kahdensadan askeleen päässä huusi:

"Wer da?" (Kuka siellä?)

"Ranska!"

"Mikä rykmentti?"

"Seitsemäs linja!"

Nyt tulivat marsalkka Ney ja kenraali Brenier muutaman insinööriosaston keralla ja heillä oli mukanaan hiukan tykkiväkeä. Marsalkka oli vastannut: Seitsemäs linjarykmentti, kun hän tiesi, missä me olimme. Siitä iloitsimme ja ylpeilimme. Näimme hänen ratsastavan ohitsemme kenraali Souhamin ja kuuden korkean upseerin seurassa; yölläkin tunsimme heidät hyvin, sillä taivas oli tähtikirkas ja kuu teki nousuaan, niin että näki melkein yhtä selvästi kuin päivällä.

He seisahtuivat eräässä joen mutkautuksessa, jonne asetettiin kuusi kanuunaa, ja heti sen jälkeen saapui paikalle rakentajia ja pitkä jono vaunuja, jotka olivat lastatut siltapalkeilla, paaluilla ja kaikenlaisilla rakennustarpeilla. Husaarit kuljeskelivät pitkin rantoja kooten venheitä ja tykkijunkkarit seisoivat kanuunainsa ääressä pyyhkäistäkseen tieltä työn estäjät. Kotvasen aikaa katselimme siltainrakennustyön edistymistä. Joka taholta kuului huutoja:

"Wer da?" "Wer da?"

Kolmannen linjarykmentin miehet saapuivat.

Vihdoin, päivän sarastaessa, nukahdin. Klipfel ravisteli minua aimo lailla, ennenkuin heräsin. Lähtörummut pärisivät. Molemmat sillat olivat valmiit ja nyt oli mentävä Saalen yli.

Oli runsaasti aamukastetta. Kukin kiiruhti pyyhkimään kivääriään, käärimään kokoon nuttuaan ja sitomaan ne ylleen. Toinen auttoi toistaan ja niin asetuimme riviin. Kello oli kait tuossa neljän paikkeilla aamulla. Joesta nousi sankka sumu, joka teki ilman harmaaksi. Kaksi pataljoonaa oli jo menossa siltojen yli, sotamiehet pitkissä riveissä, upseerit ja lippu keskellä. Siitä syntyi kumea kolina. Viimeisinä tulivat kanuunat ja ampumavaravaunut.

Kapteeni Florentin oli juuri käskenyt meidän varaamaan itsellemme uutta sankkiruutia, kun kenraali Souham, kenraali Chemineau, eversti Zapfel ja pataljoonanpäällikkömme saapuivat luoksemme. Pataljoona lähti liikkeelle. Vaanin alinomaa nelistäviä venäläisiä, mutta niitä ei näkynyt eikä kuulunut.

Sitä mukaa kuin tulimme toiselle rannalle, muodosti jokainen rykmentti neliön kiväärit alhaalla. Viiden tienoissa oli koko divisiona päässyt sillan yli. Aurinko hajoitti sumun. Oikealla noin kolmen neljännespeninkulman matkan päässä meistä näimme vanhan kaupungin jyrkkine kattoineen, kupoolinmuotoisen kellotapulin, joka oli liuskakivillä katettu ja jonka huipussa oli risti, ja etäämpänä sen takana näimme linnan. Se oli Weissenfels.

Meidän ja kaupungin välillä kulki pitkä ja syvä rotko. Marsalkka Ney, joka vastikään oli saapunut, tahtoi välttämättömästi tietää, mitä siinä mahtoi kätkeytyä. Kaksi komppaniaa kahdennestakymmenennestäseitsemännestä rykmentistä lähetettiin sinne tarkkampujoina ja muu väki lähti hiljalleen liikkeelle, upseerit ja rummut keskellä, kanuunat rivien väleissä ja ampumavaravaunut viimeisinä.

Kaikki epäilivät salatietä, sitäkin suuremmalla syyllä, kun eilen olimme nähneet ratsuväkijoukon, joka ei mitenkään olisi ennättänyt aavan tasangon äärimmäiseen laitaan. Se oli mahdotonta, enkä milloinkaan ole siihen määrin jännittänyt huomiokykyäni, kuin nyt. Aavistin, että jotain tulisi tapahtumaan. Mutta kun olimme hyvässä järjestyksessä, kiväärit ladattuina, lippu liehumassa ja kenraalit takanamme turvallisen näköisinä, kun marssimme näin kiiruhtamatta ja kuulimme tahdikkaat

askeleet, tulimme rohkaistuksi. Ajattelin itsekseni: "Ehkä he lähtevät pakoon, kun näkevät meidät. Sehän olisi onnellisinta sekä heille että meille."

Paikkani oli toisessa rivissä, eturintamassa olevan Sepeteuksen takana, ja selvää on, että pidin silmäni auki. Silloin tällöin vilkuilin toiseen rykmenttiin, joka kulki samassa rintamassa kuin mekin ja sen keskellä näin marsalkan seurueineen. Kaikki pitivät päänsä pystyssä ja asettivat lakkinsa poikki päin nähdäkseen etäältä, mitä tapahtui.

Tarkkampungat olivat nyt viidakko- ja pensasreunaisen salatien luona. Kotvaista ennen olin jo toisella puolella havainnut jotain liikkuvaa, tuulessa aaltoilevan ruispellon tapaista ja heti juolahti mieleeni, että ehkä siellä on venäläistä sotaväkeä miekkoineen ja pistimineen. Mutta juuri kun tarkkampungamme lähestyivät pensaita ja kiväärinlaukauksia vaihdettiin monin paikoin, näin selvästi, että ne olivat pistimiä. Samassa leimahti edessämme salama ja kanuuna jyrisi. Siellä oli nähtävästi tykkiväkeäkin ja he olivat ampuneet meitä. Kun omituista ääntä kuullessani käänsin päätäni sinne päin, näin vasemmalla puolellani rivissä aukon.

Samassa kuulin eversti Zapfelin aivan tynesti komentavan:

"Sulkekaa rivit!"

Ja kapteeni Florentin toisti:

"Sulkekaa rivit!"

Kaikki oli tapahtunut niin nopeasti, etten ennättänyt mitään ajatella. Mutta viidenkymmenen askeleen päässä välähti taas salama ja riveissä kuului sama omituinen ääni — juuri kuin tuima tuulenpuuska — ja minä näin taas aukon, tällä kertaa oikealla puolellani. Ja kun eversti jokaisen kanuunanlaukauksen jälkeen komensi: "Sulkekaa rivit", ymmärsin, että taas oli tullut aukko.

Tuo ajatus minua kauhistutti, mutta eteenpäinhän meidän täytyi.

En uskaltanut ajatella sitä, koetin poistaa sen mielestäni. Samassa kenraali Chemineau, joka oli ratsastanut meidän rykmenttiimme, huusi jyrisevällä äänellä:

"Seis!"

Katsoin eteeni ja näin, että sankka parvi venäläisiä ryntäsi luoksemme.

"Ensimmäinen rivi polvilleen ... kivääri poskelle!" huusi kenraali.

Kun Sepeteus oli polvistunut, seisoin minä tavallani ensimmäisessä rivissä. Näen vieläkin silmäini edessä tuon raivoisan sotajoukon tulevan nelistäen, miehet etukumarassa hevosten selässä sapeli ojennettuna, ja takanamme kenraali komentelee tynesti, kuin kenttäharjoituksessa:

"Valmiina! Tähdätkää! Laukaiskaa!" Kaikki neljä linjaa ammuimme samalla kertaa. Tuntui kuin koko taivas olisi haljennut. Kun savu hiukankin haihtui, näimme venäläisten nelistävän täyttä laukkaa pakoon, mutta meidän kanuunamme jyrisivät ja kuulamme lensivät nopeammin kuin heidän ratsunsa.

"Ladatkaa!" huusi kenraali.

Lienenkö koskaan eläissäni ollut niin hyvillä mielin.

"Kas vaan. Täytyypä heidän paeta", ajattelin itsekseni.

Kaikkialla raikui: "Eläköön keisari!"

Iloissani yhdyin minäkin toisten huutoon, jota kesti minuutin verran. Oltiin taas liikkeessä ja me luulimme, että pahin oli jo voitettu, mutta kahden kolmensadan askeleen päässä salatiestä syntyi hirvittävä melske ja toistamiseen kenraali huusi:

"Seis! Polville! Kiväärit valmiina!" Rajumyrskyn tavoin venäläiset ryntäsivät rotkosta esiin hyökätäkseen päällemme. Heitä tuli sellaiset määrät, että maa tärisi allamme. Komentosanoja oli mahdoton kuulla, mutta tervettä järkeään noudattaen ranskalaiset sotamiehet ampuivat tiheimpään parveen. Ja nyt alkoivat kiväärinlaukaukset jymistä yhtämittaa kuin rumpujen päristykset suurissa kenttäharjoituksissa. Joka sitä ei omin korvin ole kuullut, sen on mahdoton sellaista mielessään kuvitella. Muutamat uhkarohkeimmat venäläiset syöksyivät aivan lähelle. Keskellä savupilveä nähtiin heidän hevostensa karkaavan pystyyn. Sitte ei näkynyt mitään.

Kun jonkun aikaa olimme lakkaamatta ampuneet, kuului taas kenraali Chemineau pelottava ääni, kun hän huusi:

"Lakatkaa ampumasta!"

Tuskin uskalsimme totella, jokainen kiiruhti vielä laukaisemaan viimeisen annoksensa, mutta kun savu haihtui, näimme tuon mahdollottoman tykkimiehistön katoavan salatien toiselle puolelle. Heti hajoitimme neliöt, marssiaksemme kolonnissa, rummut päristivät juoksumarssiin ja kanuunamme jyrisivät.

"Eteenpäin! Eteenpäin! Eläköön keisari!" Me syöksyimme alas rotkoon kaatuneitten hevosten ja henkitorissaan vaikeroivain venäläisten yli ja jättiläisaskeleilla lähestyimme Weissenfelsiä. Patruunataskun lerkkuessa lanteilla, selkä kumarassa nelistivät kasakat ja jääkärit edellämme.

Voitto oli meidän!

Mutta kun lähestyimme kaupungin puutarhoja, asettivat he kanuunansa jonkunmoisen hedelmäpuutarhan suojaan ja sinkahuttelivat meihin luotia, joista yksi museri Merlinin kirveen ja samalla sivalsi häneltä pään. Kirveenkappale murskasi korpraali Thomen oikea käsivarren. Illalla Weissenfelsissä leikattiin käsivarsi. Nyt täytyi meidän juosta, sillä mitä nopeammin tultiin perille, sitä vähemmän aikaa jäi heille ampumiseen, sen kaikki ymmärsivät.

Kolmelta eri taholta tunkeusimme kaupunkiin. Juostiin ja kiivettiin muurien, pensasaitojen ja humalistojen yli ja vilistettiin läpi puutarhojen. Marsalkat ja kenraalit ponnistivat nelistäen jäljessämme. Rykmenttimme ryntäsi hautausmaata sivuuttavaa poppelikujaa kaupunkiin. Kääntyessämme torille tuli jo toisia sinne pääkatua.

Siihen jäimme ja hetkeäkään hidastelematta lähetti marsalkka kahdennenkymmenennenseitsemännen rykmentin miehittämään siltoja ja estämään vihollisten paluuta. Sillä aikaa saapuivat divisionan viimeisetkin miehet torille. Pormestari ja Weissenfelsin ritarit seisoivat jo kunnallistalon ovella lausumassa meidät tervetulleiksi.

Kun olimme järjestyneet, ratsasti Moskovan ruhtinas eturivin ohitse ja iloisesti meitä katsellen hän sanoi:

"Kas, sillä lailla pojat! Olen teihin tyytyväinen! Keisarin täytyy saada tietää, että olette kunnostaneet itsenne."

Häntä nauratti ajatellessaan, että olimme juosseet suoraan päin kanuunia.

Kenraali Souham lausui:

"Uljaita poikia!"

Hän vastasi:

"Se on heidän veressään."

Minä puolestani kiitin onneani, kun pääsin ehjin nahoin moisesta leikistä.

Pataljoona viipyi siellä seuraavaan päivään. Meidät majoitettiin porvareiden asuntoihin. He pelkäsivät meitä ja siksi antoivat he meille mielisuosiolla, mitä pyysimme. Kahdeskymmenesseitsemäs rykmentti saapui illalla kaupunkiin ja sai asuntonsa vanhassa linnassa. Olimme tuiki uupuneita. Sepeteus, Klipfel ja minä tupakoimme kotvan aikaa puhellen kunniastamme ja menimme sitte puusepän työhuoneeseen, jossa heittäydyimme höylänlastukasalle. Siinä nukuimme puoleen yöhön, jolloin taas lähtörumpua päristettiin. Täytyi nousta, ei auttanut. Lähtiessämme puuseppä tarjosi meille vielä ryyppyn. Satoi taivaan täydeltä. Samana yönä valvoimme vartiotulien ääressä Klepelin kylän edustalla kahden tunnin matkan päässä Weissenfelsistä. Sateessa oli olomme hyvin tukalaa.

Useita muitakin osastoita saapui paikalle liittyen meihin. Keisari oli tullut Weissenfelsiin ja koko kolmannen osaston piti seurata meitä. Mistään muusta ei puhuttu; useat siitä iloitsivat. Mutta seuraavana aamuna kello viiden tienoissa lähti pataljoona etujoukkona edelleen.

Edessämme virtasi Rippach-joki. Emme tehneet kierrosta päästäksemme siltaa myöten joen yli, vaan kahlasimme suoraan sen poikki. Vesi ulottui vyötäisiin saakka, ja kiskoessani jalkineitani mudasta ajattelin: Jos sinulle olisi kerrottu näitä ennen vanhaan ollessasi herra Guldenin luona, jolloin nuhaa peljäten vaihdoit sukia kaksi kertaa viikossa, et olisi uskonut. Totisesti, tässä elämässä tapahtuu hirveitä asioita!

Kahlatessamme vastaisen rannan kaislikossa huomasimme muutamalla kukkulalla joukon kasakoita, jotka tähystelivät meitä. Hitaasti he seurasivat meitä rohkenematta hyökätä päällemme ja minä ymmärsin, että mutakin toisinaan voi olla suureksi hyödyksi.

Kun olimme niin marssineet tunnin ajan ja päivä oli valjennut, kuulumme yht'äkkiä ampumista ja kanuunain jyrinää Klepenistä päin. Pataljoonan päällikkö ratsunsa seljästä tähysteli yli kaislikon. Sitä kesti kauan. Kersantti Pinto virkkoi silloin:

"Divisiona tulee näkyviin, sitä ahdistetaan."

Kasakatkin pitivät heitä silmällä ja vasta tunnin kuluttua he katosivat. Silloin näimme divisionan kolonneissa rientävän kenttää pitkin oikealle päin ajaen takaa venäläistä ratsuväkeä.

"Eteenpäin!" huusi pataljoonan päällikkö.

Ja syytä tietämättä rupesimme juoksemaan pitkin jokivartta, kunnes jouduimme vanhan sillan luokse Rippachin ja Grunan yhtymäpaikalle. Siinä tuli meidän peräyttää viholliset, mutta kasakat olivat huomanneet petoksemme ja koko heidän armeijansa vetäytyi Gruna virran suojaan, jonka yli he kahlasivat. Ja kun pataljoona saapui luoksemme, kuulumme että kanuunanluoti oli surmannut marsalkka Bessierin.

Mainitulta sillalta marssimme Gorschenin kylän luo vahtiin. Huhu tiesi kertoa, että suuri tappelu oli odotettavissa, ja että kaikki se, mikä tähän asti oli tapahtunut, oli vain vähäpätöistä rekryyttien rohkeuden alkukoetusta. Arvanee jokainen, millaisia mietteitä nousi järkevän miehen mieleen, joka sinne oli joutunut vastoin tahtoaan sellaisten huolettomien olentojen pariin, kuin Fürst, Sepeteus ja Klipfel olivat, joiden mielestä sota oli vaan huvitusta, aivan kuin se olisi tuottanut heille muutakin kuin kiväärinlaukauksia, miekaniskuja ja painetin pistoksia.

Loppupäivän ja vielä pitkälle yötäkin muistelin yhtä mittaa vaan Katria ja rukoilin Jumalaa, että Hän varjelisi minua kuolemasta ja käsiäni vahingoittumasta, sillä kädet ovat välttämättömän tarpeelliset työmiehelle, jonka pitää ansaita jokapäiväinen leipänsä.

XIII.

Kummulla Suur-Gorschenin edustalla sytytettiin rovioita. Osasto miehiä lähetettiin kylään, josta toivat viisi kuusi vanhaa lehmää illalliseksi. Mutta me olimme niin uupuneita, että moni mieluummin halusi lepoa kuin ruokaa. Toisia rykmenttejä saapui kanuunoineen ja ampumavaravaunuineen. Yhdentoista tienoissa oli meitä 12,000 miestä, lukuunottamatta niitä 2,000, jotka olivat kylässä. Souhamin koko divisiona oli nyt koolla. Kenraali käskyläisupseeristoineen majoitui suuressa myllyssä, Flossgrabenin joen rannalla, divisionasta vasempaan. Kukkuloilla oli ylt'ympäri vartijoita, suuressa ketjussa pyssynkantomatkan päässä toisistaan.

Olin niin väsynyt, että nukahdin, mutta heräsin joka tunti ja takanamme olevalta maantieltä, joka vanhalta Posernin sillalta kulkee Lützeniin ja Leipzigiin, kuulin jyrinää, vaunujen, kanuunain ja ruutirattaitten räminää, vuoroin kovemmin vuoroin heikommin.

Kersantti Pinto ei nukkunut: Hän poltteli piippua ja lämmitteli jalkojaan tulen ääressä. Kun joku liikahti, olisi hän aina ollut valmis puhelemaan.

"No, rekryytti, miten on laitasi?" virkkoi hän.

Mutta kukaan ei ollut kuulevinaan, käännettiin vaan kylkeä, haukoteltiin ja nukuttiin jälleen.

Suur-Gorschenin kirkonkello löi viittä, kun heräsin. Rasittavan mutamarssin jälkeen olivat jalkani kuin poikkihakatut. Käsiini nojaten pääsin kuitenkin vihdoin istumaan ja lämmittelemään, sillä minua vilutti hirveästi. Roviot savusivat, sillä jälellä ei enää ollut muuta kuin tuhkaa ja jokunen hehkuva hiili. Kersantti seisoi ja katseli valkoista tasankoa, jota nousevan auringon ensi säteet parhailaan kultasivat.

Kaikki ympärillämme nukkuivat, toiset selällään, toiset kyljellään jalat tuleen päin. Useat kuorsasivat tai puhuivat unissaan. Kun kersantti näki minun olevan hereillä, otti hän hiilen ja sytytti sillä piippunsa sanoen:

"Niin, rekryytti Bertha, me siis kuulumme etuvartioväkeen."

En oikein ymmärtänyt, mitä hän tarkoitti.

"Kummastuttaako se sinua, rekryytti?" hän kysäsi. "Asia on päivän selvä. Me emme ole liikahtaneet paikaltamme, mutta armeija on tehnyt kierroksen, eilen se oli meidän edessämme Rippachin puolella ja

tänään se on takanamme lähellä Lützeniä."

Hän vilkutti minulle silmää sukkelasti hymyillen ja veti pari aimo savupilveä piipustaan.

"Mitä se merkitsee?" kysyin häneltä.

"Sitä, että me Leipzigissä ensimmäisinä hyökkäämme preussiläisten päälle", vastasi hän, "sen tulet sinäkin, rekryytti, pian näkemään."

Silloin nousin seisomaan katsellakseni seutua ja edessäni näin suuren suoperäisen tasangon, jonka halki virtasi Gruna ja Flossgraben. Näiden vesien varsilla kohosi muutamia pieniä mäentöyryjä ja etäällä näkyi leveä virta, jonka kersantti sanoi olevan Elsterin. Aamu-usva sumensi ilman.

Kun käännyin, näin takanamme laaksossa Suur-Gorschenin kirkontornin ja etäämpänä oikealla ja vasemmalla kukkulain välissä viisi kuusi pientä kylää, sillä seutu oli vuorista. Kylät: Kaya, Eisdorf, Starsiedel, Rhana, Vähä-Gorschen ja Suur-Gorschen, jotka myöhemmin tulimme tuntemaan, ovat siis vuorien välissä, pienten sisäjärvien rannalla, jossa kasvaa poppeleita, piilipuita ja vahteroita. Suur-Gorschen, jossa vartioimme, on tasangolla lähinnä Elsteriä. Kauimpana on Kaya, jonka takana kulkee Lützenin ja Leipzigin maantie. Kukkuloilla ei näkynyt muita leiritulia kuin meidän divisionamme valkeat, mutta koko kolmas joukko oli majoittunut kyliin ja päämajapaikka oli Kayassa.

Kuuden aikaan päristettiin aamurumpua. Osastoita lähetettiin kylään, toiset noutamaan puita, toiset olkia tai heiniä. Paikalle saapui ampumavaravaunuja ja leipää ja patruuneja jaettiin kaikille. Meidän tuli jäädä tänne, ja armeijan oli marssittava lyhyin rivin Leipzigiin päin. Sentähden oli kersantti Pinto sanonut, että tulisimme kuulumaan etuvartioväkeen.

Kylästä tuli myös kaksi kaupustelija-eukkoa, ja kun minulla vielä oli viisi kuudenfrangin rahaa jäljellä, tarjosin Klipfelille ja Sepeteukselle ryypyn pysyäksemme lämpiminä aamusumussa ja rohkeninpa tarjota kersantti Pintollekin, joka nautti terveydekseen sanoen: "Kas leipä ja viina vaan, saa posket ruusuin ruskottaan".

Olimme kaikki iloisia ja tyytyväisiä, eikä kukaan meistä aavistanut niitä hirmuisuuksia, joita tulisi tapahtumaan vielä samana päivänä. Luultiin, että venäläiset ja preussiläiset olivat kaukana etsien meitä Gruna-virran takaa, mutta he tiesivätkin olinpaikkamme. Sillä äkkiä kello kymmenen aikaan ratsasti kenraali Souham upseereinensa täyttä laukkaa kukkulalle. Nähtävästi hän oli saanut vihiä jostain erinomaisesta. Seisoin juuri vartioimassa kiväärivarastoa. Näen hänet vieläkin, kun hän suuri harmaalierinen lakki hopeahapsisessa päässään ratsastaa töyryn reunalle, ottaa esiin pitkän kaukoputkensa, jolla tähystelee ympäriinsä ja sitte joutuin rientää takaisin, ratsastaa kylään komentaen joukkoja kokoontumaan.

Silloin palasivat kaikki vahdit osastoihinsa ja Sepeteus, jolla oli kotkan silmät, virkkoi:

"Tuolla kaukana Elsterin takana näen kuhisevia ihmisjoukkoja. Toiset marssivat eteenpäin hyvässä järjestyksessä, toisia tulee hetteiköiltä kolmea eri siltaa myöten. Voi sitä luotituiskea, jos meidän tulee ottaa nuo kaikki vastaan!"

"Niin", sanoi kersantti Pinto pää kenossa ja varjostaen kädellä silmiään, "siellä kokoontutaan tappeluun, siitä ei epäilystäkään. Sillä aikaa kun meidän armeijamme marssii Leipzigiä kohti hajaantuen kapeisiin rintamiin kolmen kilometrin alueella, aikovat nuo kirottu preussiläiset ja venäläiset käydä kimppuumme koko voimallaan hajoittaakseen meidät. Kekseliäs tempu! Päivä päivältä oppivat he yhä enemmän sotataidon kepposia."

"Entä me, mitä meidän on tehtävä?" kysyi Klipfel.

"Mitäkö", vastasi kersantti, "meitä on täällä 12-15,000 miestä vanhan Souhamin komennettavina, eikä hän vielä milloinkaan ole väistänyt tuumaakaan. Meidän tulee yksinkertaisesti seistä paikallamme kuin naulitut, yksi kuutta tai seitsemää vastassa, kunnes keisarille ilmoitetaan, että hän tietää palata ja lähettää apua. Kas tuolla lähtevät jo käskyläisupseerit ratsastaen sanaa saattamaan."

Se olikin totta. Viisi tai kuusi upseeria ratsasti heidän takanaan Lützenin kentällä Leipzigiä kohti. Myrskytuulen tavoin he kiitivät ja syvimmästä sydämeistä nousi rukous Herran puoleen, että Hän antaisi heidän päästä ajoissa perille ja lähettäisi koko armeijan avuksemme, sillä kauhea on kuoleman pelko, enkä pahimmalle vihamiehellenikään soisi silloista sieluntuskaani.

Kersantti Pinto jatkoi:

"Rekryytit, teitä potkii onni. Jos joku teistä säilyy hengissä, voi hän syystä kehua olleensa tulisimmassa tuiskinnassa. Katsokaahan vaan noita sinisiä liikkuvia rivejä kiväärin olalla tuolla pitkän Floss-Grabenin rantoja. Jokaisessa rivissä on rykmentti ja sellaisia rivejä on kolmekymmentä, yhteensä

siis kuusikymmentätuhatta preussiläistä, lukuunottamatta noita ratsuväkijoukkoja, jotka ovat skvadroneja. Ja heistä vasemmalle lähellä Rippachia näette jotain muuta liikkuvaa ja auringossa välkkyvää. Ne ovat Venäjän keisarillisen kaartin ratsu- ja rintavarusväkeä. Ensi kerran näin heidät Austerlizin luona, jossa saivat aimolailla selkäänsä. Heitäkin on vähintään 18 à 20,000 miestä. Miekkein paljous takanaan on kasakoita. Tunnin kuluttua saamme ilon katsella silmästä silmään 100,000 itsepintaista venäläistä ja preussiläistä. Siitäpä tulee ottelu, jossa ansaitsee kunniamerkin ja jollei siellä, niin ei sitte missään."

"Niinkö luulette, kersantti", sanoi Sepeteus, jonka aivoista ei lie milloinkaan lähtenyt kahta selvää ajatusta ja joka jo kuvitteli pitelevänsä käsissään kunniamerkkiä, ja hänen älyttömät silmänsä kimmelsivät onnea aavistaen.

"Niin", kersantti vastasi, "sillä kun nyt käydään vihollisen kimppuun ja käsikahakassa sattuu näkemään everstin, kanuunan, lipun, lyhyesti jotain silmäänpistävää, niin tulee mennä suoraan sitä kohti välittämättä painetinpistoksista, miekaniskuista, pyssynperäsurvauksista, käy vaan kynsin kiinni — ja joka sitte sellaisesta ajosta onnellisesti pelastuu, hänelle ehdotetaan kunniamerkkiä."

Kersantin näitä kertoessa muistui mieleeni Felsenburgin tuomari, joka oli saanut kunniamerkin siitä, että oli ajanut kukitetuissa vaunuissa Marie Louisea vastaan, samalla kun koko kylä oli laulanut vanhoja kansanlauluja ja minun mielestäni olisi ollut hänen laillaan paljoo helpompi ansaita kunniamerkki kuin kersantti Pinton esittämällä tavalla.

En ehtinyt pitempiin mietteisiin, sillä joka taholla rämistettiin riviin ja jokainen riensi komppiansa kiväärivarastolle ottamaan omaansa. Upseerit komensivat meidät taisteluasentoon, kanuuneja tuotiin täyttä laukkaa kylästä, ne asetettiin kummun kukkulalle niin, että korkein harjanne suojasi meitä. Ampumavaravaunut saapuivat myöskin.

Etäämpänä, Rhanan, Kayan ja Vähä-Gorschenin kylässä syntyi myös liikettä, mutta me olimme ensimmäiset, joiden tuli kestää vihollisjoukkojen päällekkaukset.

Vihollinen oli pysähtynyt kahden kanuunankantomatkan päähän ja sen ratsumiehiä vilisi sadottain vakoilemassa kumpua. Kun näin preussiläisjoukkojen paljouden, joita oli Floss-Grabenin molemmat rannat mustanaan ja joiden ensi rivit muodostuivat kolonniksi, ajattelin:

"Juuse, tällä kertaa on kaikki hukassa, loppu käsissä! Ei apua mistään. Ainoa, mitä voit tehdä on kostaa, puolustautua ja olla säälimätön. Puolustaudu! Puolustaudu!"

Juuri kun näin mietiskelin, ratsasti kenraali Chemineau eturintaman eteen huutaen meille: "Sulkekaa rivit!"

Kaikki upseerit edessä ja takana, oikealla ja vasemmalla komensivat samoin. Muodostettiin neljä neliötä, neljä pataljoonaa kussakin. Tällä kertaa jouduin keskelle ja olin siitä hyvilläni, sillä luonnollisesti ajattelin, että preussiläiset, jotka hyökkäsivät kolmessa kolonnassa ensiksi ahdistaisivat eturintamaa. Mutta tuskin oli tuo ajatus juolahtanut mieleeni, kun tuiskuna tupruten sinkoili kuulia neliöön. Ja preussiläisten vasemmalla kukkulalla olevat kanuunat alkoivat samalla jyristä kahta vertaa kauheammin kuin Weissenfelsin luona. Siitä ei tullut loppua! Kummulla oli heillä kolmekymmentä suurta kanuunaa, niin että hyvin ymmärtää, millaisia aukkoja ne aikaansaivat. Kuulat vinkuivat milloin ilmassa, milloin riveissämme tai hirveällä jymillä syöpyivät maahan uurtaen siihen syviä vakoja.

Meidänkin kanuunoillamme ammuttiin niin, ettemme kuulleet puoliakaan toisten jyskeestä ja vihellyksistä, mutta siitä ei apua ja kiusallisinta oli kuulla upseereimme tuon tuostakin huutavan:

"Sulkekaa rivit! Sulkekaa rivit!"

Olimme tukehtua sanakaan savuun, vaikk'emme vielä olleet ampuneetkaan. Ajattelin: "Jos meidän täytyy seistä tässä vielä neljännestunti, surmataan meidät viimeiseen mieheen, emmekä voi puolustautua", ja se olisi ollut minusta kovan kovaa. Samassa ryntäsi nousevan tulvan kohinalla kukkulain välistä preussiläisten kolonneja. Heti ammuimme kolmelta taholta, ensin laukasi eturintama ja sitte molemmat kyljet vinoon oikealle ja vasemmalle. Herra ties, montako preussiläistä jäi notkoon. Mutta kaatuneitten toverit eivät hellittäneet. Raivoissaan he ryntäsivät rinnettä ylös ulvoen kuin sudet: "Isänmaa! Isänmaa!" ja sadan askeleen päästä laukaisi koko pataljoona yht'aikaa meitä vasten naamaa.

Sitte tuli painetinpistosten ja pyssynperäniskujen vuoro, sillä he olivat päättäneet hajoittaa meidät ja raivosivat hurjasti. En milloinkaan unohda sitä preussiläistä pataljoonaa, joka pistimillään ahdisti toista kylkeämme. Rivissä pysytellen pidimme puoliämme, kunnes kaksi kanuunaa, jotka olivat viidenkymmenen askeleen päässä takanamme, pyyhkäsi heidät pois tieltämme.

Sen jälkeen ei toisia enää haluttanut tunkeutua rintamaimme väliin.

He peräytyivät kummun taa, ja juuri kun me latasimme pyssyjämme, tuhotaksemme heidät kokonaan, alkoi heidän kanuunansa taas soida ja samalla kuulimme kumeeaa jyminä oikealta. Sieltä saapui ratsuväkeä, joka tömisten riensi hyväkseen käyttämään kanuunainsa synnyttämiä aukkoja. Minä en nähnyt vähääkään koko päällekkarkauksesta, sillä se tapahtui divisionan toisessa päässä, mutta kuulat kaatoivat meitä tusinoittain.

Kenraali Chemineauta oli ammuttu sääreen, eikä tätä voinut enää kauan jatkaa. Silloin komennettiin meitä peräytymään ja arvannette, että teimme sen ihastuksella.

Marssiessamme Suur-Gorschenin edustalla ajoivat preussilaiset meitä takaa ja me ammuimme molemmiin puolin. Kylässä olevat kaksituhatta miestä ehkäisivät vihollisen kulkua ampuen kaikista akkunoista, jolla välin me nousimme mäelle päästäksemme lähimpään kylään, Vähä-Gorscheniin. Mutta silloin saapui koko preussilainen ratsuväki estämään kulkuamme ja pakottamaan meitä pysähtymään heidän kanuunainsa ampumarajan sisään. Ei kukaan voi aavistaa, kuinka siitä raivostuin. Kuulin Sepeteuksen huutavan: "Älkäämme seiskö tässä, vaan karatkaamme mieluummin heidän kimppuunsa."

Oli kauheata nähdä, kun nämä husaari- ja jääkäriyrykmentit marssivat meitä kohti hyvässä järjestyksessä hyökätäkseen tuossa tuokiossa juoksumarsilla päällemme.

Peräydyimme yhä, kun meille yht'äkkiä mäeltä huudettiin: "Seis", ja samassa joutuivat päällemme ryntäävät husaarit kauheaan luotituiskuun, niin että heitä kaatui satamäärin. Urhean kenraali Girardin divisiona Vähästä-Gorschenista oli tullut meitä auttamaan. Vähäisen matkan päähän oikealle oli se asettanut kuusitoista kanuunaa. Siitäkös oli erinomaiset seuraukset! Nopeammin kuin olivat tulleetkaan husaarit lähtivät tiehensä ja Girardin divisionan kuusi neliötä liittyi meihin Vähä-Gorschenissa ehkäistäkseen preussiläistä jalkaväkeä, joka kuudessa neliössä yhä marssi edelleen, kolme neliötä edessä ja kolme yhtä suurta neliötä takana varajoukkona.

Minä puolestani en ajatellut muuta kuin kosta. Hulluuteen asti vihasin ja inhosin noita, jotka mielivät ryöstää henkeni, ihmisen kalleimman tavaran, jota tulisi suojella kuin silmäterää. Sydänjuuriani myöten vihasin noita preussiläisiä, joiden huuto ja häpeämättömyys oli minulle vastenmielistä. Olinpa perin tyytyväinen siihen, että Sepeteus oli rinnallani, ja seistessämme kivääri jalalla ja odotellessamme uutta rynnäkköä puristin hänen kättänsä.

"Meitäpä on onni vedellyt", hän virkkoi. "Kunhan keisari vaan tulisi pian, sillä heitä on kaksikymmentäkertaa suurempi joukko kuin meitä — — — jospa hän toisi kanuunoita tullessaan!"

Nyt ei hän enää puhunut kunniamerkeistä mitään.

Katsahdin sivullepäin nähdäkseni, vieläkö kersantti oli siellä, ja näin hänen aivan tyynen, pyyhkivän painettiaan; ei hän ollut tavallistaan kummemman näköinen, ja se minua ilahutti. Halusta olisin tahtonut tietää, vieläkö Fürst ja Klipfel olivat hengissä, mutta kun samassa komennettiin: "Kivääri olalle", sain muuta mietittävää.

Vihollisen kolme etummaista neliötä oli pysähtynyt Suur-Gorschenin luona olevalle kukkulalle odottamaan kolmea jälkimäistä neliötä, jotka lähestyivät kiväärit olalla. Välillämme laaksossa oleva kylä paloi, olkikatot leimusivat, paksut savupilvet kohosivat kierrellen korkeuteen ja kukkulalta meistä vasemmalle näimme pitkää kanuunajonoa kuljetettavan suoraan peltojen poikki — tekeillä oli kiertoliike sivuamme vastaan.

Kello oli noin kahdentoista paikkeilla, kun mainitut kuusi neliötä läksivät liikkeelle ja samassa näyttäytyi joukoittain husaareja ja ratsastavia jääkäreitä Suur-Gorschenin molemmilla puolilla. Meidän tykistöämme, joka oli neliöiden takana, korkealla kukkulalla, tuiski suunnattomasti tulta preussilaisiin tykkijunkkareihin, jotka ampuivat vastaan pitkin linjaa.

Rumpujen pärinällä antoivat neliömme merkin vihollisen lähestymisestä. Kuulimme heidän surisevan kuin kärpästen rajua-ilmassa ja alhaalla laaksossa huusivat preussilaiset kuorossa: "Isänmaa! Isänmaa!"

Kun meidän kiivetessämme mäen rinnettä heidän koko pataljoonansa ampui yht'aikaa, jouduimme sankkaan savuun ja kun tuulikin oli vastainen, emme nähneet eteemme. Siitä huolimatta ammuimme. Neljäntunnin emme kuulleet emmekä nähneet toisiamme. Silloin yht'äkkiä olivat preussilaiset husaarit keskellä neliötämme. En tiedä, miten se oli mahdollista, mutta siinä he olivat ja he huiskivat oikeaan ja vasempaan tappaakseen meidät armotta. Me pistimme heitä paineteilla ja huusimme, he ampuivat meitä pistooleilla; lyhyesti, se oli kamalaa. Muutamat meistä, kuten Sepeteus, kersantti Pinto, noin kaksikymmentä muuta komppanian miestä ja minä pysyttelimme yhdessä. En milloinkaan unhotanut niitä kalpeita kasvoja pitkin viiksineen, pienine, lujasti leuan alle sidottuine lakkineen ja hirnuvia, pystyyn karkaavia hevosia, joita ruumiskasat ja läjittäin makaavat haavoittuneet säikyttelivät. En milloinkaan unohda, kuinka huusimme hädissämme, toiset saksaksi ja toiset ranskaksi. He haukkuivat meitä sioiksi ja kersantti Pinto vanhus huusi alinomaa: "pitäkää puolianne pojat, pitäkää puolianne."

Minulla ei ole aavistustakaan, miten pääsimme siitä, umpimähkään harhailimme sinne tänne sankassa savussa, kuperruimme kiväärinlaukauksiin ja miekansivalluksiin. Muuta en muista kuin että Sepeteus yhtämittaa hoki minulle: "Joudu! Joudu!" ja että me kaikki yhdessä, kersantti Pinto ja seitsemän tai kahdeksan muuta saman komppanian miestä vihdoin pääsimme viettävälle kentälle neliön taakse, joka yhä pysyi lujana.

Olimme verisiä kuin teurastajat.

"Ladatkaa", käski kersantti.

Ladatessani näin painettini päässä verta ja hiuksia, josta päättäen olin raivoissani iskenyt aimo lailla.

Kotvan kuluttua Pinto vanhus huusi:

"Rykmentti on hajalla, ne kiroitut preussiläiset ovat tappaneet toiset puolet, mutta me löydämme kait heidät myöhemmin. Nyt meidän tulee estää vihollista pääsemästä kylään. Ruoduttain vasempaan, eteenpäin mars!"

Menimme pieniä portaita alas, jotka johtivat erääseen Vähä-Gorschenin puutarhaan, tunkeusimme taloon, jonka puutarhan puoleisen portin kersantti Pinto pönkitti suurella keittiön ovella, ja osoittaen kadulle johtavaa ovea hän lausui: "Tuosta tulemme peräytymään!"

Senjälkeen menimme ensimmäiseen kerrokseen, jotensakin suureen kulmahuoneeseen, jonka kaksi akkunaa antoi kylään ja toiset kaksi kukkulalle päin, joka oli kokonaan savun peitossa ja jossa yhä kiväärin salamoiden paukkuivat ja kanuunat jyrähtelivät. Huoneen perällä oli syvennys ja sängyn vieressä kehto. Taistelun alkaessa oli talon asukas nähtävästi paennut, mutta puoleksi kätkeytyneenä sänkyverhojen taakse makasi pitkä ja valkeahäntäinen, pystykorvainen ja suippokuonoinen koira ja katseli meitä ihmeissään. Tämän kaiken muistan vielä kuin unennäössä.

Kersantti oli avannut akkunat ja ampui jo alas kadulle, jossa työrattaitten ja lautakasain välissä ratsasti pari kolme preussiläistä husaaria, Sepeteus ja toiset seisoivat hänen takanansa sormi pyssynlukolla. Katselin kummulle nähdäkseni, vieläkö neliö koetti pitää puoliaan ja näin sen viiden kuuden sadan askeleen etäisyydessä peräytyvän hyvässä järjestyksessä ja ampuvan joka taholle heitä ympäröiviä ratsastajia. Ruutisavussa erotin everstin, pienen, paksun ukkosen, joka ratsasti keskellä paljastetuin miekoin ja hänen vieressään näin lipun, jota oli ammuttu niin, että repaleet riippuivat tangon tyvessä.

Etäämpää vasemmalta eräästä tienmutkauksesta tuli viholliskolonna marssien Vähä-Gorschenia kohti. Tämän kolonnan piti estää meitä palaamasta kylän kautta. Kylään oli saapunut sadottain sotamiehiä, jotka, samoin kuin mekin, olivat joutuneet pois osastoistaan ja yhä heitä vain tuli lisää joka taholta. Viisikymmentä askelta kuljettuaan kääntyivät toiset ampumaan, toiset olivat haavoittuneita ja laahustivat eteenpäin etsien jossain suojaa. He sulloutuivat taloihin ja sitä mukaa kuin kolonna lähestyi, yltyivät he ampumaan joka akkunasta. Ja kun sitäpaitsi eräältä oikeanpuoleiselta kummulta tulivat näkyviin Marchandin ja Brenierin divisionat, jotka Moskovon ruhtinas oli lähettänyt meitä auttamaan, peräytyivät viholliset.

Myöhemmin kuulimme, että marsalkka Ney oli seurannut keisaria Leipzigiin päin ja että hän oli tehnyt koko käännöksen, kun hän kuuli kanuunain jyrisevän.

Preussiläiset jäivät siis paikoilleen ja molemmin puolin lakattiin ampumasta. Meidän neliömme ja kolonnamme peräytyivät Starsiedelin läheisyydessä oleville kukkuloille ja kaikille kylässä olijoille tuli kiire lähteä taloista kukin taholleen omaan rykmenttiinsä. Meidän rykmenttimme oli liittynyt pariin toiseen rykmenttiin ja kun divisionat seisoivat kivääri jalalla Kayan luona, oli meidän vaikea tuntea toisiamme. Meidän komppaniassamme toimitettiin nimenhuuto, jäljellä oli neljäkymmentäkaksi miestä. Fürst ja Léger olivat poissa, mutta Sepeteus, Klipfel ja minä olimme päässeet eheinä myllästä.

Onnettomuudeksi ei vielä oltu lopussa, sillä preussiläiset, joita peräytymisemme kiihotti, ryhtyivät jo uusiin toimenpiteisiin ahdistakseen meitä Kayan luona. Kaiken aikaa haalivat he kokoon lisäväkeä ja nähdessäni sen ajattelin, että keisari, ollakseen niin taitava kenraali, oli sentään menetellyt hyvin tyhmästi, kun oli hajoittanut armeijan niin suurelle alueelle ja jättänyt meidät satatuhattamiehen ylivoiman valtaan.

Kokoontuessamme yhteen Brenierin divisionan takana, ryntäsi kahdeksantoistatuhatta Preussin kaartilaisista juoksumarssissa rinnettä ylös voitonmerkinä kantaen painettinsa päässä kaatuneitten tovereittemme lakkeja. Samaan aikaan levisi taistelu vasemmalle Vähä-Gorschenin ja Starsiedelin väliin. Venäläinen ratsuväkijoukko, jonka kypärien aamulla auringonvalossa olimme nähneet välkkyvän Gruna-joen takana, koki nyt saartaa meidät, mutta seitsemäs osasto oli tullut meitä auttamaan ja meriväenrykmentit seisoivat vankkana kuin muuri. Koko tasanko kauttaaltaan oli yhtenä savupilvenä,

jossa kimelsi tuhansittain kypäröitä, rintavarustuksia ja miekkoja.

Mitä meihin tulee, niin me yhä vain peräydyimme. Silloin nuolen nopeudella lensi jotain ohitsemme. Se oli marsalkka Ney! Hän tuli aika vauhtia nelistäen ja käskyläisupseeristonsa seuraamana.

En eläissäni ole nähnyt sellaisia kasvoja. Hänen silmänsä säkenöivät, hänen poskilihaksensa värisivät vihasta! Tuokiossa oli hän ratsastanut kautta koko linjan, ja oli nyt neliömme eturintamassa. Kuin vastustamattoman voiman pakotuksesta syöksyi jokainen hänen jäljessään ja sen sijaan, että olisimme väistäneet, hyökkäsimme preussilaisten kimppuun ja kymmenen minuutin kuluttua raivosi taistelu hirveästi. Mutta vihollinen piti urheasti puoliaan, sillä se katsoi jo olevansa taistelutantereen herra, eikä miellynyt luopua voitosta, varsinkin kun se alinomaa sai lisäväkeä, jotavastoin me olimme uupuneita viisituntisen tappelun jälkeen.

Tällä kertaa oli meidän pataljoonamme toisessa linjassa ja kanuunain kuulat lensivät ylitsemme. Mutta paljoa kauheamman, vihlovan äänen, joka tärisytti hermojani ja kuului kauas yli kunnaitten, aikaansaivat luodit, kun ne rätisten tuiskivat painettejamme vastaan.

Huutojen, komentosanojen ja pyssynlaukausten kaikuessa pyrimme edelleen ruumiskasojen yli. Ensimmäiset divisionamme marssivat Vähä-Gorscheniin. Täällä tapeltiin mies miestä vastaan, eikä kaupungin pääkadulla nähty muuta kuin kiväärinperiä, jotka suhisivat ilmassa, ja kenraalit tappelivat ratsujensa selästä kuin halvat sotamiehet.

Tällaista menoa kesti kotvan aikaa ja me sanoimme toisillemme rivissä: "Tämäpä luonnistaa! Tämäpä luonnistaa! Me pääsemme eteenpäin." Mutta kun uusia preussiläisiä joukkoja joutui otteluun, täytyi meidän toistamiseen peräytyä ja valitettavasti vielä niin kiiruusti, että monet meistä pakenivat juoksujalassa Kayaan saakka. Mainittu kylä sijaitsee mäenrinteellä ja on viimeinen tultaessa Lützenin tielle. Talot ovat siellä kahdessa pitkässä rivissä, joita toisistaan erottavat pienet puutarhat, tallit ja mehiläiskekorivit. Jos vihollinen pakottaisi meidät tiehemme Kayasta, olisi armeijamme jaettu kahtia.

Juostessani muistui mieleeni herra Guldenin sanat: "Jos liittolaiset onnettomuudeksi voittaisivat meidät, ryntäävät he maahamme kostamaan heille tekemäämme kymmenvuotista vääryyttä." Mielestäni olimme jo hävinneet tässäkin tappelussa, sillä itse marsalkka Ney'kin nelisti ratsullaan keskelle erästä neliötä ja päästäkseen käsikahakasta kantoivat sotamiehet pois haavoittuneita upseereita paineteistaan sommittelemillaan paareilla. Sanalla sanoen asema oli arveluttava.

Aitojen yli loikaten syöksyin Kayaan ja tunkeusin pensaikkojen läpi, joita kasvaa kaikkialla puutarhain aitoina. Juuri kun minun piti kääntyä erään vajan kulmassa, näin kukkulalla vastassani noin viisikymmentä upseeria ratsuillaan. Etäämpänä heidän takanansa tuli ratsuväkijoukkoja nelistäen täyttä vauhtia Leipzigin päin. Katselin kukkulalla olijoita tarkemmin ja tunsin keisarin, joka oli toisten edessä. Valkean ratsunsa selässä hän istui kuin nojatuolissa ja vaaleaa taivasta vastaan erotin hänet hyvin selvästi. Hän ei liikahtanutkaan paikaltaan, kaukoputkellaan vaan katseli, kuinka alhaalla laaksossa tapeltiin.

Tämä näky ilahutti minua siihen määrin, että kaikin voimin aloin huutaa: "Eläköön keisari!" Yhdellä hyppäyksellä pääsin kahden talon välisolasta Kayan pääkujalle. Olin ensimmäisiä ja siellä täällä näin vielä vilahdukselta kylän asukkaita, miehiä, vaimoja ja lapsia, jotka kiiruusti ryömivät alas kellareihinsa.

Monet ihmiset, joille olen kertonut tästä, ovat moittineet minua siitä, että juoksin niin joutuin, mutta silloin olen vastannut, että kun Michel Ney pakeni, oli kait Juuse Berthan lupa tehdä samoin.

Klipfel, Sepeteus, kersantti Pinto ja kaikki toisetkin tuntemani komppaniatoverit, olivat vielä taipaleella. Kuulin sellaista jyrinää, ettei kukaan voi sitä kuvitella. Mahdottomat savupilvet kohosivat korkeuteen, kattotiiliä romahteli kaduille ja kanuunainkuulat luhistivat rakennusten seiniä ja murskasivat lautoja hirveällä rätinällä.

Joka taholta, penkkien ja puutarhainaitojen yli syöksyi meidän miehiämme kylään kääntyen vähän väliä ampumaan. Heitä oli monen monesta rykmentistä, avopäin, univormut repaleina, verisinä ja raivon ilme kasvoilla ja kun nyt monien vuosien kuluttua muistelen sitä, olivat he kaikki vielä lapsia, viisitoista- ja kaksikymmenvuotisia, ei ainoallakaan ollut vielä viiksiä. Mutta rohkeus on synnynnäinen ranskalaisissa.

Ja kun preussiläiset — joita johtivat vanhat upseerit huutaen: "Eteenpäin! Eteenpäin" — ryntäsivät kuin suuri susilauma melkein toinen toisensa niskassa päästäkseen pikemmin perille, lyöttäydyimme me yhteen ja meitä oli kaikkiaan tuskin paria kolmeakymmentä miestä vihollista vastassa suuren ladon nurkalla. Vastapäätä meitä oli puutarha, jossa oli kaksi mehiläiskekoa ja jokunen suuri kukkiva kirsikkapuu, jotka vieläkin hengessäni näen aivan selvästi, ja kun preussiläiset aikoivat kiivetä erään pienen, viettävällä rinteellä olevan muurin yli, ammuimme tuimasti heitä.

En tiedä, montako ryntääjistä kaatui joka kerta, kun niitä kapusi muurille, mutta aina heitä oli vaan uusia. Sadottain kuulia vinkui korvissamme ja litistyi kiviä vastaan. Kalkkirappaus lohkeili suurina kappaleina ja suuria olkitukkoja riippui katolta. Ladon ovi oli luotien lävistämä kuin seula, mutta me pidimme yhä puoliamme rakennuksen takana. Sitä mukaa kuin saimme pyssymme ladatuiksi, juoksimme rakennuksen nurkalle ampumaan ja nipin näpin tähtäsimme ja laukaisimme, kun jo kiiruhdimme takaisin. Ja kuitenkin oli jo noin viisi tai kuusi meikäläistä kaatunut nurkalla, mutta raivoissamme emme sitä huomanneetkaan.

Kun olin kymmenettä kertaa nurkalla ja parhaillaan tähtäsin laukaistakseni, putosi pyssy kädestäni. Kumarruin ottaakseni sen ylös, mutta silloinpa kaaduinkin vatsalleni. Minua oli ammuttu vasempaan hartiaan. Lämminnä valui veri rintani yli. Yritin nousta, mutta jaksoin vaan senverran kohoutua, että pääsin muuria vastaan istumaan. Silloin huomasin veren virtaavan reisilleni, ja vasta nyt tulin ajatelleeksi, että voisin kuolla tälle paikalle, ja kauhu valtasi minut.

Toverit ampuivat yht'mittaa pääni yli ja preussiläiset antoivat samalla mitalla takaisin.

Ajattellessani, että toinen kuula voisi pian tehdä lopun elämästäni, tartuin oikealla kädelläni muurin kulmaan laahustaakseni pois, mutta silloinpa vierähdinkin ojaan, jota myöten vesi kadulta virtasi puutarhaan. Vasen käsivarteni oli raskas kuin lyijy ja koko maailma pyöri silmissäni. Alati kuulin vaan ampumista, mutta se eteni ja eteni kuin unessa. En tiedä, kuinka kauan sitä kesti.

Kun jälleen avasin silmäni, oli melkein pimeä. Preussiläiset riensivät juoksumarssissa kujalla. Heitä oli jo kylän täydeltä ja minua vastapäätä olevassa puutarhassa näin vanhan, harmaahapsisen kenraalin paljain päin korkean, ruskean ratsun selässä. Jylisevällä äänellä käski hän tuoda kanuunoita paikalle ja muutamia upseereita! nelisti viemään hänen käskyään edelleen. Hänen vieressään pienellä muurilla, jota ei paljon näkynyt kaatuneitten alta, seisoi lääkäri pannen hänen käsivarttaan siteisiin. Toisella puolella muuria istui myös ratsun selässä hoikka, nuori venäläinen upseeri vihreätöyhtöinen lakki päässä.

Yhdellä silmäyksellä näin kaikki: vanhan, suurinenäisen, leveäotsaisen ja vilkassilmäisen kenraalin, ankara ilme kasvoilla ja toiset hänen ympärillään; lääkärin, pienen, kaljupäisen herrasmiehen, jolla oli silmälasit nenällänsä, ja alhaalla laaksossa noin viiden kuuden sadan askeleen etäisyydessä meidän miehiämme, jotka taas kokoontuivat yhteen. Tämän kaiken näen vieläkin selvästi, kuin olisi se tapahtunut tänään.

Oli lakattu ampumasta, mutta Vähä-Gorschenin ja Kayan väliltä kuului kamalaa huutoa. Jotain tuntui tulevan kovasti jyristen, kuului hevosten hirnuntaa, kirouksia ja ruoskanläimäyksiä. Tietämättäni miksi, ryömin ojasta ja istuuduin jälleen muurin nojaan. Samaan aikaan kääntyi kylään kaksi kuustoistaleiviskäistä kanuunaa, joita kumpaakin oli kuusi hevosta vetämässä. Ratsastavat tykkimiehet ruoskivat hevosia voimansa takaa, ja pyörät ruhjoivat haavoittuneita ja kuolleita niin, että luut ruskivat. Selkäni karmi, sillä nyt tiesin, mistä nuo kamalat vaikerrukset syntyivät.

"Tännepäin", huusi vanhus saksaksi. "Viekää noiden molempain talojen väliin, kaivon viereen."

Molemmat kanuunat suunnattiin heti paikalle ja nelistäen tuotiin ampumavaravaunuja. Vanhus ratsasti esiin ja katseli vasen käsi siteessä. Sitte ratsasti hän takaisin ja sanoi käskävästi upseerille:

"Sano keisari Aleksanterille, että olen Kayassa. Voitto on meidän, jos minulle lähetetään lisäväkeä. Mutta nyt ei ole aika tuumailla, nyt on toimittava! Saamme valmistua vastaanottamaan raivoisaa hyökkäystä. Tunnen, että Napoleon lähestyy. Puolen tunnin kuluttua on hän kaartineen niskassamme. Pidän hänet aisoissa, maksoi mitä maksoi, mutta taivasten tähden, nyt ei auta hetkeäkään hukata, ja voitto on meidän."

Nuori mies nelisti Vähä-Gorscheniin päin ja samassa kuulin jonkun vieressäni lausuvan: "Tuo ukko on Blücher. Sitä veitikkaa — olisipa minulla nyt pyssyni!"

Käännyttyäni, näin vanhan luisevan kersantin, jonka poskiin oli syöpynyt syviä uurteita; hän istui nojaten ladon oveen, käsivarret tukenaan. Luoti oli lävistänyt hänen ristiluunsa. Keltaisilla silmillään hän vilkuili preussiläiseen kenraaliin, hänen käyrä nenänsä, johon jo kuolema oli lyönyt leimansa, kaareutui kuin kotkan nokka tuuheitten viiksien yläpuolelle. Hän oli peljättävän ja rajun näköinen.

"Olisipa minulla vain pyssyni", toisti hän, "niin näkisit, kuka voittaisi!"

Me olimme ainoat henkiin jääneet tällä kulmalla, jossa oli kasottain ruumiita.

Ajattellessani, että minutkin mahdollisesti huomenna kaivettaisiin maahan, vastapäätä olevaan puutarhaan toisten kuolleitten keralla ja etten enää milloinkaan näkisi Katria, vierivät kyneleet pitkin poskiani ja sanoin tuskissani:

"Nyt olen hukassa!"

Silloin mulkoili kersantti minuun ja kun hän näki minun olevan nuoren, kysyi hän:

"Miten on laitasi, rekryytti?"

"Luoti on läväissyt hartiani, herra kersantti."

"Hartiasi, se ei ole niin vaarallista kuin jos sinua olisi ammuttu ristiluihin, sillä nyt voit vielä parantua."

Ja katseltuaan minua vielä kotvasen, hän virkkoi:

"Älä pelkää, vielä sinä pääset kotiisi."

Luulen hänen säälineen nuoruuttani ja sentähden lohduttavan minua, mutta minusta tuntui kuin rintani olisi ollut mäsänä ja se teki minut toivottomaksi.

Kersantti ei puhunut sen enempää, mutta silloin tällöin nosti hän vaivoin päätänsä nähdäkseen, lähenivätkö neliömme. Hän kiroili partaansa ja mutisi vaipuessaan vihdoinkin maahan toinen olka oven aukossa:

"Loppuni lähenee! Mutta onpa välini suora tuon pitkän pirun kanssa tuolla."

Hän tuijotti puutarhanmuurille, jossa saksalainen krenatööri makasi selällään vatsa painetin lävistämänä.

Kello läheni kuutta. Vihollinen oli vallannut kaikki talot, puutarhat, pääkadun ja kujat. Ruumistani puistatti ja olin lyyhistynyt läjään pää polvien nojassa. Silloin heräsin taas kanuunainjyrinä. Molemmilla puutarhassa olevilla ja monella taampana ja ylempänä kylässä olevalla kanuunalla ammuttiin pääkadun yli ja tiheitä preussiläis- ja venäläisriviä tunkeili kokoon, samalla kun kaikista akkunoista ammuttiin. Mutta tämä oli vähäistä verrattuna ranskalaisten tulin vastaisella kummulla. Alhaalla laaksossa tuli nuori kaarti tiheissä neliöissä aika vauhtia eteenpäin ja everstit ja kenraalit hevostensa seljässä paljastetuin miekoin keskellä välkkyviä painetteja. Kaikki oli verhoutunut harmaaseen savuun ja vähä väliä välähtelivät tulet kahdeksastakymmenestä kanuunasta, jotka keisari oli koonnut yhteen tykistöön turvataksaan eteenpäinkulkuamme. Nämä kahdeksankymmentä kanuunaa jylsivät mahdottomasti ja pitkästä välimatkasta huolimatta huojui vanha hökkeli, johon nojasin, perustuksiaan myöten. Etäämpänä pääkadulla kaatoivat kanuunainkuulat rivittäin venäläisiä ja preussiläisiä, niinkuin viikate ruohoa. Nyt oli heidän vuoronsa sulkea rivit.

Takanani kuulin vihollisen tykistön vastaavan laukauksiin ja minä ajattelin: "Voi Jumalani, jospa ranskalaiset nyt voittaisivat, että heidän haavoittuneet sotilaansa korjattaisiin, sillä preussiläiset ja kasakat ajattelevat etupäässä omia miehiään ja jättävät meidät oman onnemme nojaan."

En enää pitänyt lukua kersantista. Silmiäni pois kääntämättä katselin preussiläisiä tykkijunkkareita, jotka latasivat, tähtäsivät ja ampuivat ja ihastuen kuulin kaukaa valtavasti huudettavan: "Eläköön keisari!" jotka huudot lähenivät lähenemistään. Tykkijunkkarit edessämme työskentelivät utterasti kuin orjat. Silloin yhtäkkiä sinkosi heidän väliinsä kolme neljä kanuunankuulaa, murskasivat pyörän ja hautasivat sen syvälle multa.

Yksi kanuuna vioittui ja kaatui kumoon, kaksi tykkijunkkaria kuoli ja kaksi haavoittui. Silloin tunsin käden puristavan käsivarttani. Käännyin ja näin vanhan, puolikuolleen kersantin, joka tuijotti minuun hurjasti nauraen. Hökkelimme katto oli maahan romahtamassa ja muuri huojui, mutta me emme sitä huomanneet. Me näimme vaan vihollisen häviön ja kauheassa melskeessä emme kuulleet muuta kuin sotilaittemme eläköönhuudot, jotka lähenemistään lähenivät.

Yht'äkkiä mutisi kersantti kalman kalpeana:

"Kas, tuolla hän tulee!"

Hän ojentui eteenpäin polvillaan ja nojasi toista kättään maahan ja toinen käsi ylhäällä hän huusi kuuluvalla äänellä:

"Eläköön keisari!"

Sitte hän kaatui vatsalleen, eikä liikahtanut enää.

Minäkin kurkkasin eteenpäin ja näinkin Napoleonin tyynenä ja kylmäverisenä ratsastavan keskellä tulituisketta lakki syvään painettuna, harmaa nuttu auki ja leveä punainen tähtinauha vaikeitten liivien päällä vinossa rinnan yli, ja näytti kuin kiväärein valoheijastus olisi hänestä säteillyt. Kaikki väistyivät

hänen tieltään. Preussiläiset tykkijunkkarit jättivät kanuunansa huolimatta siitä, että upseerit huutaen kutsuivat heitä takaisin.

Tällaiset olivat näkyni ja ne painuivat kuin tulikirjoitus sieluni syvyyteen, mutta siitä hetkestä pitäen en muista enää mitään koko tappelusta, sillä rajattomasti iloitessani voitostamme, menin tainnoksiin ja niin makasin siinä kuin kuollut toisten kuolleitten joukossa.

XIV.

Heräsin yöllä. Ympärilläni oli hiljaista ja äänetöntä. Pilviä ajelehti taivaalla ja kuu katseli autiota kylää, kumoonkaatuneita kanuunoita ja ruumiskasoja, kaikkia samalla lempeydellä, kuin se maailman alusta alkaen on katsellut vuolaan virran vettä, virkoavaa nurmen nukkaa ja putoavia lehtiä syksyllä... Ikuisuuteen verrattuina eivät ihmiset ole mitään. Kuolevaiset käsittävät sen paremmin kuin toiset.

En voinut liikkua ja minulla oli hirvittävät tuskat. Ainoastaan oikeata kättäni saatoin vielä liikuttaa. Minun onnistui kuitenkin kohottaa hiukan ruumistani käsivarteni avulla ja niin pitkälle kujaa kuin silmäni kantoi, näin ruumiita kasoittain. Kuu valoi kalpeata hohdettaan heidän kasvoilleen, jotka olivat lumivalkeat. Toisten suut ammottivat auki, toisilla oli taas silmät selkoselällään, toiset makasivat kasvoillaan sotalaukku selässä ja käsi lujasti puristettuna kiväärin ympäri. Se oli näky sellainen, että hampaani kalisivat kauhusta.

Yritin huutaa, mutta se kuului heikosti kuin pienen lapsen itku ja epätoivoissani luhistuvin taas maahan. Mutta heikkoon huutooni syvässä äänettömyydessä vastattiin joka taholta yhä laajenevissa piireissä. Kaikki haavoittuneet luulivat, että nyt tultaisiin heitä auttamaan ja ne, jotka vielä voivat valittaa, anoivat apua. Valitushuudot kestivät muutaman minuutin, sitte ne taas vaikenivat ja minä kuulin vaan läheisyydessäni, pensasaidan takana hevosen huohottavan. Se yritti nousta. Näin sen kurottavan päätään ja pitkää kaulaansa; sitte se retkahti takaisin.

Ponnistuksesta aukesi taas haavani ja minä tunsin veren vuotavan kainalossani. Silloin suljin silmäni kuolemaan ja kaikki tapahtumat aikaisimman lapsuuteni ajoilta: köyhä koti kylässä, jossa äiti-parkani kantoi minua käsivarrellaan ja tuuditteli minua uneen, pieni kamari, vanha huoneensyvennys, Pommer koira, joka leikkitteli kanssani ja kaatoi minut kumoon lattialla, isä, joka iltaisin niin iloisena, kirves olalla palasi kotiin ja vahvoilla, kovilla käsillään nosti minut korkealle ja suuteli minua — kaikki tapahtumat kulkivat sieluni silmäin ohi kuin unessa!

Ajattelin: "Voi äiti parka — isä raukka! Jospa olisitte tienneet, että teidän niin suurella rakkaudella ja huolella kasvattamanne poika tulisi näin kurjasti kuolemaan, yksinään hoidon puutteessa! Kuinkahan te silloin olisittekaan surreet, kuinka katkerasti vihanneet niitä, jotka saattoivat hänet tällaiseen tilaan! Voi, jospa olisitte täällä! Kunhan saisin teiltä edes pyytää anteeksi teille tuottamani surut!"

Tätä ajattellessani vuoti kyyneleitä pitkin poskiani, sydämeni paisui ja minä itkin kauan hiljaa itsekseni.

Sitte ajattelin Katria, Kreetta-tätiä ja hyvää herra Guldenia ja se oli hirveätä, olin näkevinäni tapahtumat elävästi silmäini edessä: näin heidän hämmästyksensä ja kauhunsa, kun he kuulivat puhuttavan suuresta tappelusta, näin Kreetta-tädin juoksevan joka päivä tielle postia kysymään ja Katrin odottelevan ja hartaasti rukoilevan, herra Guldenin istuvan yksinään huoneessaan lukien sanomalehdistä, että kolmas osasto oli kärsinyt enemmän kuin toiset, käyskentelevän edes takaisin pää kumarassa ja istuvan vakavana myöhään yöhön työpöytänsä ääressä. Sieluni oli heidän luonaan, se odotteli Kreetta-tädin kanssa portilla, palasi murhemieliä kylään, näki Katrin tuskan.

Eräänä aamuna tuli postimies Roedig Quatre-Ventsiin kantaen pientä nahkalaukkua: Hän avasi salin oven ja ojensi suuren paperin Kreetta-tädille, joka säikähti ja hänen takanaan seisoivat Katri kalman kalpeana. Minun kuolinilmoitukseni oli saapunut. Kuulin Katrin sydäntä vihlovat nyyhkytykset hänen maatessaan lattialla, kuulin Kreetta-tädin sadattelevan — maailmassa ei ollut enää oikeutta, olisi ollut kunniallisille ihmisille parempi, ett'eivät olisi syntyneetkään, koska Jumala heidät hylkäsi! Vanha, hyvä Gulden tuli heitä lohduttamaan, mutta sisään tultuaan rupesi hänkin nyyhkyttämään ja he itkivät kaikki sanomattomassa tuskassaan ja huokasivat:

"Voi Juuse-rukka! Juuse-rukka!"

Sydäntäni kirveli.

Ajattelin, että kolmeen- tai neljäänkymmeneen tuhanteen perheeseen Ranskassa, Venäjällä ja Saksassa saapuisi samanlaisia sanomia ja vielä kauheampaa oli ajatella, että niin monen onnettoman kaatuneen vanhemmat vielä olivat elossa. Se oli minusta hirveä maan rangaistus, tuntui, kuin koko maailma olisi yhtynyt sydäntäsärkevään valitushuutoon.

Nyt muistin Pfalzburgin vaimoparat, jotka rukoilivat kirkossa Venäjältä palaavien puolesta, ja kuinka hyvin ymmärsinkään nyt, mitä liikkui heidän sieluissaan. Ajattelin, että Katrikin pian menisi kirkkoon ja että hän minua muistellen rukoilisi vuosikausia. Niin, sitä minä ajattelin, sillä minä tiesin, että olimme rakastaneet toisiamme lapsesta saakka, ja ettei hän milloinkaan voisi minua unhottaa. Olin niin liikutettu, että kyyneleet valuiivat virtanaan pitkin poskiani, mutta tuntui sentään niin hyvältä, kun voin rajattomasti luottaa häneen ja olla varmasti vakuutettu siitä, että hän säilyttäisi rakkautensa vanhuuden päiviin saakka, että hän aina näkisi minut silmänsä edessä, eikä menisi naimisiin kenenkään muun kanssa.

Aamuyöstä rupesi satamaan. Ei kuulunut muuta kuin sateen yksitoikkoista rapinaa katoilla, puutarhassa ja kujilla. Ajattelin Jumalaa, joka aikain alusta on antanut jatkuvasti samain luonnontointimintain uudistua, ajattelin Häntä, jonka valta ja voima on rajaton, joka meille suuressa hyvydessään antaa syntimme anteeksi, ja minä toivoin, että Hän antaisi minullekin anteeksi, kun jo täällä olin saanut näin paljon kärsiä.

Runsaasta sateesta täyttyi pieni oja partaitaan myöten. Silloin tällöin kuulin jonkun seinän kylässä luhistuvan kokoon tai katon romahtavan alas. Tappelun melskeestä säikähtäneet eläimet rauhoittuivat ja tulivat näkyviin päivän valjetessa. Vuohi määkyi läheisessä karsinassa. Suuri, tuuheahäntäinen paimenkoira luimi ohitse ja vilkuili kuolleisiin. Koiran nähtyään rupesi hevonen kiivaasti huohottamaan — se kait luuli koiraa sudeksi — ja silloin koira livisti tiehensä.

Kaikki nämä yksityiskohdat jäivät elävästi mieleeni, sillä kuolemaa odotellessa näkee ja kuulee kaikki. Silloin sanoo itselleen: "Katsele, — kuuntele, — sillä kohta et enää näe mitään, etkä kuule mitään".

Mutta hetki, jona olin kuulevinani ääniä etäältä, on sitäkin syvemmin syöpynyt mieleeni, enkä sitä unohda, vaikkapa eläisin satavuotiseksi. Oi, niin heräsin — niin kuuntelin, ponnistauduin koholle käsivarteni nojaan, huutaakseni: "Apua!" Oli vielä pilkkosen pimeä, taivaan rannalla vaan häämötti vaalea valokuova. Kaukana kentällä näin heikon tulen tuikkeen liikkuvan. Tuon tuostakin keskeytyi sen kulku ja silloin näin mustain haamujen joka taholla kumartuvan alas. Mutta oli muitakin kuin minä, jotka näkivät tuon tuikkeen, sillä pimeässä yössä kuulin kaikkialta huokauksia — valitushuutoja, niin heikkoja ääniä, että tuntui, kuin olisivat pienet lapset kutsuneet äitiään.

Jumalani, mitä onkaan elämä? Mikä sen tekee, että se ihmiselle on niin kallis?

Kurja henkemme, joka meille tuottaa niin paljon kyyneleitä ja kärsimyksiä, miksi pelkäämme sen menettämistä enemmän kuin mitään muuta maailmassa? Mikähän meitä odottaakaan haudan tuolla puolella, koska sisimpämme värisee vähimmästäkin kuolon pelosta?

Ken sen tietää? Kaikki ihmiset läpi vuosisatain ovat puhuneet siitä, kaikki sitä ajattelevat, mutta kenkään ei kykene sitä ratkaisemaan.

Palavalla elonhalulla tuijotin tuohon tuleen, kuten hukkuva katselee rantaan ... suonenvedon tapaisesti yritin nousta istumaan ja toivosta vavahteli sydämeni. Olisin huutanut, mutta en saanut ääntä huuliltani. Sateen rapinaan puissa ja katoilla sortuivat kaikki muut äänet, mutta siitä huolimatta ajattelin: "He kuulevat huutoni ... he tulevat?" Olin näkevinäni lyhdyn lähenevän puutarhan käytävää myöten ja valkean suurenevan askel askeleelta. Mutta kun se kotvan aikaa oli harhaillut sinne tänne taistelutantereella, vaipui se hiljalleen notkoon ja katosi.

Silloin menin tainnoksiin.

XV.

Tointuessani olin suuren, pölkköjen kannattaman vajan perällä. Joku antoi minulle viiniä ja vettä juoda ja ne maistuivat minusta hyvältä. Kun aukasin silmäni, näin vanhan, harmaaviiksisen sotamiehen, joka nosti päätäni ja kallisti pikaria huulilleni.

"No", virkkoi hän ystävällisesti, "voitteko paremmin nyt?"

En voinut olla hymyilemättä hänelle ajatellessani, että vielä olin elossa. Rintani ja vasen käsivarteni olivat huolellisesti sidotut; haavaa tosin poltti kuin tulesa, mutta siitä en välittänyt — sillä elinhän vielä!

Aluksi katselin suuria, ylhäällä olevia palkkeja, jotka olivat ristissä toistensa päällä ja tiilikattoa, josta päivä pilkoitti sisään monesta kohdasta. Kotvasen kuluttua käänsin päätäni ja ymmärsin olevani suuressa vajassa, jossa oluenpanijat säilyttivät tynnyreitään ja rattaitaan. Ympärilläni patjoilla ja oljilla lepäsi haavoittuneita pitkissä riveissä, ja keskellä vajaa, suuren keittiöpöydän ääressä, seiso sotilaslääkäri kahden apulaisensa keralla, paidanhihat ylöskäärittyinä sahaten erään miehen säärtä. Haavoittunut valitteli. Heidän takanaan oli läjä käsivarsia ja sääriä, ja ymmärtänette, millaisen vaikutuksen se teki minuun.

Viisi, kuusi jalkaväkeen kuuluvaa sotamiestä antoi haavoittuneille juotavaa. Heillä oli ruukkuja ja pikareita.

Mutta syvimmän vaikutuksen teki minuun lääkäri, joka paitahihassillaan sahasi ja leikkeli mistään muusta välittämättä. Hänellä oli suuri nenä ja posket kuopallaan ja hän torui yhtämittaa apulaisiaan, jos eivät nämä kyllin nopeaan antaneet hänelle veitsiä, pihtejä ja siteitä tai eivät heti pesseet verta pois sienellä. Eikä siinä kuitenkaan vitkasteltu, sillä ei ollut kulunut neljännestuntiakaan, kun he jo olivat sahanneet poikki kaksi säärtä.

Vajan edustalla olivat suuret vaunut täynnä olkia.

Vastikään oli pöydälle laskettu vähintään kuusi jalkaa pitkä venäläinen ratsumies, jonka kaulan kuula oli lävistänyt läheltä korvaa, ja juuri kuin lääkäri pyysi pieniä saksia auttaakseen häntä, meni toinen lyhyt, paksu ja rokonarpinen ratsuväenlääkäri vajan ohi. Hänellä oli salkku kainalossa ja hän jäi seisomaan eräitten vaunujen luo.

"Terve, Forel!" lausui hän iloisesti.

"Kas, tekö täällä, Duchêne?" vastasi lääkärimme kääntyen tulokkaaseen. "Montako haavoittunutta?"

"Noin seitsemäntoista- tai kahdeksantoistatuhatta."

"Tuhat tulimmaista, niinkö paljon. Miten voitte tänään?"

"Kiitos vaan, olen etsimässä ravintolaa."

Lääkärimme meni puristamaan toverinsa kättä; he puhelivat kaikessa rauhassa ja sillä välin heidän apulaisensa ottivat kulauksen viiniä ja venäläinen pyöritti silmiään tuskasta irvistellen.

"Katsokaa, Duchêne, menette vaan tätä katua — ravintola on vastapäätä kaivoa tuolla, näettekö?"

"Kyllä."

"Tuolla vastakkaisella puolella."

"Kiitos."

Toinen meni ja lääkärimme huusi vielä hänen jälkeensä:

"Hyvää ruokahalua, Duchêne!"

Sitte palasi hän venäläisen luo, joka odotti häntä, ja leikkasi aluksi kaulaan haavan, joka ulottui niskasta olkapäähän. Hän työskenteli tuiman näköisenä ja virkkoi apulaisilleen:

"No, herraseni, saatteko mitään aikaan?"

"Venäläinen valitteli tietysti, mutta siitä ei lääkäri välittänyt. Viimein heitti hän luodin maahan, pani haavan siteeseen ja sanoi:

"Viekää hänet pois!"

Venäläinen nostettiin pöydältä, sotamiehet laskivat hänet olkipatjalle toisten joukkoon ja seuraava kannettiin esiin.

En milloinkaan olisi voinut aavistaa, että maailmassa tapahtuisi tällaisia asioita, mutta näinpä paljon muutakin, jota en milloinkaan voi unohtaa.

Noin kuudennella tai seitsemännellä patjalla minusta istui vanha korpraali jalka siteessä. Hän vilkutti silmäänsä ja sanoi naapurilleen, jolta oli vast'ikään sahattu käsivarsi:

"Rekryytti, katsohan läjään, löisinpä vetoa siitä, ettet tunne siinä käsivarttasi."

Toinen, joka oli kovasti kalpea, mutta oli kuitenkin kaiken aikaa pysynyt tyyneenä, katsoi — — ja pyörtyi melkein heti.

Silloin korpraali ratkesi nauramaan sanoen:

"Hän tunsikin omansa lopuksi ... se on tuo, jossa on pieni, tatuerattu kukka. Se tekee aina saman vaikutuksen."

Hän ihaili omaa huomiokykyään, mutta ei kukaan yhtynyt hänen nauruunsa.

Alinomiaa haavoittuneet huusivat:

"Vettä!"

Kun yksi alkoi, noudattivat toiset esimerkkiä. Vanha sotamies oli luultavasti suostunut minuun, sillä joka kerta, kun hän meni ohitseni, ojensi hän minulle pikaria.

Vajassa en maannut tuntia enempää. Kymmenkunta korkeaa heinävaunua oli asettunut ensimmäisten vaunujen taakse. Muutamia seudun talonpoikia samettinutuissa, mustassa huopahatussa ja ruoska olalla seisoi odotellen ohjakset kädessä. Kotvasen kuluttua saapui osasto husaareja, kersantti astui maahan ja meni vajaan sanoen:

"Anteeksi, herra tohtori, mutta minua on komennettu kuljettamaan kaksitoista vaunullista haavoittuneita Lützeniin. Täältäkö ne ovat vietävät?"

"Täältä", vastasi lääkäri.

Ja niin ruvettiin heti kuormittamaan ensimmäistä vaunua.

Talonpojat ja kiertävät sotilaat antoivat meille vielä ryyppyn viiniä, ennenkuin nostivat meidät vaunuihin.

Heti kun ensimmäiset vaunut olivat kuormitetut, ajettiin niillä kappaleen matkaa ja toiset vaunut tulivat edellisten paikalle. Minä sain paikkani kolmansissa vaunuissa. Istuin oljissa etummaisessa rivissä ja vieressäni oli muuan rekryytti 29:nneestä rykmentistä. Mies oli menettänyt oikean käsivartensa. Takanamme makaavista oli yksi menettänyt jalkansa, toiselta oli pää haljennut ja kolmannen leukaluu oli murskaantunut.

Yllemme oli puettu pitkät sotilasnuttumme, mutta siitä huolimatta ja vaikka aurinko paistoi, vilutti meitä siihen määrään, ettei nostettujen kauluksien yläpuolelta näkynyt muuta kuin nenännipukka, sotilaslakki tai side. Kukaan ei puhunut sanaakaan. Kullakin oli tarpeeksi asti omista ajatuksistaan.

Tuon tuostakin kävivät jääkylmät väritykset läpi ruumiini ja heti seurasi polttava kuumuus, joka tunki silmienkin sisään. Se tiesi kuumeen tuloa. Mutta lähtiessämme Kayasta, oli tilani vielä jotenkin siedettävä, sillä näin silloin vielä kutakuinkin selvästi, vasta myöhemmin lähestyessämme Leipzigiä tunsin olevani oikein huono.

Vihdoinkin olimme kaikki kuormitetut ajopeleihin. Ne, jotka tulivat omin neuvoin toimeen, olivat etummaisissa vaunuissa, toiset makasivat perimmäisissä vaunuissa; ja niin sitä lähdettiin. Husaarit, jotka ratsastivat rinnallamme, puhelivat tappelusta, polttelivat ja laskivat leikkiä meihin katsahtamatta.

Kun kuljimme läpi Kayan, näin sodan hävityksen kauhuineen. Kylä oli yhtenä raunioröykkiönä. Katot olivat romahtaneet sisään, jokunen rakennuksen pääty törrötti vielä pystyssä; lankut ja laudat olivat murtuneet, nähtiin pieniä makuuhuoneita alkooveineen, ovineen ja portaineen. Ihmisparat, vaimot, lapset ja ukot, hapuilivat ja kuljeskelivat epätoivoissaan edestakaisin huoneissa. He kiipesivät ylös ja alas aivan kuin ilmassa olevilla telineillä.

Toisinaan nähtiin ylinnä pieni huone muureineen ja huoneessa pieni kuvastin, jonka yläpuolelle oli ripustettu kimppu puksipuun oksia. Siellä oli asunut nuori tyttö, ennenkuin sota oli ulottunut tänne asti.

Voi, kukapa olisi voinut aavistaa, että tämänkin onnen hävittäisi ihmisten paljoa kauheampi menettely, kuin on raivoava myrsky tai taivaan viha.

Raunioiden keskellä eläinraukatkin näyttivät hyljeksityiltä. Kyyhkysset etsivät pesäänsä, härät ja vuohet talliaan. Ne kuljeskelivat pitkin kujia, ammuivat ja määkivät surkeasti. Kanat olivat lentäneet ylös puiden oksille istumaan ja joka paikassa näkyi luotisateen jälkiä.

Viimeisen kokoonromahtaneen rakennuksen ovella istui harmaahapsinen ukkovanhus pieni lapsi

syllissä, synkästi katsellen jälkeemme. Näkikö hän meidät? En tiedä, mutta syvät vaot hänen otsassaan ja silmäin synkkä katse kuvastivat epätoivoa. Kuinka monta vuotta hänen oli täytynyt tehdä työtä, kuinka säästäväinen olla ja kuinka paljosta hän oli saanut kieltäytyä hankkiakseen itselleen tyynen ja huolettoman elämän ehtoon! Nyt oli kaikki hävitetty. Hänellä ja pienokaisella ei ollut kattoa päänsä päällä.

Ja nuo pitkät hautarivit, joissa koko seudun väestö kuumeentapaisesti työskenteli estääkseen ruton sukupuuttoon nielemästä koko ihmiskuntaa — heidätkin näin Kayan kukkulalta ja kauhulla käänsin heistä katseeni. Näin nuo mahdottomat haudat, joihin peitetään kuolleet, venäläisiä, ranskalaisia ja preussiläisiä sekaisin — sellaisina kuin Jumala oli heidät luonut, ennenkuin univormut ja höyhentöyhdöt erottivat heidät toisistaan hallitsevain eduksi. Tuolla he makaavat sylitysten, ja jos heidän sielunsa elää ruumiin kuoleman jälkeen, kuten toivottava on, antavat he anteeksi toisilleen ja rakastavat toisiaan kiroten niitä rikoksellisia, jotka monta vuosisataa ovat estäneet heitä olemasta veljiä ennen kuolemaa!

Mutta sääliävimmit ovat kuitenkin nuo haavoittuneet raukat, joita kuletettiin pitkissä vaunuriveissä — nuo onnettomat, joita päivälmoituksessa mainitaan olevan vähemmän, kuin heitä todellisuudessa onkaan, ja joita sairaaloissa, kaukana rakkaista omaisistaan kuolee kuin karpäsiä, samalla kuin kanuunat jyrisevät ja kiitosvirsiä veisataan temppeleissä ilon osoitukseksi tuhanten surmasta.

Tultuamme Lützeniin oli kaupunki niin täynnä haavoittuneita, että meidän vaunumme komennettiin lähtemään Leipzigiin. Kaduilla näkyi ainoastaan onnettomia, puolikuolleita ihmisiä, joita makasi oljilla pitkissä riveissä rakennusten seinävierustoilla. Runsaan tunnin kuluttua tulimme erään kirkon luo, jonne joukostamme jätettiin 15-16 miestä, jotka eivät jaksaneet mitenkään kauempaa ajaa.

Syötyään ja juotuaan eräässä ruokapaikassa torin kulmassa kersantti ja hänen miehistönsä nousivat taas hevosten selkään, ja me jatkoimme matkaamme Leipzigiin.

Nyt en enää kuullut enkä nähnyt mitään, korvani humisivat, en erottanut ihmisiä enkä puita toisistaan ja sanoin-kuvaamaton jano vaivasi minua.

Moniaat haavoittuneista olivat jo pitkät ajat hourineet ja huutaneet; he puhuivat äidistään, yrittivät nousta hyppäämään vaunuista tielle. En tiedä, teinkö samoin, mutta heräsin kuin tuskallisesta unesta, kun kaksi miestä tarttui minua jalkoihin ja käsivarret vyötäisilläni kantoivat minut pimeään torin poikki. Tähdet tuikkivat taivaalla ja tulet loistivat suuresta talosta, joka mahtavana kuvastui taivasta vastaan. Se oli Hallen, Leipzigin esikaupungin sairaala.

Miehet nousivat ylös kiertoportaita. Ylhäällä astuivat he suunnattoman suureen saliin, jossa oli kolme salin toisesta päästä toiseen ulottuvaa sänkyriiviä aivan lähetysten ja minut laskettiin yhdelle vuoteelle. Sitä kiroilemista, kirkunaa ja valitusta! Täällä oli satoja haavoittuneita kovassa kuumeessa. Akkunat olivat auki ja pienten lyhtyjen kynttilät liehuivat ilmanvedossa. Sairaanhoidajia ja lääkäreitä juoksi edestakaisin suurissa, kinalon alta sidotuissa esiliinoissa. Alla olevista saleista kuuluva kumea sorina, ihmisten juoksu portaissa, uudet tulokkaat, jotka ajoivat torin poikki, ajurien huudot, ruoskanläimäykset ja hevosten kavioiden kopse — minua huumasi ja pyörrytti moinen humu.

Kun minua riisuttiin tunsin ensi kerran niin sietämätöntä tuskaa hartiassani, ett'en voinut olla huutamatta. Samassa tuli lääkäri torumaan, kun minua ei pidelty kyllin varovasti. Muuta en muista siitä yöstä, sillä olin tiedottomuuden tilassa. Huusin Katria, herra Guldenia ja Kreetta-tätiä, niin kertoi minulle naapurini, muuan vanha, hevosväkeen kuuluva soturi, jota houreeni estivät nukkumasta.

Vasta seuraavana aamuna kello kahdeksan tienoissa, jolloin hartioitani ensi kerran sidottiin, näin selvemmin salin.

Herätessäni oli tusina lääkäreitä ääressäni. Lihavanpuoleinen herra, jota kutsuttiin parooniksi, irrotti siteeni. Apulaislääkäri seisoj vuoteen jalkopuolessa kädessä malja lämmintä vettä. Ylilääkäri tutki haavani, toiset olivat etukumarassa kuullakseen, mitä hän sanoisi. Hän puheli heidän kanssaan vähän aikaa, mutta muuta en kuullut, kuin että luoti oli mennyt ulos takaa. Huomasin hänen ymmärtävän asiansa, sillä kun preussiläiset olivat ampuneet ylöspäin yli puutarhanmuurin, oli luodinkin täytynyt mennä ylöspäin. Hän pesi itse haavan ja pani sen siteeseen tuokiossa, niin ettei hartiani voinut liikahtaa. Ja nyt oli kaikki kunnossa.

Minun oli paljon parempi olla kuin ennen. Kymmenen minuutin kuluttua tuli sairaanhoitajatar ja puki tottuneesti puhtaan paidan ylleni, se ei koskenut vähääkään.

Ylilääkäri oli jäänyt seisomaan viereisen vuoteen ääreen.

"Joko taas olet täällä, ukkoseni?"

"Olen kun olenkin, herra parooni", vastasi ratsumies ylpeänä siitä, että ylilääkäri tunsu hänet. "Ensi

kerran haavoituin Austerlitzin luona karteessilaukauksesta, toisen kerran Jenan luona ja kolmannen kerran Smolenskin luona kahdesta painetin pistoksesta."

"Kyllä muistan, kyllä muistan", vastasi ylilääkäri liikutettuna, "ja mistä syystä nyt olet täällä?"

"Kolmesta miekansivalluksesta, jotka sain vasempaan käsivarteeni puolustaessani kanuunaani preussiläisiä husaareja vastaan."

Ylilääkäri astui lähemmä, irroitti siteen, ja minä kuulin hänen kysyvän ratsumieheltä:

"Tietysti olet saanut kunniamerkin?"

"En, herra parooni."

"Mikä on nimesi?"

"Kristian Zimmer, konstaapeli toisessa ratsuväkirykmentissä."

"Hyvä."

Hän sitoi haavat ja poistuessaan hän vihdoinkin sanoi:

"Hyvä tulee."

Menessään hän puheli toisten kanssa ja tehdessään kierroksensa hän antoi määräyksiään sairaanhoitajattarille ja poistui sitten.

Vanha ratsumies oli ihastunut, ja kun minä hänen nimestään päättäen otaksuin hänen olevan Elsassista kotoisin, rohkaisin mieleni ja puhuttelin häntä omalla kielellämme, joka häntä ilahutti entistä enemmän. Hän oli kolmen kyynärän pituinen roikale, suurinenäinen ja punaviiksinen. Hän aivan ihmetteli, kun häntä puhuteltiin Elsassin murteella, ja luulenpa, että hän olisi ollut valmis antamaan minulle mitä tahansa, jos olisin sitä pyytänyt Elsassin murteella. Mutta nyt hän ei voinut antaa minulle muuta, kuin niin voimakkaita kädenpuristuksia, että sormeni nitisivät hänen kourissaan. Hän kutsui minua Juusoseksi, joksi minua nimitettiin kotona Pfalzburgissakin, ja sanoi:

"Juusonen, kavahda nauttimasta kaikkia lääkkeitä, joita sinulle tarjotaan. Ei auta niellä muuta, kuin minkä entuudestaan tuntee. Mikä ei tuoksua hyvälle, on kelvotonta. Jospa he joka päivä antaisivat meille pullon Rheinin viiniä, parantuisimme piankin, mutta paljon halvemmaksi tulee, kun he turmelevat vatsamme vedellä, jossa on keitetty kourallinen rikkaruohoja."

Kun pelkäsin kuumetta ja kaikkia, mitä näin ympärilläni, näytti hän loukkaantuneelta ja sanoi:

"Oletko hullu, Juuse, mitäs turhia pelkää? Eivät tällaiset miehet asetu sairashuoneeseen kuolemaan. Ei, ei, älä sellaista ajattelekaan."

Mutta eivät hänen sanansa auttaneet; joka aamu kun lääkärit tulivat, löysivät he seitsemän kahdeksan kuollutta. Toisten kuume yleni, toisten aleni, mutta kaikki he joutuivat ruumispaareille, joita sairaanhoitajat kantoivat hartioillaan; niin että lopuksi en tiennyt, oliko parasta olla kuuma vai kylmä.

Zimmer sanoi: "Kaikki se, Juuseni, tulee noista hiton rohdoista, joita lääkärit keksivät. Näeppäs tuotakin pitkää ja laihaa tohtoria! Hän voi kehua ottaneensa hengen useammalta ihmiseltä kuin mikään kanuuna; hän on niin sanoakseni aina ladattu luodeilla ja sytytin on hänellä myötäensä kytessä. Ja tuokin mustanpuhuva tohtori? Jos olisin keisari, lähettäisin hänet preussiläisten ja venäläisten pariin; hän tappaisi enemmän vihollisia kuin kokonainen armeijakunta."

Olisin nauranut hänen pilapuheelleen elleivät paarinkantajat taaskin olisi kulkeneet ohitseni.

Kolmen viikon kuluttua oli rikkoontunut lapaluuni kasvanut jo melkein kiinni, molemmat haavat paranivat vähitellen, enkä tuntenut tuskia juuri ensinkään. Zimmerin saamat miekanhaavat paranivat myöskin. Saimme joka aamu hyvää lihalientä, joka meitä vahvisti ja iltasin palasen häränlihaa ja puoli lasillista viiniä. Jo tämän näkeminen teki meidät iloisiksi ja tulevaisuus kajasti meille ruusunpunaisena.

Nyt saimme jo käyskennellä sairashuoneen takana olevassa suuressa puutarhassa, jossa kasvoi paljon vanhoja jalavia. Siellä istuimme penkeillä puiden varjossa tai kävelimme käytävillä niin kuin mitkään pomot harmaissa sotilaskaavuissamme, yömyssä päässä.

Oli ihana vuodenaika. Katseltavaksemme tarjoutui Parthajoki ja sen poppeleita kasvavat rannat. Joki purkaa vetensä kaarrellen pitkin sinisin mutkin vasemmalle, Elsteriin. Samalla taholla kasvaa laaja pyökkimetsä ja sen editse kulkee kolme neljä vaaleata maantietä, jotka poimuttelevat kokonaisten viljavainioiden, kaura- ja ohrapeltojen ja humalistojen halki, sanalla sanoen, kaikki oli niin kaunista kuin

ajatella saattaa ja kauneinta oli silloin, kun kaikki nämä vainiot auringon kultaamina aaltoilivat tuulessa.

Kesäkuu oli helteinen ja ennusti hyvää vuodentuloa. Monasti katsellessani tuota kaunista maisemaa muistui mieleeni Pfalzburg, ja silloin purskahdin itkuun. Mutta Zimmer sanoi:

"Ihmettelenpä tosiaankin mitä hittoa sinä, Juuse, oikein itket? Olemmehan pelastuneet haavakuumeesta ja jalkamme ja kätemme olemme saaneet pitää, jota vastoin sadat muut ovat ne menettäneet, istumme kaikessa rauhassa penkillä puitten siimeksessä, saamme lihalientä, lihaa ja viiniä, saammepa vielä polttaakin, jos meillä vain on tupakkaa, etkä kuitenkaan ole tyytyväinen. Mikä sinua oikeastaan vaivaa?"

Silloin kerroin hänelle rakastavani Katria, kerroin käynneistäni Quatre-Ventsissä, kerroin ihanista toiveistamme ja naimisaikeistamme, sanalla sanoen, kuvailin hänelle koko tuon onnellisen ajan, joka nyt oli vain paljas unelma. Hän kuunteli kertomustani poltellen piippuaan.

"Kyllä ymmärrän", hän virkkoi, "surullista tämä kaikessa tapauksessa on. Ennen vuoden 1798 arvannostoa olin minäkin kihloissa erään tytön kanssa kotikylästä. Hänen nimensä oli Margareetta, ja minä rakastin häntä kuin silmäterääni. Olimme luvanneet pysyä toisillemme uskollisina, eikä päivääkään kulunut koko Zürichin sotaretkellä, etten olisi Margareettaa muistellut."

"Kun sitten ensi kerran pääsin lomalle ja lähdin kotiin, niin mitä kuulin? Että Margareetta oli jo kolme kuukautta sitten vihitty erään Passauf-nimisen suutarin kanssa kotikylästäni."

"Voit ymmärtää, Juuse, kuinka se koski minuun. Kaikki musteni silmissäni, olisin tahtonut lyödä sirpaleiksi kaikki ympärilläni ja saatuani tietää, että Passauf oli 'Kruununhirven' kapakassa, pyyhkäsin suoraa päätä sinne katsahtamatta oikeaan tai vasempaan. Tultuani sinne, tunsin hänet heti. Hän istui pöydän ääressä akkunan luona olutta juoden ja naureskellen neljän muun rentun kanssa. Menin heidän luokseen ja silloinkos hän rupesi eläimöimään. Hän kirkui: 'Ei, mutta nähkääs, Kristian Zimmeriä! Mitä kuuluu, Kristian? Terveisiä paljon Margareetalta!' Ja samalla hän siristi silmiään. Sieppasin kipposen kouraani, sivalsin sillä häntä kalloon niin, että astia halkesi ja huusin: 'Passauf, anna hänelle tämä ja sano, että se on häälahjani.' Kaikki muut kävivät tietysti minuun käsiksi; löin paria kolmea heistä oluthaarikalla, sitten hyppäsin pöydälle, pistin jalat akkunasta ulos ja loikkasin alas torille."

"Mutta kun hyvin olin päässyt kotiini äidin luo, tuli poliisi ja vangitsi minut viranomaisten käskystä. Sidottuna panivat he minut rattaille ja veivät rykmenttiini Strassburgiin. Kuusi viikkoa sain istua putkassa ja olisinpa joutunut kaleeriorjaksi, ellemmme silloin olisi menneet Rheinin yli ja marssineet Hohenlindeniin. Majuuri Courtaud sanoi minulle: 'Voit syystä kerskua osaavasi tähdätä paikalleen, mutta jos vielä toiste sivallat oluthaarikalla ihmisiä kalloon, ei sinun hyvin käy, sen sanon sinulle jo etukäteen. Kuka nyt sillälailailla tappelee, senkin tappelupukari? Mitä me miekalla teemme, ellemmme käytä sitä ja niitä sillä kunniaa kotonamme?' En osannut siihen mitään sanoa."

"Silloin lähti minusta naimahalu. Älä puhu minulle sotamiehestä, joka muistelee vaimoaan. Se on kurjinta kaikesta. Ota huomioos naineet kenraalit. Sotivatko he niinkuin ennen? Ei, he ajattelevat vain yhtä, sitä nimittäin, miten rikastuisivat ja saisivat lellä mukavasti kotona palatseissaan herttuattarien ja pienien herttuoiden seurassa. Iso-isäni, Yéri, metsänvartija sanoi aina, että hyvän metsäkoiran tulee olla laiha ja luulempa, että sama on asianlaita kunnan kenraalien ja urhoollisten sotilaittenkin suhteen. Me emme milloinkaan saa muuta kuin vanhan, tavallisen ateriamme, mutta kenraalit lihoovat ja se on hyvien kotipäivällisten ansio."

Näitä puheli Zimmer sydämmellisellä vilpittömyydellään, mutta siitä eivät surulliset ajatukseni haihtuneet.

Heti, kun kykenin jalkeille, kiiruhdin kirjeellisesti ilmoittamaan herra Guldenille, että olin eräässä Leipzigin etukaupunkien sairaalassa parantelemassa lievästi haavoittunutta käsivarttani ja vakuutin, ettei hänen tarvinnut olla huolissaan minusta, sillä minä paranin päivä päivältä. Pyysin häntä näyttämään kirjeeni Katrille ja Kreetta-tädille, jotta se huojentaisi sitä levottomuutta, jota tämä kauhea sota heille tuotti. Sanoin hänelle myös, että suurin iloni olisi saada tietoja kotoa ja kaikilta rakkailtani.

Siitä hetkestä alkaen ei minulla ollut rauhaa enää. Joka aamu odotin vastausta, ja kun sairaalassamme jaettiin pari-, kolmekymmentä kirjettä, joista minä en saanut ainoatakaan, oli sydämeni pakahtua. Menin ulos puutarhaan ja itkeskelin siellä ääneen. Siellä oli pimeä nurkka, jonne heitettiin rikkonaiset porsliinikappaleet, hyvin varjoisa paikka, josta pidin eniten siksi, etteivät sairaut koskaan tulleet sinne. Siellä istuin usein vanhalla, sammaltuneella penkillä unelmiini vaipuneena. Synkeitä ajatuksia ajalehti mielessäni, luulottelinpa vielä, että Katri oli hyljännyt minut ja unhoittanut lupauksensa ja ajattelin: Voi, jospa et olisikaan enää vironnut Kayassa! Silloin olisi nyt kaikki lopussa. Miksi eivät jättäneetkään minua oman onneni nojaan? Se olisi ollut parempi kuin näin kauheat

kärsimykset.

Olin jo joutunut sellaiseen tilaan, etten olisi tahtonutkaan tulla enää terveeksi. Silloin kuulin eräänä aamuna monien muiden nimien joukossa huudettavan Juuse Berthaa. Ojensin vain käteni saamatta sanaakaan suustani ja minulle annettiin suuri kirje, jonka kuoressa oli monen monta postileimaa. Tunsin siinä herra Guldenin käsialan ja kalpenin.

"Kas vaan", naureskeli Zimmer, "tulipa se kuitenkin vihdoin viimein."

Minä en vastannut. Puin vaatteet ylleni, pistin kirjeen taskuuni ja menin puutarhaan, vanhaan, tavalliseen piilopaikkaani saadakseni lukea rauhassa.

Avattuani sen näin ihan ensiksi pari kolme pientä omenankukkaa, jotka otin heti käteeni ja sitte postiosotuksen, johon herra Gulden oli kirjoittanut muutaman sanan. Mutta mikä minua liikutti enemmän kuin kaikki muu yhteensä ja pani koko olentoni kiireestä kantapäähän vapisemaan, oli Katrin käsiala, jota katselin samein silmin, voimatta sitä lukea, sillä sydämeni pampatti liian rajusti.

Vihdoin rauhoituin kuitenkin senverran, että sain kirjeen verkalleen luetuksi. Silloin tällöin keskeytin lukuni hetkiseksi tullakseni oikein vakuutetuksi siitä, etten nähnyt unta, vaan että rakas Katrini todella oli minulle kirjoittanut.

Tämän kirjeen olen säilyttänyt, koska se niin sanoakseni pelasti henkeni, ja tässä se nyt on juuri sellaisena kuin sain sen 8 päivänä kesäkuuta vuonna 1813.

"Rakas Juuseni!

Kirjoitan tämän kirjeen, sanoakseni sinulle ennen kaikkea, että rakastan sinua päivä päivältä yhä enemmän ja etten milloinkaan tule pitämään kenestäkään muusta kuin ainoastaan sinusta.

Suurin suruni on se, että tiedän sinun haavoittuneena makaavan sairaalassa ja etten minä saa olla sinua hoitamassa. Se on suuri suru. Rekryyttien lähdöstä saakka ei meillä ole ollut rauhan rahtusta. Äiti suuttui minuun ja sanoi houkaksi, kun itkin yötä päivää, mutta hän itki itse juuri yhtä paljon istuessaan iltasin yksin takan ääressä. Sen kyllä kuulin ylhäältä ullakkokamaristani. Lopulta kohdisti hän kiukkunsa Pinacleen, kun ei enää uskaltanut käydä torilla, sillä Pinaclella oli vasara kopassaan.

Mutta suurin surumme, Juuse, oli se, kun saimme kuulla kerrottavan suuresta tappelusta, jossa tuhansia ja taas tuhansia oli kaatunut tantereelle. Tuskin tiesimme, vieläkö elimme vai olimmeko kuolleet, äiti juoksi joka aamu postiin, sillä minä en päässyt vuoteestani ylös. Vihdoinkin tuli kirjeesi. Nyt olen jo terveempi, sillä nyt voin jo itkeä ja kiitän Jumalaa, joka pelasti henkesi!

Kun muistelen, Juuse, kuinka onnellisia olimme ennen, kun sinä tulit joka sunnuntai ja me istuimme aivan hiljaa toistemme vieressä, emmekä ajatelleet mitään! Voi, me emme ymmärtäneet, kuinka onnellisia me olimme, emme tienneet, miten meille kävisi, mutta tapahtukoon Jumalan tahto! Kunhan sinä vaan tulisit terveeksi, että voisimme toivoa saavamme olla vielä kerran yhdessä niinkuin ennen!

Paljon puhutaan rauhasta, mutta meitä ovat niin monet onnettomuudet kohdanneet ja keisari Napoleon pitää niin paljon sodasta, ettei voi olla varma mistään.

Ainoa iloni on tieto siitä, ettei haavasi ole vaarallinen ja että vielä rakastat minua. Voi, Juuse, minäkään en osaa muuta sanoa, kuin että rakastan sinua ainiaan ja tiedän myös, että äitikin pitää sinusta kovin paljon.

Nyt tahtoo herra Gulden kirjoittaa sinulle muutaman sanan ja minä lähetän sinulle siis tuhannet suukkokset. — Täällä ovat ilmat erittäin kauniit ja meille tulee varmaan hyvä vuosi. Suuri omenapuu puutarhassa on aivan valkoisenaan kukista, otan niistä muutamia ja panen ne koteloon, sittenkun herra Gulden on herjennyt kirjoittamasta. Ehkäpä me vielä Jumalan avulla kerran saamme haukata samasta omenasta. Hyvästi, hyvästi, oma, rakas Juuseni!"

Lukiessani tätä porskahdin itkuun, ja kun Zimmer tuli, sanoin hänelle:

"Istuhan tuohon penkille viereeni, niin luen sinulle, mitä kultaseni minulle kirjoittaa; saatpa sitte kuulla, onko hän Margareetan kaltainen."

"Odotahan, että ensin sytytän piippuni", vastasi hän. Painettuaan kannen piipun pesän päälle puheli hän:

"Luehan nyt sitte, Juuse, mutta sanon sinulle jo etukäteen, että olen vanha ja kokenut ja etten usko kaikkea, mitä kirjoitetaan. Naisväki tavallisesti liioittelee enemmän kuin me."

Tästä huolimatta luin verkalleen hänelle Katrin kirjeen. Hän ei virkkanut mitään ja lopetettuani otti hän kirjeen käteensä ja katseli sitä kauan mietteissään; sitte hän antoi sen minulle takaisin ja sanoi:

"Jaa'a, Juuse, hän on hyvä ja älykäs tyttö, eikä ota koskaan ketään muuta omakseen kuin sinut."

"Uskot siis, että hän todella pitää minusta oikein paljon?"

"Sen uskon ja saat huoleti luottaa häneen. Hän ei milloinkaan mene kellekään Passaufille vaimoksi. Ennen epäilisin itse keisaria kuin tuollaista tyttöä."

Kuullessani Zimmerin puhelevan näin, olisin tahtonut suudella häntä ja minä sanoin:

"Minulle on lähetetty kotoa 100 frangia, jotka voimme noutaa postista. Nyt saamme lasillisen viiniä! Koettakaamme päästä täältä."

"Oletpa oikeassa, poikani", sanoi Zimmer, pisti piipun taskuunsa ja kierteli pitkiä viiksiään. "Minusta ei ole mieluisaa istua puutarhassa homehtumassa, kun lähitienoilla on kaksi ravintolaa. Meidän täytyy koettaa saada hiukan vapautta."

Oikein iloisina ja tyytyväisinä läksimme liikkeelle ja aioimme juuri nousta sairaalan portaita ylös, kun postinkuljettaja samassa pysäytti Zimmerin ja sanoi:

"Ettekös te ole Kristian Zimmer, konstaapeli toisesta ratsastavasta tykkiväenrykmentistä?"

"Olen kyllä, kunnioitettava herra."

"Tässä olisi jotain teille", sanoi postinkuljettaja ja antoi hänelle pienen käärön ja suuren kirjeen.

Zimmer joutui aivan ymmälleen, sillä hän ei ollut milloinkaan ennen saanut kirjettä, ei edes kotoansakaan. Hän aukaisi käärön — siinä oli pieni kotelo — hän aukaisi kotelon: siinä välkkyi kunnialegionan risti. Hän kalpeni, silmänsä pimenivät ja hän tarttui portaitten kaidepuuhun, mutta sitte hän huusi: "Eläköön keisari" niin jylisevällä äänellä, että korkeissa käytävissä raikui kuin kirkossa.

Postinkuljettaja katseli häntä hymyillen:

"Oletteko tyytyväinen?" kysyi hän.

"Jaa, että *olenko* tyytyväinen! Olenpa toki, ja nyt ei enää puutu muuta kuin yksi asia."

"Ja mikä sitte?"

"Että saisimme luvan mennä kaupunkia katselemaan."

"Siinä asiassa tulee teidän puhutella ylilääkäriä."

Postinkuljettaja meni hymyillen portaita alas ja kun lääkärin käyntiaika lähestyi, menimme me käsi kädessä pyytämään lupaa ylilääkäriltä, vanhalta, harmaahapsiselta herralta, joka oli kuullut raikuvan eläköönhuudon ja joka nyt katseli meitä hiukan nyrpeän näköisenä.

"Mitäs tämä merkitsee?" kysäsi hän.

Zimmer näytti hänelle ristiänsä ja sanoi:

"Anteeksi, herra ylilääkäri, mutta nyt olen terve kuin pähkinänsydän."

"Sen kyllä uskon. Pyydätte kait lupaa päästäksenne kaupungille?"

"Niin, kiitos, sitä pyytäisin sekä omasta että myöskin toverini Juuse Berthan puolesta."

Ylilääkäri oli tutkinut haavaani edellisenä päivänä; hän otti taskustaan esiin lompakon ja antoi meille kaksi ulospääsylippua. Menimme alas ylpeinä kuin kuninkaat, Zimmer ylpeillen kunnialegionamerkistään, minä taas kirjeestäni.

Alhaalla suuressa etehisessä huusi portinvartija:

"Heipä hei, minne matka?"

Zimmer näytti hänelle lippujamme, ja me menimme ulos iloiten siitä, että saimme hiukan raitista

ilmaa keuhkoihimme. Muuan vahtisotamies opasti meidät postiin, josta kävin perimässä nuo 100 frangia. Hiukan vakavampina kuin äsken, sillä ilomme oli ehtinyt jo hieman asettua, suuntasimme kulkumme Hallen porttia kohti, joka oli noin kaksi pyssyn kantoväliä vasemmalle, pitkän lehmuskujan päässä.

XVI.

Mitä kaikkea saimmekaan tietää sinä päivänä! Sairaalassa ei viitsi kysellä mitään. Kun joka aamu näkee viisikymmentä haavoittunutta saapuvan ja illalla yhtämöntä kannettavan paareilla pois, silloin ajattelee, että sellainen on maailman meno ja sanoo itsekseen: "Mitäpä merkitsee tämä sadan vuoden kuluttua?"

Mutta kun tulee muualle, nousee mieleen toisellaisia ajatuksia. Kun näin Hallen pääkadun, vanhan kaupungin, sen makasiinit, sen porttikäytävät täynnä tavaroita, sen vanhat katot, jotka törröttivät ulkonevina kuin vajat, sen matalat, kömpelöt vaunut, jotka olivat tavaroita täyteen sullotut, sanalla sanoen, koko tuon hyöriävän kauppakaupunkilaiselämän, jouduin ymmälle. En ollut koskaan ennen nähnyt mitään tällaista ja minä ajattelin:

"Tämähän on juuri sellainen kauppakaupunki, jollaiseksi sitä mielessään kuvittelee: täynnä ahertavia ihmisiä, jotka koettavat ansaita elantonsa ja koota rikkautta, jossa jokainen pyrkii kohoomaan, ei toisia vahingoittamalla, vaan työtä tekemällä. Yötä ja päivää he miettivät, millä keinoin voisivat vaurastuttaa perhettänsä, mikä ei suinkaan estä kaikkia ihmisiä saamasta keksinnöistä ja löydöistä etua ja hyötyä. Tämähän on rauhan onnea keskellä kauheata sotaa!"

Ja sydäntäni vihloi, kun näin haavoittuneiden raukkojen kulkevan käsi siteessä tai ontua nilkuttavan kainalosauvojensa nojassa.

Mietteisiini vaipuneena seurasin ystävääni Zimmeriä, joka muisti jokaisen kadunkulman ja sanoi minulle:

"Tuo on Pyhä Nikolainkirkko, tuo suuri rakennus on yliopisto ja tuo on kaupungintalo."

Hän muisti kaikki, sillä hän oli nähnyt Leipzigin vuonna 1817, ennen Friedlandin tappelua ja hän sanoi:

"Täällä on aivan samallaista kuin Metz'issä, Strassburgissa tai missä Ranskan kaupungissa tahansa. Asukkaat ovat suopeita meille. Vuoden 1806 sotaretken jälkeen osotettiin meille mitä suurinta ystävällisyyttä. Porvarit kutsuivat meitä kotiinsa päivällisille, noin kolme neljä kerrallaan. Järjestettiinpä meille tanssiaisiakin ja meitä kutsuttiin Jenan sankareiksi. Saat nähdä, kuinka he pitävät meistä. Vaikkapa poikkeisimme kenenkä luo tahansa, otettaisiin meidät maan hyväntekijöinä vastaan; me olemme nimittäneet heidän suuriruhtinaansa Sachsenin kuninkaaksi ja me olemme myöskin antaneet hänelle kelpo kappaleen Puolan maata."

Yhtäkkiä pysähtyi Zimmer erään matalan oven eteen ja huudahti:

"Ei, mutta kas, tuossahan on 'Kultalammas'. Fasadi on toiselle kadulle päin, mutta me voimme mennä tästä sisään. Tule!"

Seurasin häntä jonkunmoiseen mutkikkaaseen käytävään. Sen kautta tulimme pian vanhaan pihaan, jota ympäröivät korkeat, rapatut ristikkorakennukset pienine, lahonneine parvekkeineen, jotka olivat ylhäällä katonrajassa ja ylinnä tangon päässä olevine tuuliviirineen. Luulipa melkein olevansa Strassburgin vanhimmista osissa. Oikealla oli olutpanimo. Sieltä näkyi rautavanteisia olutammeita mustuneitten hirsien päällä, keitettyistä humaloista ja ohrista muodostuneita kasoja ja eräässä nurkassa aimo suuri vääntöpyörä, jota mahdottoman iso koira veti; sillä nostettiin olutta ylös kaikkiin kerroksiin.

Erästä Tillynkadun puoleisesta salista kuului lasien ja tinatuoppien kalinaa ja tämän salin akkunain alla aukeni syvä kellar, jossa tynnyrintekijän moukariniskut jyskyivät. Hyvän marrasoluen tuoksu tuntui ilmassa, ja Zimmer ihastuksissaan puheli ympärilleen katsellen:

"Niin, täällähän me olimme, pitkä Ferré, paksu Roussillon ja minä. Hitto vieköön, Juuse kulta, olipa hauskaa nähdä vielä kerran tämäkin paikka! Siitä on nyt kuusi vuotta. Roussillon parka jäi ikipäiviksi Smolenskiin viime vuonna ja pitkä Ferré on kait kotikylässään lähellä Torelia, sillä hän menetti vasemman jalkansa Wagramissa. Kuinka tarkoin muistuu mieleen kaikki, kun tässä katselee ympärilleen!"

Hän työnsi erään oven auki ja me astuimme korkeaan saliin, joka oli täynnä tupakansavua. Kestipä kotvan aikaa, ennenkun tuon harmaan sumun seasta voin erottaa pitkän rivin pöytiä, joiden ääressä istui vieraita, useimmilla lyhyt nuttu yllä ja pieni lakki päässä, toiset taas saksilaisissa univormuissa. He olivat ylioppilaita, perheitten nuoria poikia, jotka tulevat Leipzigiin opiskelemaan lakitiedettä, lääketiedettä ja kaikkea, mitä voi oppia oluen juonnin ja iloisen elämän ohella, jota he omalla kielellään kutsuvat *Fuchskommers'iksi*. He tappelevat usein jonkunmoisilla miekoilla, jotka ovat päästä pyöristetyt ja ainoastaan vähän matkaa terotetut, joten he voivat saada pieniä viiruja kasvoihinsa, kuten Zimmer kertoo, mutta hengenvaarasta ei ole puhettakaan. Tästä päättäen ovat ylioppilaat järkeviä miehiä; he tietävät varsin hyvin, että elämä on kallisarvoinen ja että on parempi elellä muutamia naarmuja naamassaan kuin menettää henkensä.

Zimmer naureskeli kertoessaan minulle tätä. Kunnian ihailu sokaisi hänet ja hän sanoi, että yhtä hyvin voisi ladata kanuunoita keitetyillä omenoilla kuin tapella tällaisilla tylsäpäisillä aseilla.

Astuimme saliin ja näimme ylioppilaista vanhimman — pitkän, laiha hontelon, jonka silmät olivat kuopallaan, nenä punotti ja vaalean kellervään partaan näytti leimansa lyöneen olut, jota siihen vuosien vieressä oli valunut — näimme hänen seisovan pöydällä lukemassa kuuluvalla äänellä sanomalehteä. Toisessa kädessä oli hänellä pitkä porslininen piippu.

Kaikki hänen toverinsa, joiden vaaleat kiharaiset hiukset valuivat nutunkaulukselle, kuuntelivat olutmaljat koholla. Juuri huoneeseen astuessamme kuulimme heidän kuorossa huutavan toisilleen:

"*Vaterland! Vaterland!*"

He kilistelivät saksilaisten sotamiesten kanssa ja tuo pitkä hontelo kumartui myös ottamaan olutmaljaansa; ja oluenpanija, paksu, harmaahapsinen villapää, latuskanenäinen, pyöreäsilmäinen mies, jonka posket pullottivat kuin kurpitsat, huutaa kähisi:

"Gesundheit! Gesundheit!"

Tuskin olimme astuneet neljä askelta tupakansavussa, kun jo huoneessa vallitsi hiljaisuus.

"Heipä hei, toverit", huusi Zimmer, "älkää meistä huoliko, vaan jatkakaa toki hiidessä lukuanne! Mekin tahdomme mielellämme kuulla hiukan uutisia."

Mutta nuoret herrat eivät näyttäneet olevan halukkaita noudattamaan kehotustamme ja iäkäs ylioppilas astui pöydältä lattialle, pani sanomalehden kääroön ja työnsi sen taskuunsa.

"Se on lopussa", sanoi hän, "se on lopussa."

"Niin, se loppui jo", säestivät toisetkin ja katselivat toisiinsa merkitsevästi.

Noin pari kolme saksilaista sotamiestä lähti heti ulos huoneesta muka raitista ilmaa hengittämään ja jäivät sille tielleen.

Lihava isäntä sanoi meille:

"Ette varmaankaan tiedä, että suuri sali on Tillyn kadun puolella?"

"Kyllä me sen tiedämme", vastasi Zimmer, "mutta minä viihdyn paremmin tässä pienessä. Minulla oli nimittäin ennen vanhaan tapana istua täällä kahden vanhan toverini kanssa juomassa muutama lasi Jenan ja Auerstädtin muistoksi. Tämä sali herättää mieluisia muistoja mieleeni."

"No niin, kuinka vain tahdotte", myönteli oluenpanija, "haluatteko marrasolutta?"

"Kyllä, pari maljaa ja sanomalehden."

"Tuodaan heti."

Hän kaasi meille pari lasia olutta, ja Zimmer, joka ei mitään ymmärtänyt, koetti päästä puheisiin ylioppilaiden kanssa, mutta he pyysivät anteeksi ja menivät tiehensä toinen toisensa jälkeen. Tunsin ilmassa, että kaikki nämä ihmiset vihasivat meitä ja vihasivat sitäkin katkerammin, kun eivät uskaltaneet osottaa sitä meille heti.

Sanomalehdessä, joka oli ranskalainen, puhuttiin vaan aselevosta kahden uuden, Bautzenin ja Wentschenin luona saadun voiton jälkeen. Saimme tietää, että aselepo oli alkanut kesäkuun 6:nä päivänä, ja että Pragissa jo valmisteltiin rauhansopimusta.

Se ilahutti tietysti minua; toivoin, että ainakin haavoittuneet lähetettäisiin kotiin. Mutta Zimmer, joka aina oli tottunut ajattelemaan ääneen, täytti koko salin jutelmillaan. Hän keskeytti lukuni joka rivillä ja

sanoi:

"Aselepo? Mitä me aselevolla teemme? Voitettuamme preussiläiset ja venäläiset Lützenissä, Bautzenissa ja Wentschenissä pitäisi meidän tehdä heistä loppu. Olisivatkohan he suoneet meille aselepoa, jos he olisivat voittaneet meidät? Mutta siinä näet, Juuse, millainen keisari on, hän on liian hyvä — hän on aivan liian hyvä! Se hänen ainoa vikansa onkin. Samoin teki hän Austerlitzin luona ja sentähden täytyi meidän aloittaa leikki uudelleen. Hän on aivan liiaksi kiltti, sanon minä. Ellei hän olisi niin ylen hyväntahtoinen, olisi koko Europpa pian hallussamme."

Hän silmäili ympärilleen oikealle ja vasemmalle vedotakseen toisiin. Mutta he vilkuivat ilkeästi meihin, eikä kukaan ollut halukas vastaamaan.

Vihdoin nousi Zimmer.

"Lähtekäämme täältä, Juuse", sanoi hän. "En ymmärrä politiikkaa, mutta senverran ymmärrän, ettei meidän olisi pitänyt myöntää noille roistoille aselepoa; koska he kerran rypevät loassaan, olisi meidän pitänyt jaloillamme sotkea heitä aikalailla."

Kun olimme maksaneet, poistuimme sieltä ja Zimmer puheli.

"En tiedä, mikä noita ihmisiä tänään riivasi. Olimme heille jollakin lailla häiriöksi."

"Paljon mahdollista", vastasin minä, "he eivät mielestäni näyttäneet niin hyväntahtoisilta, kuin sinä olit heitä minulle kuvaillut."

"Eivät näyttäneenkään", myönsi hän. "Nykyajan nuoriso ei vedä vertoja niille ylioppilaille, joita minä tunsin ennen vanhaan. Voipa sanoa, että he melkein kaiken aikansa elivät kapakassa. He joivat kaksijopa kolmekymmentä olutlasia päivässä, enkä minä voinut kilpailla moisten pukarien kanssa. Heidän joukossaan oli noin viisi kuusi sellaista, joita kutsuttiin herroiksi, heillä oli jo harmaa parta ja he olivat oikein kunnianarvoisen näköisiä. Lauloimme *Fanfan-la-Tulipeetä* ja *Roi Dagoberticia* yhdessä, eivätkä ne nyt ole suorastaan valtiollisia lauluja. Nämä sitävastoin eivät koskaan vedä vertoja noille vanhoille ylioppilaille."

Mutta minä olen usein jälkeinpäin mietiskellyt, mitä näimme mainittuna päivänä ja olenpa vakuutettu siitä, että nämä ylioppilaat kuuluivat Hyveliittoon (*Tugendbund*).

Kun Zimmer ja minä tulimme takaisin sairaalaan syötyämme maukkaan päivällisen ja juotamme kumpikin pullon hyvää, valkoista viiniä "Viinirypäle"-nimisessä ravintolassa Tillynkadun varrella, saimme tietää, että meidät vielä samana iltana muutettaisiin Rosenthalin kasarmiin. Se oli jonkunlainen väliaikainen olopaikka Lützenissä haavoittuneille, kun he alkoivat parantua. Siellä elettiin kuten ainakin karnisonipaikalla, aamu- ja iltahuudot toimitettiin ja sillävälin sai kukin olla vapautessaan. Joka kolmas päivä kävi ylilääkäri kierroksellaan ja kun sitte oli tultu täysin terveeksi, komennettiin kukin lähtöön ja käskettiin yhtymään osastoonsa.

Jokainen voi mielessään kuvitella tilaamme sellaisessa kaupungissa, kuin Leipzig on. Meitä oli noin tuhannen viisisataa köyhää raukkaa, yllä harmaat lyyjynappiset kaavut, päässä muodottomat kukkaisastioitten näköiset päähineet, jalassa alituisesta marssimisesta lopen kuluneet kenkärajat, olimme kalpeita, nääntyneitä, useimmat ilman kruunun kolikkoja. Emme juuri hääviltä näyttäneet näiden ylioppilaiden, näiden rehellisten poroporvareitten, näiden nuorten, naurunhaluisten naisten rinnalla, jotka kunniastamme huolimatta näyttivät pitävän meitä kerjäläisinä.

Kaikki toverini kauniit kuvaukset tekivät tilani sitäkin synkemmäksi.

Oli kyllä totta, että meitä entiseen aikaan oli hyvin kohdeltu, mutta ranskalaiset soturit eivät aina olleet käyttäytyneet arvollisesti niitä kohtaan, jotka olivat olleet heille kuin veljiä, ja nyt suljettiin heiltä ovet. Meillä ei ollut muuta tehtävää kuin käyskennellä aamusta iltaan katselemassa toreja ja kirkkoja ja silmäillä akkunoista ruokatavarakauppoihin, jotka siinä kaupungissa ovat erittäin hyvin varustettuja kauppaliikkeitä.

Koetimme kuluttaa aikaamme niin hauskasti kuin mahdollista. Vanhemmat pelasivat Mustaa Pekkaa ja nuoremmat löivät "viittä lehteä". Leikimme myös "kissaa ja hiirtä" kasarmin ulkopuolella. Palikka kiinnitetään lujasti maahan ja siihen on sidottu kaksi nuoraa; hiiri pitää toisesta nuorasta kiinni ja kissa toisesta. Kummallakin on side silmillä. Kissalla kapula kädessä ja se koettaa saada hiirtä kiinni, joka korvat hörössä väistelee kissaa. Niin kiertelevät ja kaartelevat he varpaillaan ja huvittavat katselijoita sukkelilla tempuillaan.

Zimmer kertoi, että saksalaiset ennen vanhaan tulivat oikein joukolla katselemaan tätä leikkiä ja että heidän naurunsa kuului neljännes peninkulman päähän, kun kissan kalikka osui hiireen. Mutta nyt

olivat ajat muuttuneet. Ihmiset menivät ohitse päättään kääntämättä ja turhaa oli yrittää herättää heidän huomiotaan.

Niiden kuuden viikon aikana, jotka viivyimme Rosenthalin kasarmissa, kuljeskelimme Zimmer ja minä usein kaupungin ympäristöllä saadaksemme ajan kulumaan. Menimme Ranstadt nimisen esikaupungin kautta Lützenin tietä aina Lindenauin saakka. Kaikkialla näimme siltoja, lampia ja pieniä, metsäisiä saaria. Söimme sianlihaomelettia "Karppi" nimisessä ravintolassa ja joimme päälle pullon valkoista viiniä. Nyt ei enää uskottu mitään velaksi kuten Jenan tappelun jälkeen. Luulenpa, että isäntämme olisi kiskonut meiltä kernaasti kaksin- tai kolmenkertaiset hinnat saksalaisen isänmaansa kunniaksi, ellei toverini olisi tiennyt hintoja yhtä tarkoin kuin kuka saksilainen tahansa.

Illalla, kun aurinko vaipui Elsterin ja Pleissen kaisliston taa, palasimme kaupunkiin kuunnellen lammikoissa elävien miljardien sammakoiden surunvoittoista kurnutusta.

Toisinaan seisoiimme hiljaa ja nojasimme käsivarret ristissä jonkun sillan kaidepuuhun ja katselimme Leipzigin vanhoja valleja, sen kirkkoja, sen huonoja hökkeleitä ja sen linnaa Pleissenburgia, näitä kaikkia ilta-auringon kimmeltävässä rusohohteessa. Katselimme myös Elsterin ja Pleissejoen tuhansia haaroja, jotka luikersivat tiheänä verkkona lukuisain pikku saarien lomitse, ja vesi välkkyi kuin kulta. Se oli meistä ihana näky.

Mutta, jos olisimme voineet aavistaa, että kerran menisimme näiden samojen siltujen yli vihollisten kanuunain paukuessa jouduttuamme häviölle hirveimmässä ja verisimmässä tappelussa ja että kokonaiset rykmentit hukkuisivat tuohon veteen, joka nyt ilahutti silmiämme, luulen, että tämä näky olisi tehnyt meidät sangen murheellisiksi.

Toisinaan seurasimme Pleissen rantoja aina Mark-Kleebergiin saakka. Sinne oli koko pitkä matka ja vainioilla oli kaikkialla runsaasti eloa, jota suurella kiireellä korjattiin. Korkeitten elokuormien päällä istuvat ihmiset eivät näyttäneet meitä huomaavan. Zimmer siitä aina suuttui, mutta minä hillitsin häntä ja sanoin, että nuo hullut odottivat vaan kelvollista aihetta hyökätäkseen kimppuumme, ja että meitä muutenkin oli käsketty käyttäytymään siivosti paikkakuntalaisia kohtaan.

"Olkoon menneeksi", sanoi hän, "mutta voi heitä, jos sota kerran suuntaa kulkunsa näille seuduille. Me olemme tehneet heille ylen paljon hyvää — — — ja nyt kohtelevat he meitä näin!"

Mutta mikä vielä selvemmin osoitti, kuinka ilkimielistä kansa oli meitä kohtaan, oli tapahtuma, joka yllätti meidät heti seuraavana päivänä, kun aselepo oli päättynyt. Mainittuna päivänä kello yhdentoista tienoissa aioimme mennä uimaan Elsteriin. Kun jo olimme riisuutuneet, näki Zimmer erään talonpojan, joka tulla tallusteli Konnewitzin tietä pitkin.

"Kuulehan, toveri", huusi Zimmer, "ei suinkaan tästä ole vaarallista mennä uimaan?"

"Ei ollenkaan, menkää huoleti vaan", vastasi talonpoika, "se on mainio uimapaikka."

Zimmer hyppäsi jokeen pahaan aavistamatta ja vaipui viidentoista jalan syvyyteen. Hän oli oivallinen uimari, mutta hänen vasen käsivartensa oli vielä heikko. Voimakas virta vei hänet muassaan ennenkuin hän ennätti tarttua piilipuiden oksiin, jotka riippuivat alhaalla lähellä vedenpintaa. Jos hän ei etäämpänä olisi sattunut jonkunmoiseen kahlauspaikkaan, jossa hän sai tukevan jalansijan, olisi hän vajonnut mutaan, eikä olisi sinä illoisna ikänä päässyt ylös.

Talonpoika oli jäänyt tielle katsomaan, kuinka Zimmerin kävisi. Kiukku kiehui suonissani ja minä heristin miehelle nyrkkiäni pukiessani yleni niin joutuin kuin suinkin, mutta talonpoika nauroi vaan ja harppasi tiehensä pitkin askelin.

Zimmer oli oikein vimmastunut, hän olisi tahtonut mennä Konnewitziin saadakseen tuon konnan käsiinsä; mutta se oli, ikävä kyllä, mahdotonta. Mitenkä olisi voinut löytää miestä, joka piileskelee kylässä, missä on noin kolme-, neljäsataa taloa? Ja mitäpä me olisimme hänelle mahtaneet, vaikka olisimme hänet löytäneetkin?

Menimme vihdoin uudelleen uimaan semmoiseen paikkaan, jossa jalka hyvin ulottui pohjaan, ja kylmä vesi lauhdutti vihaamme.

Paluumatkalla Leipzigiin ei Zimmer puhunut muusta kuin kostosta.

"Koko paikkakunta on meitä vastaan", sanoi hän, "porvarit näyttävät meille nyreää naamaa, naiset kääntävät meille selkensä, talonpojat tahtoisivat hukuttaa meidät, eivätkä ravintoloitsijat usko meille mitään velaksi, meille, jotka olemme kukistaneet heidät pari kolme kertaa! Ja tämä kaikki johtuu vain meidän liiallisesta hyvydestämme: meidän olisi pitänyt näyttää heille, että me olemme heidän herrojaan! Me olemme antaneet saksalaisille kuninkaita ja prinssejä, olemmepa vielä nimittäneet

herttuota, kreivejä ja paroneja sekä antaneet heille kyliensä mukaisia nimiä, me olemme hankkineet heille kunnianosotuksia, ja tämä on kiitos kaikesta!

"Sensijaan, että meitä käsketään käyttäytymään siivosti kansaa kohtaan, pitäisi meille suotaman täysi vapaus heihin nähden ja silloin muuttuisivat kaikki nuo roistot kokonaan toisiksi, he olisivat yhtä ystävällisiä kuin vuonna 1806. Pakko on kaikki kaikessa. Väkin tehdään meistä rekryyttejä, sillä ellei meitä pakotettaisi, jäisimme kaikki kotiin. Rekryyteistä tehdään väkin sotamiehiä siten, että heille opetetaan sotakuria. Ja väkin pannaan sotamiehet tappeluissa voittamaan. Ja silloin antavat ihmiset sotamiehelle kaikkea, mitä hän haluaa. Ja se on pakon ansio. He pystyttävät kunniaportteja meille ja kutsuvat meitä sankareiksi sentähden, että he pelkäävät. Niin se juuri on!"

"Mutta keisari on liiaksi hyväntahtoinen. Ellei hän olisi liiaksi hyvä, en tänäänkään olisi ollut hukkumaisillani. Jo minun univormuni näkeminen olisi pannut tuon talonpojan pelkäämään ja estänyt häntä valehtelemasta."

Näin puheli Zimmer ja minä muistan sen vieläkin varsin hyvin; se oli elokuun 12 päivänä vuonna 1813.

Kun tulimme takaisin Leipzigiin, näimme ilon säteilevän kaikkien kasvoista. He eivät sitä ilmaisseet sanoillaan ja puheillaan, mutta kun porvarit tapasivat toisensa kaduilla, pysähtyivät he ja puristelivat toistensa käsiä; naiset käyskentelivät kaduilla ja kävivät toisiaan tervehtimässä, jonkunlainen sisäinen tyydytys loisti yksin piikojen, renkien vielä köyhimpienkin työntekijäin kasvoista.

Zimmer sanoi:

"Näyttääpä melkein siltä kuin saksalaiset olisivat iloissaan."

"Siltä näyttää ja ilonsa on kait kauniin ilman ja elonkorjuun aiheuttama."

Ilma oli todellakin ihana. Mutta kun tulimme Rosenthalin kasarmille, näimme upseeriemme seisovan suurella portilla puhellen keskenään innokkaasti. Vartiat kuuntelivat keskustelua ja ohikulkijat lähentelivät myös saadakseen keskustelusta osansa hekin. Saimme tietää, että neuvottelut Pragissa olivat keskeytyneet, ja että itävaltalaisetkin olivat julistaneet sodan meitä vastaan, joten vihollisten joukko lisääntyi 200000 miehellä.

Olen sittemmin tullut tietämään, että meitä silloin oli 300000 miestä 520000 vihollista vastassa, ja että vihollistemme joukossa oli kaksi entistä ranskalaista kenraalia, nimittäin Moreau ja Bernadotte. Sen on kuka tahansa myöhemmin saattanut lukea kirjoista, mutta me emme sitä silloin vielä tietäneet ja me olimme varmat voitostamme, sillä emmehän olleet silloin vielä kertaakaan hävinneet tappelussa. Yrmeistä katseista emme olleet millämmekään. Porvareista ja talonpojista ei välitetä sodan aikana; heiltä ei vaadita muuta kuin rahaa ja ruokatavaroita, joita he aina jakelevat, hyvin tietäen, että pienimmästäkin vastustuksesta viedään heiltä heidän ainoa penninsäkin.

Seuraavana päivänä oli kenraalitarkastus ja 1200 jotakuinkin toipunutta haavoittunutta Lützenin tappelusta määrättiin lähtemään joukkoonsa. He lähtivät komppanioittain aseineen ja tavaroineen. Toiset suuntasivat kulkunsa Astenburgiin pitkin Elsterin jokivartta, toiset taas Wurtzeniin enemmän vasemmalle. Zimmerinkin piti päästä mukaan omasta pyynnöstään. Saatoin häntä kappaleen matkaa portilta ja niin sanoimme toisillemme liikutettuina jäähyväiset. Minä jäin kasarmiin, sillä käsivarteni oli vielä liian heikko.

Meitä oli ainoastaan 5 — 600, siihen luettuna joukko miekkailu- ja tanssimestareita, sillä heitä riittää kyllä hyvin jokapaikkaan. Minulla ei ollut erityistä halua päästä heidän tuttavakseen, enkä voinut muulla itseäni lohduttaa kuin muistelemalla Katria ja toisinaan entisiä tovereitani Klipfeliä ja Zébédétä, joista en milloinkaan kuullut sanaakaan.

Se oli synkkää elämää, ihmiset katsoivat meihin nyrpeästi. He eivät uskaltaneet sanoa mitään, sillä he tiesivät, että Ranskan armeija oli neljän päivän marssimismatkan päässä sieltä, ja että Blücher ja Schwarzenberg olivat paljon kauempana. Muuten he kyllä olisivat repineet silmät päästämme!

Eräänä iltana oli sellainen huhu liikkeellä, että olimme voittaneet suuressa tappelussa Dresdenin luona. Kauhu valtasi kaikkien mielet ja kaupunkilaiset pysyttelivät kotonaan jok'ikinen. Minä menin lukemaan sanomalehtiä "Viinirypäleen" ravintolaan Tillyn kadun varrella. Ranskalaisia sanomalehtiä oli pöydällä. Ei kukaan ollut niitä avannut.

Mutta seuraavalla viikolla syyskuun alussa näin ihmisten ilmeissä saman muutoksen kuin sinä päivänä, jona itävaltalaiset olivat julistaneet meitä vastaan sodan. Ajattelin, että meillä oli mahtanut olla vastoinkäymisiä ja kuulin myöhemmin, että se olikin totta. Pariisin lehdet eivät kertoneet siitä mitään.

Elokuun loppupuolelta alkaen oli ollut sateista. Vettä tuli virtanaan. En poistunut enää kasarmista. Usein istuessani sänkyni laidalla ja katsellessani akkunastani Elsteriä, joka oikein kiehui rankkasateessa ja nähdessäni puiden pienillä saarilla kumartelevan ja huojuvan myrskytuulessa ajattelin: "Voi soturi parat! Toveri raukkani! Mitähän te nytkin teette? Missä lienette? Ehkäpä maantiellä tai keskellä taistelutannerta!"

Ja vaikkakin minun oli ikävä, olin kuitenkin mielestäni vähemmän surkuteltava kuin he. Mutta eräänä päivänä tuli vanha lääkärimme Tardieu kierrokselleen ja sanoi minulle:

"Käsivartenne on nyt terve. Nostakaa tätä — kas niin, se on hyvä."

Seuraavana päivänä rummutuksen jälkeen annettiin minun mennä erääseen huoneeseen, jossa oli sota-asuun kuuluvia vaatekappaleita, reppuja, patroonataskuja ja jalkineita lukematon joukko. Minulle annettiin kivääri, kaksi kartuusia patrooneja ja määräys marssia seitsemänteen rykmenttiin Gauernitziin Elben varrelle. Tämä tapahtui lokakuun ensimmäisenä päivänä. Meitä lähti noin kahdestatoista viiteentoista mieheen matkalle. Johtamassa oli eräs furiri 27:stä rykmentistä nimeltä oli Poitevin.

Matkan varrella erosi meistä milloin yksi milloin toinen mennäkseen joukkoonsa. Mutta Poitevin, neljä jalkaväkeen kuuluvaa sotamiestä ja minä kuljimme yhdessä aina Gauernitzin kylään saakka.

XVII.

Marssimme Lützeniin vievää maantietä myöten kivääri hihnalla sidottuna selkään, nuttu ylös käännettynä, selkä kumarassa repun painosta ja korvat lupassa, kuten arvata saattoi. Vettä satoi virtanaan, sitä valui päähineistä maahan, tuuli ravisteli poppeleita, joiden keltaiset lehdet lentelivät ympärillämme talvea ennustaen. Tätä menoa kesti tuntimääriä.

Tuon tuostakin sivuutimme kyliä vajoineen, lantakasoineen ja aidoitettuine puutarhoineen. Naiset seisoivat hikisissä akkunoissaan kurkistamassa kun menimme ohitse. Koira haukahti ja muudan mies, joka seisoj ovensa edustalla halkoja hakkaamassa kääntyi katsomaan jälkeemme ja me marssimme yhä edelleen ylt'yleensä loassa. Kylän toisessa päässä näimme taas maantien jatkuvan loppumattomiin, harmaiden pilvien laahustavan autioiden ketojen yläpuolella ja nälkäisten variksien surunvoittoisesti räähkyen verkalleen lentävän tiehensä.

Ei mikään ole niin synkeää kuin tuollainen maisema, etenkin kun ajattelee, että talvi on tulossa, ja että piakkoin on maattava taivasalla, lumi vuoteenaan. Ei kukaan muu hiiskunut sanaakaan paitsi furiri Poitevin. Hän oli vanha sotapukari, keltainen ja ryppyinen. Hänen poskensa olivat kuopallaan, nenä punoitti ja viikset olivat kyynärän mittaiset; hän näytti oikean juomarin perikuvalta. Hän puhui ronskeaa kasarmikieltä, höystyttäen puhettaan rumilla kompasanoilla ja kun rankkasade yltyi huudahti hän omituisesti nauraen: "Kas niin, Poitevin, tästä opit viheltämään!" Juopottelija vanhus oli huomannut, että minulla oli taskussani muutamia rahakolikoita; hän pysytteli lähelläni ja sanoi: "Kuulkaahan, nuori mies, jos reppu teitä rasittaa, niin antakaa se minulle". Mutta minä kiitin kunniasta.

Vaikken viihtynytkään sellaisen miehen parissa, joka alinomaa vainuili kapakoita, milloin vain saavuimme johonkin kylään ja joka sanoi: "Pieni ryppy tekisi hyvää tässä ilmassa" ... en voinut olla tarjoomatta hänelle silloin tällöin pientä naukkua ja sentähden oli hän alati kintereilläni.

Lähestyimme Wurtzeniä ja vettä tuli kuin kaatamalla; silloin huudahti furiri jo varmaan kahdennenkymmenennen kerran:

"Hehei, Poitevin, tällaista on elämä — — — tästä opit viheltämään!"

"Mitä ihmettä tuolla sananparrella tarkoitatte, furiiri?" kysyin minä. "Ihmettelenpä, kuinka sade voi opettaa teitä viheltämään?"

"Ei se mikään sananpars ole, poikaseni, se on vain lause, jota joskus huvikseni muistelen."

Hetkisen kuluttua hän virkkoi:

"Nähkääs, seikka on semmoinen, että vuonna 1806, jolloin olin Rouen'issa opiskelemassa, keskeytin erään kappaleen näyttölemisen viheltämällä. Siinä oli viheltämässä suuri joukko muitakin nuoria miehiä. Toiset vihelsivät, toiset taputtivat ja tömistivät, lopuksi ruvettiin tappelemaan ja poliisi pisti

meitä putkaan tusinoittain. Kun keisarille sitte kerrottiin tästä, sanoi hän: 'Koska he niin mielellään tappelevat, voi heidät liittää sotaväkeen. Silloin pääsevät he lempityöhönsä!' Ja niin meidän sitte tietysti kävi. Eikä kukaan uskaltanut vastustella, eivät edes vanhemmatkaan."

"Olitte siis asevelvollinen?" kyselin minä.

"En ollut, sillä isäni oli ostanut minulle sijaisen. Keisari laski vain leikkiä — — sellaista leikkiä, jota ei hevillä unohda. Noin parisen kolmekymmentä on meistä kuollut kurjuuteen. Toisista taas on tullut juopottelijoita sen sijaan, että olisivat arvokkaasti palvelleet isänmaatansa lääkärinä, tuomarina tai asianajajana. Sitähän voi kutsua sukkelaksi leikinlaskuksi."

Hän ratkesi nauramaan ja vilkuili minuun. Hänen kertomuksensa teki minut miettiväiseksi, ja minä tarjosin mies-rukalle vielä pari kolme kertaa ryyppyn ennenkuin saavuimme Gauernitziin.

Noin kello viiden tienoissa iltapäivällä, kun lähestyimme Risa nimistä kylää, huomasimme vasemmalla puolellamme myllyn ja pienen puusillan. Menimme oikotietä ja olimme ainoastaan noin parin sadan askeleen päässä myllystä, kun kuulimme äänestä kirkunaa. Kaksi naista, toinen hyvin vanha, toinen vähän nuorempi, tuli juosten erään puutarhan poikki retuuttaen muassaan muutamia lapsia. He suuntasivat kulkunsa suoraan tienvieressä olevalle pienelle, metsäiselle mäennyppylälle. Melkein samassa näimme muutamia meikäläisiä sotamiehiä tulevan ulos myllystä säkit selässä, toisia nousi kellarista kantaen viinitynnyreitä, jotka he kiiruusti kuormittivat sulkuluukun lähetyvillä oleville rattaille, toiset taas taluttivat hevosia ja lehmiä tallista. Oven edustalla seisojaksi ukko rahjus huitoen käsillään vimmatusti viiden kuuden veijarin hääriessä mylläriin ympärillä, joka oli kovin kalpea ja säikähdyksestä ymmällään.

Kaiken tämän: myllyn, sulkuluukun, rikotut akkunaruudut, pakenevat naiset, meikäläiset sotamiehet liputtomat lakit päässä ja heidän roistomaiset naamansa, ukon, joka heitä sadattelee, ja lehmät, jotka päättään nykien koettavat päästä taluttajistaan, saaden takaapäin toisilta roistoilta painetin pistoja — — kaiken tämän näen vielä selvästi edessäni.

"Nuo ovat ryöstäjiä", sanoi furiri Poitevin. "Ja siitä päättäen ei armeija ole tästä kovin kaukana."

"Tuohan on inhoittavaa!" huudahdin minä. "He ovat rosvoja!"

"Niin ovat", vastasi Poitevin, "ja tuo tapahtuu vastoin sotakuria. Jos keisari tämän tietäisi, ammuttaisiin heidät kuin koirat kuoliaaksi."

Menimme pienen sillan yli ja kun rattaitten perällä oli avattu viinitynnyri, tunkeilivat sotamiehet ääreen yhdellä kipponen kädessä ja se sai kulkea miehestä mieheen. Kun furiri näki sen, raivostui hän ja huusi käskeväällä äänellä:

"Millä oikeudella olette ryhtyneet tähän rosvoukseen?"

Useat käänsivät päätään ja kun he näkivät, että meitä oli vain kolme — toiset olivat marssineet edelleen pysähtymättä — vastasi yksi heistä:

"Sinäkös se oletkin, vanha velikulta, tahdotkos sinäkin olla osallisena saaliinjaossa — no niin, onhan se luonnollista. Muttei sinun siksi tarvitse näyttää noin julmalta. Kas tässä, juohan kulaus."

Mies tarjosi hänelle kipposta; furiri otti sen, vilkuili minuun ja joi.

"No, nuori mies", sanoi hän sitte, "huolitteko tekin? Se on hyvää viiniä."

"En, kiitos", vastasin minä.

Ympärillämme huudettiin:

"Nyt on sitte lähdettävä — —"

Mutta toiset sanoivat:

"Älkää toki, odottakaa, tässä täytyy vielä tarkastaa paikkoja."

"Kuulkaahan nyt, toverit", varoitteli furiri "muistakaa olla ihmisiksi."

"Kyllä, kyllä, ukkoseni", vastasi jonkunmoinen joukon johtaja kolmikulmainen hattu päässä ja hän vilkutti viekkaasti silmänsä, "olkaa huoletti — — — me kyllä kynimme kanan puhtaaksi. Teemme kaikki siivosti ja säädyllisesti."

Furiri ei vastannut, hän kait häpesi minua.

"Minkäs sille tekee?", puheli furiri jouduttaen kulkuansa saadakseen toverit kiinni. "Tämä on tavallista sodassa. Eihän sitä voi nälkäänkään kuolla!"

Luulen, että hän olisi jäänyt myllylle, ellei olisi pelännyt pääsevänsä putkaan. Olin allapäin, pahoilla mielin ja ajattelin:

Tuollaisia ovat juopottelijat! Heillä voi olla valoisampia hetkiä, mutta heti kun näkevät viinimaljan, unohtavat he kaikki.

Kello kymmenen tienoissa illalla huomasimme vartiotulia pimeällä mäellä Gauernitzin kylän oikealla puolella ja vanhan linnan, jonka muutamista akkunoista tulet tuikkivat. Kauvempana kedolla näkyi useita nuotiovalkeita.

Yö oli kirkas. Rankkasateen jälkeen oli taivas selkeä. Kun lähestyimme vartiotulia huudettiin meille:

"Wer da?"

"Ranska!" vastasi furiri.

Sydämeni sykki rajusti, kun ajattelin, että muutaman minuutin kuluttua saisin nähdä vanhat toverini, jos he vielä olivat elossa.

Joukko vartioväestöä lähestyi jo jonkunmoisesta vajasta aivan kylän reunasta ottamaan meistä selvää. He tulivat luoksemme. Vahtipäällikkö, vanha, harmaahapsinen luutnantti käsivarsi siteessä päällystakin alla, kysyi meiltä, mistä tulimme, minne menimme ja olimmeko tavanneet kasakka-osastoja matkan varrella. Furiri vastasi puolestamme kaikkiin kysymyksiin. Upseeri ilmoitti meille silloin, että Souhamin divisioonaa oli jo aamulla lähtenyt Gauernitzista; hän käski meitä seuraamaan itseään, että hän saisi silmällä papereitamme. Niin hiljaa kuin suinkin hiivimme tulien ohi, joiden ääressä noin parisenkymmentä sotamiestä nukkui, kuivuneen lian peitossa; ei yksikään liikahtanut paikaltaan.

Tulimme vajaan. Siinä oli vanha tiili-uuni, yläpuolella pylväiden varassa suppilon muotoinen katto kuuden, seitsemän jalan korkeudella maasta. Siellä oli suuret halkovarastot. Sisällä tuntui oikein lämpöiseltä. Uuniin oli viritetty valkea ja poltetun saven haju tulvehti ulos. Huone oli täynnä sotamiehiä, jotka seinään nojaten nukuivat seisoaltaan takkavalkean loisteessa. Kiväärin olivat pystyssä pylväiden nojassa. Olen vieläkin näkevinäni kaiken tämän edessäni, tunnen suloisen lämpimän virtaavan jäseniini, näen toverini höyryävine vaatteineen odottavan, että upseeri saisi heidän marssimiskäsikirjeensä lukeneeksi punertavan loimun valossa. Ainoastaan muuan vanha, kuiva, ruskeaksi ahavoitunut sotamies oli hereillä; hän istui jalat ristissä allaan ja paikkaili kenkäräjaansa naskalilla ja havaslangalla.

Upseeri antoi minulle marssimiskäsikirjeeni ja sanoi:

"Saavutatte pataljoonanne huomenna, noin kahden liuen päässä täältä lähellä Torgauta."

Vanha soturi katseli minua, laski kätensä maahan, ja osoitti minulle, että siellä vielä oli tilaa ja minä istuuduin hänen viereensä. Aukaisin reppuni ja vedin jalkaani puhtaat sukat ja Leipzigistä saamani kengät. Se tuntui suloiselta.

Vanhus kyseli:

"Mihinkä rykmenttiin sinun on mentävä?"

"Seitsemänten, joka on Torgaussa."

"Mistä tulet?"

"Leipzigin sairaalasta."

"Kylläpä näkyykäin", vastasi hän, "olet lihava kuin rovasti. Ovat syöttäneet sinulle kananpoikasia, jotavastoin me olemme saaneet imeä sormiamme".

Katselin nukkuvia naapureitani. Hän oli oikeassa. Nämä rekryyttiraukat olivat vain luuta ja nahkaa, he olivat keltaisia ja ryppyisiä kuin sotavanhukset; oli käsittämätöntä, että he vielä pysyivät pystyssä.

Vanhus puheli edelleen hetkisen kuluttua:

"Oletko ollut haavoittunut?"

"Olen, Lützenissä haavoituin."

"Neljä kuukautta sairaalassa", sanoi hän. "Mikä onni! Minä tulen Espanjasta, minä. Olin luulotellut

tapaavani keisarilliset samallaisina kuin olivat vuonna 1807 — — — lampaita — — — oikeita pieniä lampaita. Mutta, mitä vielä, sanon minä, he ovat julmempia kuin rosvot. Ja yhä julmemmiksi he tulevat!"

Hän puheli tätä puoliääneen ottamatta huomioon minua ja veteli havaslankansa päitä aivan kuin suutari konsanaan huulet tiukasti yhteen puristettuina. Silloin tällöin koetteli hän kenkää tunnustellakseen, hankasiko sauma hänen jalkaansa. Vihdoin pisti hän naskalin reppuun, pani kengän jalkaansa ja oikaisihe olkikuvolle maata.

Olin niin väsynyt, etten mitenkään tahtonut saada unen päästä kiinni, mutta nukahdin kuitenkin tunnin kuluttua raskaaseen uneen.

Seuraavana päivänä läksin taas matkaan furiri Poitevinin ja kolmen muun sotamiehen keralla, jotka olivat Souhamin divisioonasta. Ensimmäinen kuljimme mutkaisen Elbe virran vartta noudattavaa tietä. Sataa tihutti hiljalleen; tuuli, joka työnty pitkin jokea pärskytti vaahtoa aina maantielle saakka.

Olimme marssineet noin tunnin verran, kun furiri sanoi: "Korvat auki!"

Hän oli pysähtynyt ja haisteli ilmaa kuin jahtikoira, joka vainuaa jotain. Kuuntelimme kaikki, mutta emme kuulleet mitään, sillä aallot pauhaten hyrskyivät rantaa vastaan ja tuuli suhisi puissa. Mutta Poitevinin kuulo oli tarkistuneempi kuin meidän.

"Tuolla ammutaan", hän sanoi viitaten oikealla kädellä olevaan metsään. "Vihollinen on ehkä lähelläkin; meidän täytyy järjestää niin, ettemme juokse suoraan sen kitaan. Viisainta on mennä metsään ja samota aivan ääneti sen poikki. Metsän toisessa laidassa saanemme sitte nähdä, mitä on tekeillä. Jos siellä on preussiläisiä tai venäläisiä, palaamme takaisin heidän huomaamattaan. Jos siellä on ranskalaisia, jatkamme matkaamme."

Kaikki olivat sitä mieltä, että furiri oli oikeassa, ja minä ihailin hiljaisesti vanhan juopottelijan viisautta. Menimme metsän pimentolaan, Poitevin edellä ja me perässä, kiväärit ladattuina. Kuljimme niin hiljaa kuin suinkin ja aina sadan askeleen päässä seisahduimme kuuntelemaan. Laukaukset kuuluivat yhä lähempää ja metsä kaikui vastaan. Furiri virkkoi:

"Ne ovat hajajoukkoja, jotka vakoilevat erästä ratsuväkijoukkoa, sillä toiset eivät laukaise vastaan."

Se olikin totta. Kymmenen minuutin kuluttua näimme puiden lomitse pataljoonan ranskalaista jalkaväkeä, joka keitti ruokaansa. Kaukana harmaalla kentällä oli muutamia kasakkaplutonoita matkalla kylästä toiseen. Muutamat metsän laidassa vartioivat miehet ampuivat niitä, vaikkakin ne näyttivät olevan ampumarajan ulkopuolella.

"Niin, nyt olette omienne parissa, nuori mies", sanoi Poitevin ystävällisesti hymyillen.

Hänellä mahtoi olla mainion tarkat silmät, koska hän saattoi erottaa rykmentin numeron niin pitkän matkan päästä. Vaikka kuinka olisin tähystellyt, en nähnyt muuta, kuin muutamia risaisia raukkoja, jotka olivat niin nääntyneitä ja nälkiintyneitä, että nenä oli käynyt teräväksi ja korvat törröttivät suurina, kun posket olivat niin kuopallaan. Heidän nuttunsa olivat niin väljät, että selässä ja kainalossa oli suuria laskoksia. Noin kurjia haamuja olisi neljäkin yhteen nuttuun mahtunut. En voi puhuaakaan heidän likaisuudesta, se oli kerrassaan iljettävää.

Sinä päivänä sain tietää, miksi saksalaiset näyttivät olevan niin mielissään aina Dresdenissä saamastamme voitosta saakka.

Suuntasimme kulkumme kahden pienen teltan luo, joiden ympäristöllä kolme, neljä hevosta käyskenteli laitumella syömässä niukkaa ruohoa. Siellä näin eversti Lorainin, joka kolmannen pataljoonan keralla oli seisonut Elben vasemmalla rannalla. Hän oli pitkä, laiha, ruskeaviiksinen mies ja näytti jotensakin tuimalta. Hän rypisti kulmakarvojaan, kun hän näki meidän tulevan, ja kun näytin hänelle marssimiskäsikirjettäni, sanoi hän vaan:

"Menkää ja liittykää komppaniaanne."

Lähdin siinä luulossa, että kyllä hyvin tuntisin ainakin muutamia entisistä tovereistani, mutta Lützenin tappelun jälkeen oli komppania sulanut komppaniaan, rykmentti rykmenttiin, divisioona divisioonaan, niin että kun tulin mäen juurelle, jossa krinatyörit olivat, en tuntenut heistä ainoatakaan. Kun miehet näkivät minun lähestyvän, vilkasivat he minuun noin salaviihkaa ikäänkuin olisivat tahtoneet sanoa: "Pitäisköhän tuonkin saada osansa keitosta? Odotahan, ystäväni, onko sulla repussasi mitään pataan pantavaa."

En kehdannut kysyä, missä komppaniiani oli. Muuan kyhmyinen sotavanhus, jonka nenä oli pitkä ja käyrä kuin kotkan nokka, jonka kulunut univormu riippui kuin säkki leveillä hartioilla, katsahti nyt ylös ja näki minut ja sanoi aivan levollisella äänellä:

"Ei, mutta kas, oletko se sinä Juuse? Luulin sinun jo maanneen maassa neljä kuukautta."

Tunsin taas vanhan Sepeteus ystäväni. Minut nähdessään hän varmaan tuli liikutetuksi, sillä hän puristi kättäni nousematta seisomaan ja huudahti:

"Klipfel! Juuse on täällä!"

Toinen sotamies, joka istui seuraavan padan ääressä käänsi päätään ja sanoi:

"Kas, sinäkö se olet Juuse. Vai niin, ettet sinä olekaan kuollut!"

Ne olivat ainoat tervetuliaishuudahdukset minulle. Kurjuus oli tehnyt heidät niin itsekkäiksi, etteivät ajatelleet enää muuta kuin omaa nahkaansa. Sepeteus oli kuitenkin pohjaltaan hyväsydäminen. Hän kehoitti minua istuutumaan patansa ääreen, katsahti toisiin tuolla tutunomaisella, kunnioitusta herättävällä tavallaan ja tarjosi minulle lusikkansa, jonka hän oli pistänyt nuttunsa napinläpeen. Mutta minä kiitin vaan, sillä olinpa ollut siksi ajattelevainen, että olin käväissyt ruokatavarakauppiaan luona Risassa ja pistänyt siellä reppuuni tusinan prinssimakkaroita ja suuren leivän sekä paloviinapullon. Aukaisin siis reppuni, otin makkarat esiin ja annoin kaksi Sepeteukselle. Kyyneleet nousivat hänen silmiinsä. Aioin tarjota myös tovereille, mutta arvaten aikeeni, laski hän kätensä käsivarrelleni merkitseväisen näköisenä ja sanoi:

"Se, mikä kelpaa syödä, kelpaa myös säästää!" Hän vetäytyi nyt pois toveripiiristä, ja me söimme ja ryyppäsimme; toiset vilkuilivat meihin, mutta eivät puhuneet mitään. Klipfel, joka tunsipulinhajun nenäänsä, käänsi päätään ja huudahti:

"Juuse hoi, tulehan syömään padastamme. Ovathan toverit toki tovereita!"

"Hyvä vaan", vastasi Sepeteus, "mutta minulle ovat prinssimakkarat parhaimmat toverit; ne ovat aina saapuvilla, kun niitä parhaiten tarvitsee." Sitte sulki hän itse reppuni ja sanoi: "Säästä nämä, Juuse! Näin hyvää ateriaa en ole syönyt kokonaiseen kuukauteen. Ole huolehti, ei kukaan näitä sinulta riistä."

Puolen tunnin kuluttua rummutettiin lähtöön, hajajoukot palasivat ja kersantti Pinto, joka oli heidän joukossaan, tunsipulinhajun.

"Vai niin", sanoi hän, "olette siis pelastanut nahkanne; se ilahuttaa minua. Mutta te tulette onnettoman hetkenä. Sota käy huonosti, kovin huonosti", sanoi hän ravistaen päätään.

Everstit ja pataljoonainpäälliköt nousivat hevostensa selkään, ja sitte lähdettiin. Kasakat etenivät etenemistään, ja me saimme kantaa kiväärejä, miten halusimme. Sepeteus asteli rinnallani ja kertoi minulle, mitä oli tapahtunut sitte Lützenin tappelun: ensiksi suurista voitoista Bautzenin ja Wurtzenin luona, peräytyvän vihollisen reippaasta takaa-ajamisesta ja ilosta, joka valtasi mielet kun päästiin Berliiniin. Sitte aselevosta, jolloin oltiin kauppaloihin majoitettuna ja vihdoin Espanjasta saapuneista sotavanhuksista. Ne olivat peloittavia miehiä, rosvoamiseen tottuneita, jotka nyt opettivat nuoria elämään väestön kustannuksella.

Onnettomuudeksi olivat aselevon jälkeen kaikki liittyneet yhteen meitä vastustamaan. Kansa inhosi meitä, meidän takanamme revittiin sillat rikki, meidän pienimmätkin liikkeemme ilmoitettiin preussiläisille, venäläisille ja toisillekin, ja joka kerta kun onnettomuus meitä kohtasi, tehtiin — sensijaan, että meitä olisi autettu — meille kaikkea mahdollista kiusaa, mitä ajatella saattaa, jotta olisimme joutuneet vielä pahempaan pinteeseen. Kaiken kukkuraksi alkoi pitkälinen sadeaika. Sinä päivänä, jona Dresdenissä tapeltiin, satoi niin rajusti, että keisarin hattu riippui kahden puolen olkapäille. Mutta kun voittaa, voi sellaiselle nauraa, silloin pysyy sateesta huolimatta lämpöisenä ja silloin saa aina jonkun vaatekappaleen käsiinsä, jonka voi vaihtaa märän sijasta ylleen. Pahinta on, jos tappelussa häviää: saa peräytyä loassa kintereillään husaarit, rakuunat ja monet muut, eikä tiedä, nähdessään vartiotulen kaukana pimeydessä, pitäisikö kulkea edelleen tai seista paikoillaan rankkasateessa.

Sepeteus kertoi minulle kaikki tarkoin. Hän sanoi, että kenraali Vandamme, jonka piti estää itävaltalaisia peräytymästä, liiallisessa kiihkossaan Dresdenin voiton jälkeen oli tunkeutunut jonkunmoiseen suppilomaiseen pengermähän Kulmin puolella, ja että ne, jotka me vasta olimme voittaneet, olivat hyökänneet hänen päälleen oikealta ja vasemmalta, edestä ja takaa; hänet oli otettu vangiksi ja hänen kanssaan monta muuta kenraalia, ja hänen armeijaosastonsa oli hävitetty. Kahta päivää ennen, elokuun 26 päivänä, oli meidän divisionallemme käynyt jotenkin samoin sekä myöskin 5:nelle, 6:nelle ja 11:nelle osastoille Löwenbergin kukkuloilla. Meidän piti nujertaa preussiläiset sillä taholla, mutta kun marsalkka Macdonald erehtyi johdossa, oli vihollinen yllättänyt meidät eräällä salatiellä, kun kanuunamme olivat liejuun vajonneet, ratsuväkemme oli epäjärjestyksessä, eikä jalkaväkemme voinut ampua rankkasateen tähden; oli puolustauduttu pistimillä, ja kolmannen pataljoonan oli täytyntä peräytyä preussiläisten tieltä aina Kaltzbach virtaan saakka. Siellä oli eräs

krenatyöri kolhaissut Sepeteusta kiväärin kolvilla kahdesti otsaan. Virta oli vienyt sekä hänet että kapteeni Arnoldin mukanaan, sillä Sepeteus oli kietaissut käsivartensa kapteenin vyötäisille ja molemmat olisivat hukkuneet, ellei kapteeni onneksi pilkkopimeässä olisi saanut toisella rannalla olevasta puunoksasta kiinni ja vetänyt siten itseään ja Sepeteusta maalle. Vaikka verta vuoti nenästä ja korvista, oli Sepeteus sinä yönä nälästä ja väsymyksestä ja kiväärin kolhauksista puolikuolleena kävellyt aina Goldberg nimiseen kylään saakka. Eräs puuseppä oli armahtanut häntä ja oli antanut hänelle leipää, sipulia ja vettä. Seuraavana päivänä oli koko divisioni toisten osastojen seuraamana marssinut hajajoukoissa kenttien yli, kukin joukko omin neuvoin ilman johtoa, sillä kenraalit, marsalkat ja kaikki korkeat upseerit olivat paenneet peljäten joutuvansa vangeiksi. Sepeteus vakuutti minulle, että viisikymmentä husaaria olisi voinut saavuttaa heidät, mutta Blücher ei onneksi ollut päässyt tulvillaan olevan joen yli, niin että he vihdoinkin olivat voineet taas kokoontua yhteen Woldassa, jossa kaikkien osastojen rummut olivat päristäneet rykmentin marssia kylän kaikilla kulmilla. Siten oli jokainen löytänyt osastonsa.

Onnellisinta koko tässä peräytymisessä oli se, että yliupseerit yhtyivät meihin vähän etäämpänä, Bruntzlaun tienoilla ihmeissään siitä, että heillä vielä oli muutamia pataljoonia komennettavanaan.

Näitä kaikkia kertoi minulle toverini, ja hän huomautti myös, ettei meidän auttaisi luottaa liittolaisiimme, jotka millä hetkellä tahansa saattaisivat kääntyä meitä vastaan. Hän ilmoitti myös, että marsalkka Oudinat ja marsalkka Neykin olivat kaatuneet, toinen Gross-Bereenissä ja toinen Dennewitzissä. Tilamme oli mitä surkuteltavin, sillä peräytymisretkillämme kuolivat rekryytit tauteihin, väsymykseen ja kurjuuteen. Vanhat soturit Espanjasta ja Saksasta koiranilmaan tottuneina olivat ainoat, jotka kestivät nämä vaivat ja vastukset.

"Niin, lyhyesti sanottuna", puheli Sepeteus, "kaikki ovat meitä vastaan: kansa, alituinen sade ja omat kenraalimme, jotka ovat kyllästyneet kaikkeen tähän; Toiset heistä ovat herttuota ja prinssejä ja istuisivat paljoa kernaammin mukavissa nojatuoleissaan kuin kuljeskelsivat tässä loassa. Toiset taas, kuten Vandamme esimerkiksi, tahtoisivat jouduttaa marsalkaksi tulemistaan tekemällä uhkarohkeita kaappauksia. Meidän, köyhien raukkojen, joilla ei ole muita tulevaisuuden toiveita kuin tulla raajarikoiksi koko elämämme ajaksi, meidän talonpoikien ja työläisten, jotka olemme taistelleet hävittääksemme vanhan aatelin, meidän täytyy uhrata elämämme luodaksemme uuden aatelisvallan!"

Näin nyt, etteivät köyhimmät ja onnettomimmat aina olleet niitä tyhmiä, ja että kärsimykset terottavat ihmistä selvemmin näkemään surullisen totuuden. Mutta minä en virkkanut sanaakaan, rukoilin vaan Jumalaa antamaan minulle rohkeutta ja voimaa kestäämään uhkaavia onnettomuuksia, joista saimme kiittää tehtyjä erehdyksiä ja vääryyksiä.

Olimme nyt kolmen armeijan välissä, jotka koettivat yhtyä musertaaksensa meidät yhdellä iskulla: pohjoista armeijaa komensi Bernadotte, Schlesiassa olevaa Blücher ja Böhmissä olevaa Schwarzenberg. Väliin luultiin, että me menisimme Elben yli hyökätäksemme preussiläisten ja ruotsalaisten kimppuun, väliin taas, että kääntyisimme itävaltalaisia vastaan vuoristoon, niinkuin viisikymmentä kertaa oli tehty Italiassa ja muualla. Mutta vihollinen oli vihdoinkin huomannut sen juonen, ja kun me lähestyimme sitä, vetäytyi se aina pois. Erittäin huolissamme olimme keisarin vuoksi, joka luonnollisesti ei voinut yhtäaikaa olla Böhmissä ja Shlesiassa, ja sen vuoksi saimme tehdä inhottavia marsseja edestakaisin.

Sotamiehet eivät toivoneet mitään hartaammin kuin tappelua, sillä alituinen marssiminen, paljaalla maalla makaaminen, puolinaiset ruoka-annokset ja syöpäläisvaiva olivat saattaneet heidät kyllästymään elämäänsä. Jokainen ajatteli: "Kunhan tämä edes jollakin tavalla loppuisi ... ei tätä ijankaikkisesti kestä!"

Itsekin olin muutaman päivän kuluttua kyllästynyt sellaiseen elämään, tunsin itseni aivan loppuun kuluneeksi ja laihduin päivä päivältä.

Joka ilta täytyi meidän olla vartiopalveluksessa, sillä muudan Thielmann niminen roisto ylltytti talonpoikia meitä vastaan; hän seurasi meitä niinkuin varjo, vakoili meitä kaikkialla, vuorilla, teillä, laaksoissa; hänen armeijaansa kuuluivat kaikki ne, jotka vihasivat meitä, ja hänellä oli aina kylliksi väkeä.

Siihen aikaan yhtyivät Baijeri, Baden ja Württemberg vihollisiimme, joten nyt koko Europpa oli meidän kimpussamme.

Vihdoinkin saimme nähdä armeijan kokoontuvan ikäänkuin päätappeluun. Sensijaan, että olisimme tavanneet Platowin kasakoita ja Thielmannin seuralaisia kylien ympärillä, näimme nyt kaikkialla husaareja, jääkäreitä, espanjalaisia rakuunoita, tykistöä ja rakennussotilaita marssimassa. Satoi kuin saavista: Ne, jotka eivät jaksaneet raahautua eteenpäin, jäivät istumaan rapakkoon jonkun puun alle kohtaloansa odottamaan.

Lokakuun 11 p. leiriinnyimme Lauzigin kylän lähellä, 12 p. Grafenheinichenissä, 13 p. menimme Muldan ylitse, jossa näimme vanhan kaartin ja La Taur-Maubourgin divisionan hiljalleen menevän sillan yli. Keisarin sanottiin lähestyvän, mutta meidän täytyi marssia takaisinpäin Dombrowskin divisionan ja Souhamin armeijakunnan mukana.

Niinä välihetkinä, jolloin sade lakkasi ja himmeä syysaurinko hetkiseksi välähti pilvien raosta, näimme koko armeijan olevan marssitilassa, joka suunnalta kokoontui ratsuväkeä ja jalkaväkeä Leipzigiin päin. Muldan toisella puolella välkkyivät preussiläisten pistimet; venäläisiä ja itävaltalaisia ei vielä näkynyt, mutta he olivat varmasti tulossa hekin.

Lokak. 14 p. lähetettiin meidän pataljoonamme tiedusteluretkelle Achenin kaupunkiin, jonka vihollinen oli vallannut. Meidät otettiin vastaan kanuunanlaukauksilla ja meidän täytyi pysytellä koko yön ulkosalla ilman leirivalkeita, sillä vettä satoi lakkaamatta. Seuraavana päivänä saimme käskyn rientää pikamarssissa divisionaamme. Kaikki sanoivat, että nyt oli tappelu pian alkava.

Kersantti Pinto sanoi tuntevansa keisarin olevan lähellä. Minä puolestani en tuntenut mitään, mutta kun näin, että marssimme Leipzigiin päin, ajattelin: "Jos nyt tulee tappelu, toivoisinpa, ettei luoti kävisi minuun niinkuin Lützenissä, vaan että saisin vielä nähdä Katrin."

Seuraavana yönä lakkasi sade; tuhansia tähtiä kimalteli taivaalla, ja me marssimme yhä eteenpäin. Seuraavana aamuna kello 10 aikaan, juuri kun olimme pysähtyneet huokaamaan erääseen kylään, jonka nimeä en muista, kuulimme kaikki ikäänkuin kauheaa etäistä ukkosen jyrinää. Eversti jäi sitä kuuntelemaan hevosensa selkään ja kersantti Pinto sanoi:

"Tappelu on alkanut."

Melkein samassa hetkessä nosti eversti miekkansa pystyyn ja huusi:
"Eteenpäin!"

Rupesimme heti juoksemaan, niin että reput, patruunasäiliöt ja kiväärit leiskuivat ja rapa roiskui, mutta sitä ei nyt kukaan joutanut muistamaan. Puolen tunnin perästä näimme tuhannen askeleen päässä edessämme loppumattoman pitkän jonon ruutivaunuja, kanuunoita, jalkaväkeä ja ratsuväkeä. Takanamme Dubenin tiellä oli vielä enemmän väkeä ja kaikki tulivat täyttä laukkaa. Peltojen yli tuli kokonaisia rykmenttejä täyttä juoksua.

Tiemme päässä näimme Leipzigissä Pyhän Nikolain ja Pyhän Tuomaan kirkkojen tornien kuvastavan taivaanrannalla. Kaupungin oikealta ja vasemmalta puolelta kohosi suunnattomia savupilviä, joista salamet välähtelivät. Jyry kasvoi kasvamistaan. Olimme vielä peninkulman päässä kaupungista, mutta meidän oli jo vaikea kuulla toistemme puhetta, ja me katselimme kalpeina toisiamme, ikäänkuin olisimme tahtoneet sanoa:

"Sepä vasta tappelua!"

Kersantti Pinto huusi:

"Täällä jyrisee pahemmin kuin Eylaussa!"

Hän ei nauranut, eikä Sepeteusta eikä muitakaan naurattanut, vaan riensimme yhä eteenpäin, ja upseerit huutelivat myötänsä: "Eteenpäin! Eteenpäin!"

Niin tyhmiä saattavat ihmiset olla; meitä tosin innostutti isänmaanrakkaus, vaan vielä enemmän tappelunhalu.

Kello 11 aikaan näimme taistelutantereen Leipzigin edustalla. Näimme kaupungin kirkkotalon, jotka olivat ihmisiä täynnä, ja vanhat vallit, joilla monta kertaa olin kävellyt Katria muistellen. Edessämme noin 1,200 — 1,500 metrin matkalla seisoivat kaksi rykmenttiä punaisia keihäsratsumiehiä ja vähän matkan päässä heistä Parthan niityllä kaksi rykmenttiä hevosjääkärejä. Näiden rykmenttien välistä kulkivat Dubenista tulevat kuormastot. Etäämpänä, pienen kukkulan seudulla, seisoivat Ricardin, Dombrowskin, Souhamin y.m. divisionat selin kaupunkiin päin. Kanuunoita ja ampumavara-vaunuja oli parhaillaan lähdössä. Taaempänä kukkulalla, erään sillä seudulla tavallisen tasakattoisen talonpoikaistalon ympärillä loistivat pääesikunnan univormut.

Se oli reserviarmeija, jota marsalkka Ney komensi. Hänen vasen sivustansa nojautui Hallen tiellä olevaan Marmontiin ja oikea sivusta suureen armeijaan, jota keisari itse komensi, niin että meidän joukkomme olivat suurena kehänä Leipzigin ympärillä. Viholliset, jotka lähestyivät joka haaralta, koettivat päästä toistensa yhteyteen ja muodostaa ympärillemme vielä suuremman kehän, jonka keskeen me jäisimme niinkuin satimeen.

Sillä välin tapahtui kolme kauheaa tappelua samanaikaisesti, yksi Wachausa itävaltalaisia ja

venäläisiä vastaan, toinen Moskernissa preussiläisiä vastaan ja kolmas Lindenaun sillalla Lützenin tiellä kenraali Giulayta vastaan. Niistä sain tiedon vasta myöhemmin, mutta kunkin tulee kertoa vain sen, minkä itse on nähnyt; sillä tavoin saa maailma tietää totuuden.

XVIII.

Pataljoonamme oli juuri alkanut marssia Leipzigin edessä olevaa rinnettä alas yhtyäkseen divisionaan, kun näimme erään pääesikunnan upseerin täyttä laukkaa ratsastavan niityn yli meitä kohden. Parin minuutin kuluttua oli hän perillä, eversti Lorsin riensi häntä tapaamaan, he vaihtoivat sanasen, ja vieras upseeri palaa takaisin. Satoja airueita ratsasti samalla tavoin kedolla sanaa viemään.

"Ruoduttain oikeaan!" huusi eversti ja me marssimme Dubenin tien varrella olevaan metsään. Se oli pyökkimetsää, mutta oli siellä koivuja ja tammiakin. Kun pääsimme metsän reunaan, piti meidän kaataa uudet ruudit kivääreihimme ja pataljoona hajoitettiin tiraljööriketjuun; meidät asetettiin 25 askeleen päähän toisistamme ja niin astuimme eteenpäin silmät valppaina, sehän on tietty. Kersantti Pinto hoki ehtimiseen: "Peittäkää itsenne!"

Ei meitä tarvinnut varoitella; jokainen höristi korviaan ja riensi puunrunkojen taakse väijymään ennenkuin astui eteenpäin. Kaikkein sitä rauhallisten ihmisten täytyykin joutua!

Niin olimme kulkeneet 10 minuuttia ja aloimme jo pitää itseämme turvattuina; silloin pamahti laukaus ... sitten toinen, kolme, kuusi, joka taholta, ja samassa hetkessä näin vasemmalla puolella olevan toverini kaatuvan, vaikka koetti pitää kiini puusta. Siitä havahduin. Vilkaisin toiselle puolelleni ja mitä näenkään 50 — 60 askeleen päässä? Vanhan preussilaisen sotamiehen, joka pysyy poskella juuri ummistaa toista silmäänsä tähdätäkseen minuun. Kumarrun salaman nopeasti ja samassa sekunnissa kuulen pamahduksen ja tunnen pyyhkäisyn päässäni. Lakkini kumussa oli minulla harja, kampa ja nenäliina; tuo heittion luoti oli hävittänyt kaikki ne. Selkäpiitäni karmi.

"Sinullepa kävi hyvin!" huusi kersantti ja ryntäsi sivuitseni ja minä riensin perään, sillä en halunnut jäädä yksikseni sellaiselle paikalle.

Luutnantti Bretonville piti sapeliaan kainalossa ja huusi huutamistaan: "Eteenpäin! Eteenpäin!"

Kauempana oikealla ammuttiin yhä edelleen. Mutta me tulimme avonaiselle paikalle, jossa oli 5-6 tammenrunkoa kumossa ja keskellä korkeaa kaislikkoa kasvava, pieni lammikko, mutta ei ainoatakaan puuta, minkä taakse piiloutua. Siitä huolimatta ryntäsivät monet uljaasti eteenpäin, mutta kersantti sanoi:

"Seis! Preussiläiset ovat varmaan väijyksissä lähistössä; silmät auki!"

Tuskin oli hän saanut sen sanotuksi, ennenkuin paukahduksia kuului ja tusina kuulia vinkui ilmassa; samalla näimme joukon preussiläisiä juoksevan kauemmaksi metsään minkä koivet kannattivat.

"Nyt ne menivät. Eteenpäin!" sanoi Pinto.

Mutta lakkiini sattunut luoti oli tehnyt minut tarkkanäköiseksi, niin että näin melkein puun läpikin, ja kun kersantti aikoi mennä avopaikan ylitse, tartuin minä hänen käsivarteensa ja osoitin sormellani pyssynpiippuun, joka näkyi pensaikosta suon toiselta puolelta sadan askeleen päässä meistä.

Toverit, jotka olivat tulleet joukkoomme, näkivät sen myöskin; senvuoksi sanoi kersantti hiljaisella äänellä:

"Sinä, Bertha, jää tänne ... pidä sitä silmällä. Me muut teemme kierroksen."

He läksivät oikealle ja vasemmalle, ja minä jäin paikalleni puuni taakse kivääri poskella niinkuin väijyvä metsämies. Preussiläinen nousi parin minuutin kuluttua, kun ei enää kuullut mitään; hän oli aivan nuori, pitkä ja solakka, vaaleaviiksinen mies, ja minä olisin voinut ampua hänet siinä paikassa, mutta ajatus, että minun pitäisi murhata tuo suojaton ihminen, värisytti koko ruumistani. Äkkiä huomasi hän minut ja hyppäsi sivulle; silloin minä laukas ja huokasin kevyesti, kun näin hänen juoksevan pensaikossa niinkuin hirven.

Samassa pamahti 5-6 laukausta oikealta ja vasemmalta; kersantti Pinto, Sepeteus, Klipfel ja muut ryntäsivät esille ja sadan askeleen päässä näimme nuoren preussiläisen makaavan maassa suu veressä.

Hän katsoi meihin peljästyneesti ja kohotti kättään ikäänkuin väistääkseen painetinpistoksia. Mutta kersantti sanoi iloisesti:

"Älä pelkää, sait jo tarpeeksesi!"

Kellään ei ollut halua antaa hänelle kuolemaniskua; mutta Klipfel otti kauniin piipun, joka näkyi preussiläisen taskusta, ja sanoi:

"Olen kauan ollut piipun tarpeessa, tuostahan sen saan!"

"Rekryytti Klipfel", sanoi Pinto ankarasti, "pane piippu paikalla takaisin! Kasakat vain ryöstävät haavoittuneita! Ranskalainen sotamies noudattaa kunnian käskyjä!"

Klipfel heitti piipun pois, ja me läksimme eteenpäin katsomatta ympärillemme. Tulimme jo metsän päähän, joka peitti suurimman osan kukkulaa; sen takana tuli pensaikkoa, jossa meidän karkoittamamme preussiläiset olivat väijyksissä. Heitä nousi sieltä täältä meitä ampumaan, mutta kiiruustipa he kääntyivät takaisin.

Olisimme voineet nyt pysähtyä, sillä meitä oli käsketty miehittämään metsä, joten pensaikko ei kuulunut meihin; puittemme suojassa olisimme olleet hyvässä turvassa preussiläisten luoteja vastaan. Kukkulan toiselta puolelta kuului kauheaa taistelua. Siellä pamahti kanuunanlaukaus toisensa jälkeen ja väliin jyrisivät yhtäkaa niinkuin ukkonen; siinä oli vielä yksi syy pysyä aloillaan. Mutta meidän upseerimme katsoivat, että pensaikko oli osa metsää, ja että meidän piti jatkaa preussiläisten hätyyttämistä. Siitä syystä jouduimme menettämään monta ihmishenkeä tällä paikalla.

Saimme siis käskyn jatkaa vihollisen ahdistamista, ja koska he ampuivat meitä ja ammuttuaan aina piiloutuivat, aloimme juosta suoraan heitä vastaan estääksemme heitä lataamasta kiväärejäan uudelleen. Upseerimmekin juoksivat innoissaan. Luulimme pensaikon loppuvan kukkulan laella, missä aioimme ampua preussiläisiä tusinoittain. Mutta juuri kun pääsimme mäen päälle hengästyneinä, huusi vanha Pinto:

"Husaareja!"

Nostin päätäni ja näin husaarilakkeja pilkistävän kukkulan harjan takaa. Silmänräpäyksessä käännyin takaisin ja riensin mäenrinnettä alas jättiläisen harppauksilla, vaikka olin väsynyt ja kuormani oli painava. Edessäni näin kersantti Pinton, Sepeteuksen ja muitten juoksevan, minkä koivet kannattivat. Takaamme kuului laukkaavain husaarien töminää, upseerit komensivat saksaksi, hevoset huohottivat, sapelintupet kolisivat ratsumiesten saappaita vastaan ja maa tärisi.

Olin juossut suorinta tietä metsään ja luulin jo pääseväni suojaan, kun metsänrannassa äkkiä huomasin leveän savihaudan. Se oli parikymmentä jalkaa leveä ja kaksi sen mokomaa pitkä. Viime päivän sateista olivat haudan partaات tulleet liukkaiksi, mutta kun kuulin hevosten puhalluksen selkäni takana ja tunsin hiukseni nousevan pystyyn, otin epätoivoissani harppauksen ja putosin hautaan, niin että patruunatasku ja takin liepeeni nousivat korviini saakka. Toinenkin rekryytti meidän komppaniastamme oli jo siellä ja koetti pyrkiä sieltä pois. Samassa hetkessä tuli sinne kaksi husaaria, joiden hevoset laskivat jyrkkää reunaa alas melkein istuillaan. Toinen husaari, jonka naama oli aivan punainen, kiroili kuin itse paholainen ja iski toveriparkaani sapelilla päähän; kun hän nosti sapelinsa antaakseen hänelle kuoliniskun, työnsin minä pistimeni kaikin voimineni hänen kylkeensä. Mutta samassa iski toinen husaari minua sapelilla hartiaan; hän aikoi juuri lävistää minut, kun onneksi luoti sattui hänen päähänsä. Silmäsin sinne päin, mistä luoti tuli, ja näin meikäläisen sotamiehen seisovan sääret savessa. Hän oli kuullut haudasta elämää ja oli tullut sitä lähemmin katsomaan.

"Niin, toveri", sanoi hän nauraen, "taisin tulla hyvään aikaan!"

En jaksanut vastata hänelle, sillä vapisin kuin haavan lehti. Hän otti pois pistimensä ja ojensi kiväärinsä minulle auttaaksensa minut ylös haudasta. Tartuin hänen käteensä ja sanoin:

"Olette pelastanut henkeni. Mikä on nimenne?"

Hän sanoi nimensä olevan Jean Pierre Vincent. Olen usein ajatellut, että jos tapaisin sen miehen, tahtoisin hartaasti tehdä hänelle palveluksen; mutta kaksi päivää myöhemmin oli toinen Leipzigin taistelu, sitte tuli perätyymismatka Hanauhin, enkä ole sittemmin nähnyt häntä.

Kersantti Pinto ja Sepeteus tulivat hetkisen kuluttua luokseni. Sepeteus sanoi:

"Sinulla ja minulla on taas ollut onni matkassamme; me olemme nyt ainoat pfalzburgilaiset pataljoonassa. Klipfelin tappoivat husaarit äsken".

"Näitkö sen?" kysyin minä kalveten.

"Näin, hän sai kolmattakymmentä sapeliniskua; hän huusi: 'Sepeteus, Sepeteus!' Kauhea on kuulla lapsuudenystävän huutavan sillätavoin, kun ei voi tulla avuksi. Niitä oli niin paljon, ne saartoivat hänet kokonaan".

Se tapaus teki meidät alakuloisiksi, ja ajattelimme jälleen kotiseutua. Ajattelin Klipfelin mummoa, kun hän saisi kuulla sen uutisen, ja muistelin myöskin Katria.

Husaarien hyökkäyksestä pimeään tuloon saakka pysyi pataljoona samassa paikassa vaihtaen laukauksia preussiläisten kanssa. Me estimme heitä pääsemästä metsään, mutta hekin estivät meitä ryntäämästä kukkulaa vastaan. Seuraavana päivänä saimme tietää syyn. Tämä kukkula vallitsi koko Parthajokea ja kuulemamme kauhea kanuunanammunta tuli Dombrowskin divisionasta, joka hyökkäsi preussiläisten vasenta sivustaa vastaan auttaakseen Mockernissa toimivaa kenraali Marmontia, joka 20,000 ranskalaisen kanssa esti Blücherin 80,000 preussiläistä etenemästä; Wachausssa taisteli 115,000 ranskalaista 200,000 itävaltalaista ja venäläistä vastaan. Yli 1,500 kanuunaa jyräsi. Meidän pieni porinamme Witterichin kukkulalla oli kuin mehiläisen surinaa ukkoseen verrattuna. Tämän tästäkin lakkasimme ampumasta kuunnellaksemme. Pauke tuntui minusta hirmustuttavalta, melkein pä ylenluonnolliselta; ilma oli täynnä ruudinsavua ja maa tärisi; vanhat soturit, kuten Pinto, sanoivat, etteivät koskaan olleet kuulleet sen vertaista.

Kello kuuden aikana saapui pääesikunnan upseeri everstimme luokse, ja heti paikalla saimme peräytymiskäskyn. Pataljoonamme oli sen päivän leikissä menettänyt 60 miestä.

Metsästä päästessämme oli pimeää, ja Parthan rannalla saimme odotella vuoroamme kolmatta tuntia ampumavaravaunujen, kaikellaisten saattueiden, peräytyväin armeijakuntain ja sairausvaunujen välissä. Taivas oli musta, kanuunat vielä silloin tällöin murahtivat, mutta nuo kolme tappelua olivat päättyneet. Kuulimme tosin sanottavan, että meikäläiset olivat voittaneet Wachausssa, Leipzigin toisella puolella, mutta ne, jotka palasivat Mockernista, olivat synkkiä, eivätkä huutaneet "eläköön keisari" niinkuin voittojen jälkeen oli tapa.

Kun pataljoonamme oli päässyt Parthan toiselle puolelle, saimme marssia pitkin jokivartta Schönfeldin kylään. Sataa tihuutti; me astuimme raskain jaloin, kiväärin olalla, silmät unesta raukeina ja päät riipuksissa.

Takaamme kuului lakkaamatonta huminaa ja jyrä pitkistä kanuuna-, vaunu-, kuormasto- ja joukkojonoista, jotka palasivat Mockernista. Kuormamiesten huudot kuitenkin vähitellen häipyivät etäisyyteen, ja me saimme pysähtyä erälle kirkkomaalle.

Nyt vasta sain silmäni auki ja tunsin kuunvalossa Schönfeldin kylän. Kuinka monasti olinkaan ollut täällä Zimmerin kanssa syömässä hyviä omeletteja ja juomassa valkoista viiniä "Kultalyhteen" ravintolassa, ukko Winterin puistossa, kun aurinko paahtoi lämpimästi ja viheriä luonto kukoisti! Niin, ne olivat niitä aikoja!

Vahdit asetettiin; muutamia miehiä meni kylään noutamaan puita ja ruokavaroja. Minä istuin kiviaidan viereen ja nukahdin. Kello kolmen aikaan aamulla herätettiin minut.

"Juuse", sanoi Sepeteus minulle, "tule lämmittelemään; jos siihen jäät, voit saada vilutaudin".

Nousin ylös väsymyksen ja unen horroksissa. Satoi yhäkin hienoa vesivitiä. Toverini vei minut valkean ääreen, joka sateessa kuitenkin enemmän savusi kuin paloi. Se oli viritetty vain näön vuoksi, eikä lämpimän; mutta kun sain Sepeteukselta viinaryypyn, tunsin lämpeneväni ja aloin katsella Parthan toiselta puolen pilkoittavia leiritulia.

"Preussiläiset lähestyvät", sanoi Sepeteus. "Ne ovat jo meidän metsässämme".

"Niin", vastasin minä, "ja siellä on Klipfel parkakin, eikä häntä palele!"

Hampaani kalisivat.

Näiden sanojen johdosta tulin murheelliseksi. Kotvasen kuluttua kysyi Sepeteus minulta:

"Muistatko, Juuse, sitä mustaa nauhaa, joka hänellä oli lakkinsa ympärillä tarkastuspäivänä? Hän huusi: 'Olemme kaikki tuomitut kuolemaan, samoin kuin nekin jotka Venäjällä kaatuivat. Minä tahdon panna mustan nauhan lakkiini, meidän tulee pukeutua suruun oman kuolemamme johdosta!' Ja hänen pieni veljensä sanoi: 'Ei, Jaakko, siihen minä en suostu!' Hän itki, mutta Klipfel pani kuitenkin nauhan lakkiinsa. Hän oli nähnyt husaareista unta."

Sitämukaa kuin Sepeteus kertoi, muistui kaikki mieleeni ja minä olin myös näkevinäni Pinnacle-heittiön torilla raatihuoneen edustalla heiluttavan mustaa nauhaa korkealla ilmassa ja huutavan minulle: "Kuulehan, nilkuttaja, sinulla pitää olla kaunis nauha — voittajain nauha — tulehan tänne!"

Tämä muisto ja kiljuva pakkaneen, joka iski luihin ja ytimiin, saivat minut värisemään. Minä ajattelin: "Et koskaan pääse kotiin. Pinnacle oli oikeassa. Kaikki on lopussa."

Ajattelin Katria, Kreetta-tätiä ja hyvää herra Guldenia, ja kirosin niitä, jotka olivat pakottaneet minua tänne tulemaan.

Neljän aikaan aamulla, kun päivä alkoi valjeta, saapui muutamia muonavaunuja; miehistölle jaettiin leipää, ja saimme myöskin viinaa ja lihaa.

Sade oli tauonnut. Keitimme keittomme, mutta minä en lämmennyt mistään. Siellä sain potea vilutautia. Sisustaani paleli, mutta ihoani poltti. Enkä ollut ainoa siinä tilassa. Kolme neljännestä pataljoonan miehistöstä oli sairastunut ja hivuivat pois. Viime kuukauden kuluessa olivat ne, jotka eivät jaksaneet marssia, heittäytyneet itkien maahan ja huutaneet äitiään niinkuin pienet lapset. Se oli sydäntä vihlova. Nälkä, pakkomarssit, sade ja suru siitä, ettei koskaan enää saataisi nähdä isänmaata ja omaisia, olivat synnyttäneet tämän taudin. Onneksi eivät vanhemmat nähneet, miten heidän lapsensa kuolivat maantielle; jos olisivat sen nähneet, olisi se ollut heille liian julmaa; monet eivät silloin voisi uskoa, että maassa tai taivaassa on mitään laupeutta.

Päivän enemmän valjetessa näimme vasemmalla — joen toisella puolella ja väljässä notkossa, jossa kasvoi haapoja ja piilipuita — poltettuja kyliä, ruumisröykkiöitä, kaatuneita ampumavaravaunuja ja kanuunoita; niin pitkältä kuin silmä kantoi, oli koko seutu hävitetty, pahemmin kuin Lützenissä. Näimme myöskin preussiläisten rintaman levenevän sillä taholla ja tuhansittain marssivan tappelukenttään yli. He olivat liittymäisillään itävaltalaisiin ja venäläisiin ja saamaisillaan valmiiksi meitä ympäröivän renkaan; ei kukaan voinut heitä siitä estää, varsinkin kuin Bernadotte ja venäläinen kenraali Benningsen toivat esille 120,000 miestä tuoreita joukkoja. Meidän armeijamme, joka oli ollut kolmessa tappelussa yhtenä päivänä ja oli sulanut 130,000 käyttökelpoiseksi mieheksi, oli silloin joutumassa 300,000 painetin, 50,000 hevosen ja 12,000 kanuunan muodostamaan ansaan!

Schönfeldistä läksi pataljoonamme marssimaan yhtyäkseen divisionaamme Kohlgartenissa. Pitkin koko tietämme näimme pitkiä sairausjonoja hiljalleen kulkevan ohitsemme. Kaikki seudun rattaat oli otettu tätä varten ja vaunujen välillä kulki kuitenkin jalankin noita onnettomia raukkoja mikä käsi, mikä kasvot siteessä, kalpeina, surullisina, puoli kuolleina. Ei ketään, joka jotenkuten jaksoi laahautua eteenpäin, otettu vaunuihin, vaan sai ponnistaa viimeiset voimansa päästäkseen sairaalaan.

Meillä oli ääretön vaiva päästä sen myräkän läpi. Kun lähestyimme Kohlgartenia, tuli äkkiä parisen kymmentä nelistävää husaria pistoolit ojossa ja häätivät kaikki tieltään oikealle ja vasemmalle pitkin peltoja. He huusivat minkä jaksoivat:

"Keisari! Keisari!"

Heti asettui pataljoona riveihin ojien reunoille ja teki kunniaa kivääreillä ja hetkisen kuluttua tulivat ratsastavat kaartinkrenatöörit — he olivat oikeita jättiläisiä pitkävartisissa saappaissaan ja mahdottomissa karhunnahkalakeissaan, joiden alta näkyi vain nenä, silmät ja viikset — ja nelistivät ohi, miekkahihna vyötäisillä. Jokainen riemuitsi ajatellessaan: "Nuo ovat meikäläisiä — heidän kanssaan ei ole helppo otella!"

Tuskin olivat he meidät sivuuttaneet, ennenkuin päällyskunta tuli. Ajatelkaahan! Noin sataviisikymmentä tai kaksisataa kenraalia, marsalkkaa ja korkea-arvoista yliupseeria ratsastaen oikeilla kilpa-ajokuksijoilla ja niin runsaasti kullalla kirjailluissa univormuissa, että tuskin saattoi nähdä heidän pukujensa värejä. Toiset olivat pitkiä ja laihoja ja ylpeän näköisiä, toiset lyhyitä ja paksuja punoittavin naamoin, toiset taas nuorempia ja ryhdikkäitä kuin kuvapatsaat hevostensa selässä, säihkyvin silmin ja suurin, käyrin nenin. Se oli kunnioitusta herättävä ja peljättävä näky.

Mutta mikä minua eniten hämmästytti tässä sotaherrainjoukossa, jonka edessä koko Europpa oli vapissut kaksikymmentä vuotta, oli Napoleon itse vanhassa päähineessään ja harmaassa nutussaan. Näen hänet vieläkin edessäni leveine leukoineen ja lyhyine kauloineen. Kaikki huusivat: *"Eläköön keisari!"* Mutta hän ei kuullut mitään, hän ei kiinnittänyt meihin enempää huomiota kuin hienosti vihmovaan sateeseen, joka sai ilman väräjämään ... otsa rypyssä katseli hän preussiläisten armeijaa, joka järjestäytyi Parthan rannoilla yhtyäkseen itävaltalaisiin. Sellaisena kuin näin hänet sinä päivänä, on hänen kuvansa syöpynyt sieluuni.

Pataljoona marssi edelleen. Neljännestunnin kuluttua kysyi Sepeteus minulta:

"Juuse, näitkö hänet?"

"Näin", vastasin minä, "näin kyllä, enkä unohda häntä eläissäni."

"Kummallista", tuumiskeli toverini, "hän ei näyttänyt tyytyväiseltä. Würtzenissä tappelun jälkeisenä päivänä näytti hän niin iloiselta, kun huusimme: 'Eläköön keisari', ja kenraalien naamat olivat paljasta naurua. Tänään näyttävät kaikki siltä, kuin olisi kettu syönyt heidän armovuotensa. Ja kuitenkin sanoi kapteeni aamulla, että olimme saaneet voiton Leipzigin toisella puolella."

Monet muut ajattelivat samaa, vaikk'eivät sanoneet mitään. Levottomuus valtasi verkalleen mielet.

Tapasimme rykmenttimme leirissä lähellä Kohlgartenia ja pataljoonamme asettui maantien oikealla puolella olevalle kukkulalle.

Joka taholla näkyi armeijain lukemattomista tulista savu nousevan taivasta kohden. Vieläkin sataa tihuutteli ja nuotioitten ääressä renseleillään istuvat sotamiehet näyttivät hyvin mieltiväisiltä. Kaikkialla kuultiin heidän sanovan, etteivät he koskaan olleet nähneet sellaista sotaa, että se oli hävityssotaa, ettei vihollinen välittänyt omista tappioistaan, kunhan vain saisi meidän armeijaamme vähennetyksi; vihollinen tiesi kyllä lopulta olevansa neljä viisi kertaa voimakkaampi meitä ja pääsevänsä taistelutantereen herraksi.

Kerrottiin myöskin, että keisari oli voittanut Wachaun tappelussa itävaltalaiset ja venäläiset, vaan ettei se merkinnyt mitään, koska vihollinen ei peräytynyt, vaan odotti lisäjoukkoja. Mockernissa olimme me joutuneet häviölle Marmontin urheasta puolustuksesta huolimatta; vihollinen oli musertanut meidät ylivoimallaan. Me olimme sinä päivänä saavuttaneet yhden ainoan todellisen edun, nimittäin peräytymismahdollisuuden Erfurtiin, sillä Giulayn ei ollut onnistunut vallata Elsterin ja Pleissen yli vieviä siltoja. Koko armeija, halvasta sotamiehestä marsalkkaan asti oli sitä mieltä, että olisi kiiruimman kautta lähdettävä peräytymismatkalle, ja että asemamme oli perin huono. Onnettomuudeksi ajatteli keisari toisin; meidän täytyi pysyä paikoillamme!

Lokakuun 17 p. pysyimme koko päivän paikoillamme ampumatta laukaustakaan. Muutamat kertoivat, että kenraali Regnier oli saapunut 16,000 saksilaisen kanssa; mutta baijerilaisten petos oli meille osottanut, miten luotettavia nämä liittolaisemme olivat.

Illalla tuli tieto, että pohjoinen vihollisarmeija oli alkanut näkyä Breitenfeldin ylänneellä; se oli 60,000 miehen lisäys viholliselle. Olen vielä kuulevinani kiroukset, joita lausuttiin Bernadottea vastaan, suuttumuksen sanat kaikkien niitten huulilta, jotka olivat tunteneet hänet halpana upseerina tasavallan aikana ja jotka lausuvat: "Meitä hän saa kiittää kaikesta, me olemme vuodattaneet vertamme tehdäksemme hänestä kuninkaan ja nyt tulee hän meitä surmaamaan!"

Yöllä suoritettiin yleinen peräytymisliike; armeijamme kokoontui yhä suppeammin Leipzigin ympärille; sitten oli kaikki hiljaista. Mutta se ei estänyt meitä mietiskelemästä asioita; päinvastoin, me ajattelimme hiljaisuudessa:

"Mitähän huomenna tapahtuu? Saankohan huomenillalla vielä nähdä kuun nousun ja taivaan tähtiä?"

Ja kun pimeässä yössä katselimme meitä ympäröivää, suunnatonta tulikehää, sanoimme itseksemme: "Nyt on koko maailma meitä vastassa, kaikki kansat vaativat meidän hävittämistämme, he eivät tahdo kuulla kunniamme!"

Sitten ajattelimme, että meillä kuitenkin oli kunnia olla ranskalaisia, ja että meidän täytyy voittaa tai kuolla.

XIX.

Meidän näin miettiessämme rupesi päivä jo sarastamaan. Vielä ei ollut liikettä, ja Sepeteus sanoi minulle:

"Kuinka onnellista, jos vihollinen ei uskaltaisi hyökätä päällemme."

Upseerit puhuivat keskenään aselevosta. Mutta äkkiä, kello 9 ajoissa, tulivat etuvartijamme täyttää laukkaa ja huusivat, että vihollinen alkoi liikkua joka taholla, ja melkein samalla hetkellä alkoivat kanuunat jyristä Elsterin tienoolla oikealla kädellä. Me olimme jo aseissa ja marssimme kenttien ylitse Parthaan päin palataksemme Schönfeldiin. Niin alkoi tappelu.

Kukkuloilla virran luona oli pari kolme divisionaa kanuunat välissään ja ratsuväkeä sivustoillaan valmiina ottamaan vastaan vihollisia; kauempana, pistimien kärkien takana näkyivät preussilaiset, ruotsalaiset ja venäläiset lähestyvän joka taholta tiheissä, suunnattomissa joukoissa.

20 minuuttia myöhemmin, sijoituimme me asemillemme kahden kukkulan välillä ja näimme edessämme 5-6,000 preussiläistä, jotka kahlasivat virran yli ja huusivat yhdestä kurkusta "Isänmaa! Isänmaa!" Se oli kauheaa melua; sellaista, jota korpit pitävät, kun kokoontuvat lentääkseen pohjoiseen.

Samassa alkoi kiväärituli kummaltakin jokirannalta ja kanuunat jymähtivät. Noro, jossa Partha joki juoksee, tuli savua täyteen; preussilaiset olivat jo kimpussamme, mutta me emme ehtineet paljon vilaistakaan heidän ilkeisiin silmiinsä, väärin suihin ja eläimellisen hurjiin naamoihinsa. Me nostimme yhdestä suusta kaikuvan huudon: "Eläköön keisari!" ja ryntäsimme heitä vastaan. Syntyi hirvittävä käsiryysy; parissa sekunnissa kalahtivat aseet toisiinsa, tunkeiltiin edes ja takaisin, ammuttiin toisia kiväärinpiippu rintaa vastassa, lyötiin toisia kuoliaaksi pyssynperällä; rivit sotkeutuivat toisiinsa, kuka kaatui se poljettiin maahan, kanuunat paukkuivat, noroon ahtautuva savu, kuulain vingunta ja kiväärin räiske tekivät koko noron ikäänkuin pätsiksi, johon ihmiset ajettiin polttopuiksi.

Meitä kannusti epätoivo ja halu kostaa, ennenkuin kaadumme; preussilaiset ajattelivat kunnianhimoisesti, kuinka he voittaisivat Napoleonin. Ei ole ylpeämpiä ihmisiä kuin preussilaiset; Grossbeerenin ja Katzbachin voitoista he olivat aivan hullaantuneet. Mutta monetpa heistä joutuivat jokeen, — sangen monet. Kolmasti he tulivat joen yli ja hyökkäsivät suunnattomilla voimilla meitä vastaan. Meidän täytyi väistyä ylivoiman tieltä, ja siitäkös he rääkymään! Olivat ihan syödä meidät. Se on ikävää joukkoa. Heidän upseerinsa hokivat sataan kertaan miekat pystyssä: "Eteenpäin, eteenpäin!" ja he etenivät vakavasti niinkuin muuri ja urheasti, se täytyy tunnustaa. Meidän kanuunamme niittivät heitä, mutta he etenivät yhtäkaikki. Kukkulalla otimme me uutta vauhtia ja ajoimme heidät hurjalla rynnäköllä takaisin jokeen. Olisimme surmanneet heidät kaikki, ellei eräs heidän patterinsa olisi ampunut meitä sivulta ja estänyt meitä ajamasta heitä takaa kauemmaksi.

Sitä kesti kaksi tuntia; puolet upseerejamme oli joutunut riveistä pois, majuri Gemeau oli haavoittunut, eversti Lorain kaatunut, ja pitkin joen rantoja oli kasottain kaatuneita, ja haavoittuneet koettivat ryömiä pois taistelun melskeestä. Muutamat hurjistuneet nousivat polvilleen vielä kerran tehdäkseen painetinpiston tai laukaistakseen kiväärinsä. Ei milloinkaan ole nähty sellaista. Joessa kellui rivittäin ruumiita, toisista näkyi kasvot, toisista selkä, toisista jalat. Ne kulkivat perätysten niinkuin tukkilautta, vaan ei kukaan joutanut niitä katselemaan. Meille saattoi milloin hyvänsä käydä samalla lailla.

Tämä suuri verilöyly tapahtui Parthan rannalla, Schönfeldin ja Grossdorfin välillä.

Ruotsalaiset ja preussilaiset marssivat vihdoinkin jokivartta ylöspäin saartaakseen meidät kauempaa ja suuria venäläisjoukkoja tuli heidän tilalleen. Venäläiset jakautuivat kahteen kolonnaan, tulivat notkoon ihmeteltävän hyvässä järjestyksessä ja hyökkäsivät kahdesti kimppuumme urheasti, vaikka eivät ulvoneet preussiläisten tavoin niinkuin villipedot. Heidän ratsuväkensä tahtoi vallata Schönfeldin vanhan sillan; kanuunat pamahtelivat yhä hurjemmin. Joka taholla, mihin vaan savulta näki, vilisi vihollisjoukkoja, jotka järjestyivät uudelleen: joka kerta kun olimme lyöneet yhden kolonnan, ryntäsi uusia joukkoja esille, ja meidän täytyi alkaa leikki taas alusta.

Kello kahden ja kolmen välillä saimme tietää, että ruotsalaiset ja preussiläisten ratsuväki olivat päässeet joen yli Grossdorfin yläpuolella ja että he aikoivat hyökätä takaa päällemme; se oli heistä sopivampaa kuin edestäpäin hyökkääminen. Heti toimitti marsalkka Ney rintamanmuutoksen, siirtäen oikean sivustan taaksepäin. Meidän divisionamme nojautui edelleenkin Schönfeldiin, mutta kaikki muut vetäytyivät pois Parthajoelta ja levisivät tasangolle, joten koko armeija nyt oli yhdessä linjassa Leipzigin ympärillä.

Kello kolmen aikaan rupesivat Mockernissa päin olevat venäläiset varustautumaan kolmanteen rynnäkköönsä. Meidän upseerimme valmistautuivat heitä vastaanottamaan. Silloin kävi väristys koko armeijan läpi, toisesta päästä toiseen, ja muutaman minuutin kuluttua tiesivät kaikki, että keskustassamme olleet 16,000 saksilaista ja württembergiläinen ratsuväki olivat menneet vihollisen puolelle. Niin, he olivat niin halpamaisia, että heti kun pääsivät pyssynkantamaa kauemmaksi rupesivat 40 kanuunallaan ampumaan entisiä asetovereitaan.

Mutta sen sijaan, että olisimme siitä masentuneet, raivostutti tuo teko meitä niin, että, jos olisimme saaneet tehdä oman päämme mukaan, olisimme menneet virran yli ja panneet toimeen yleisen verilöylyn.

Nuo herjat saksilaiset sanovat puolustaneensa isänmaataan, mutta se on selvä valhe. He olisivat voineet luopua meistä jo Dubenin tiellä, mutta eivätpä sitä tehneet. He olisivat niinkuin baijerilaiset,

voineet valita osansa jo ennen tappelua. He olisivat voineet pysyä puolueettomina; mutta nyt he pettivät meidät siitä syystä, että meille kävi huonosti. Jos me olisimme voittaneet, olisivat he kyllä pysyneet puolellamme saadakseen palkkansa niinkuin Jenan ja Friedlandin tappelujen jälkeen. Niin ajattelivat kaikki, ja siksi tullaan näitä saksilaisia pitämään pettureina niinkauan kun maailma seisoo. He eivät ainoastaan hyljänneet tovereitaan onnettomuudessa, vaan murhasivatkin heitä liehakoidakseen muita. Mutta Jumala on oikeudentuntoinen, ja heidän uudet liittolaisensakin halveksivat heitä niin, että tappelun jälkeen jakoivat keskenään puolet heidän valtakuntaansa. Ranskalaiset nauroivat preussiläisten, itävaltalaisten ja venäläisten kiitollisuudelle.

Siitä hetkestä iltamyöhään saakka ei tappelua ollut tavallista sotaa, vaan koston sotaa. Ylivoima mursersi meidät, mutta kalliisti saivat liittolaiset maksaa voittonsa.

Hämärissä, kun 2,000 kanuunaa yht'aikaa mylvi, otimme me Schöpfungsfeldissä vastaan vihollisten seitsemännen rynnäkönnön. Toiselta puolen preussiläiset, toiselta puolen venäläiset tunkivat meitä suureen kylään. Me otimme lujan jalansijan jokaisessa talossa, jokaisessa kujassa. Kanuunankuulat murskasivat seinät, katot putoilivat päällemme, huutoja ei enää kuulunut niinkuin taistelun alussa, vaan taistelimme kylminä ja kalpeina rajattomassa raivossa. Upseerit tempoivat itselleen kaatuneitten kiväärejä ja patruunataskuja ja purivat patruuneja niinkuin halvat sotamiehet.

Talot menetettyämme puolustimme puutarhoja ja kirkkomaata, jossa edellisenä yönä olin lepäillyt, mutta tällä kertaa oli siellä enemmän ruumiita maan päällä kuin maan alla. Kaatuneet eivät päästäneet ainoatakaan valitushuutoa; henkiin jääneet kokoontuivat muurien, rauniokasain, hautakivien taakse. Jokainen tuuma maata maksoi verivirtoja.

Ilta oli jo pimennyt, kun marsalkka Ney toi meille apuväkeä, tiesi mistä: ne olivat Ricardin ja Souhanin toisen divisionan jäännöksiä. Kaikki meidän rykmenttiemme jäännökset koottiin yhteen ja venäläiset ajettiin takaisin vanhan sillan yli, josta kaikki kaidepuut oli ammuttu pois. Me ajoimme sillalle kuusi 12-naulaista tykkiä, ja nyt ammuimme me täällä toisiamme kello 7 saakka. Meidän pataljoonamme jäännökset ja jotkut muut suojelivat tykkejä, ja muistan vielä, kuinka joka kerta niiden tulta tuiskussa sillan alla näkyi ihmisten ja hevosten ruumiita sekaisin; ne näkyivät vaan sekunnittain, mutta näky oli kauhistuttava.

Kello puoli 8, kun ratsuväkijoukkoja saapui vasemmalle puolellemme ja näimme niiden laukkaavan kahden suuren jonon ympärillä, jotka peräytyivät askel askeleelta, saimme vihdoinkin peräytymiskäskyn. Meitä oli jäljellä pari kolme tuhatta miestä ynnä kuusi kanuunaamme. Palasimme Kohlgarteniin vihollisen meitä häiritsemättä ja aioimme leiriytyä Rendnitziin. Sepeteus oli vielä hengissä; marssimme rinnatusten neljännestantun ajan äänettöminä ja kuuntelimme kanuunainpauketta, joka pimeästä huolimatta jatkui Elsterin puolella; silloin sanoi hän äkkiä:

"Kuinka kummallista onkaan ajatella, että me kaksi vielä olemme hengissä, vaikka niin monet tuhannet toverimme ovat kaatuneet. Nyt en enää uskokaan, että voimme kuolla."

En vastannut hänelle mitään.

"Minkälainen tappelu!" jatkoi hän. "Onkohan koskaan ennen tapeltu tällä tavoin? Se on mahdotonta."

Oikeassa hän oli, se oli jättiläistaistelu. Kello 10:stä aamulla kello 7:ään illalla olimme pitäneet puoliamme 360,000 vastaan, vaikka meitä oli vaan 130,000! Ei koskaan oltu sellaista nähty. Luoja varjelkoon puhumasta pahaa saksalaisista, jotka taistelivat isänmaansa puolesta, mutta minusta ei heillä olisi aihetta viettää vuotuisesti Leipzigin tappelun muistoa; siellä oli kolme yhtä vastassa, ja siitä ei kannata kerskailla.

Rendnitiä lähetessämme marssimme ruumisröykkiöitten ylitse; joka askeleella tapasimme kaadettuja kanuunoita tai ampumavaravaunuja tai luotien pirstomia puita. Täällä oli uuden kaartin divisiona Napoleonin itsensä johdolla häätännyt pois ruotsalaiset, jotka tunkeutuivat saksilaisten petoksen kautta syntyneeseen aukkoon. Pari kolme kyliin ääressä palavaa mökkiä valaisi tätä näytelmää. Ratsukrenatöörit olivat vielä Rendnitzissä, ja joukko osastoistaan eksyneitä sotamiesryhmiä kuljeskeli kylän pääkadulla. Muonaa ei vielä oltu jaettu; kukin koetti etsiä jotain syötävää ja juotavaa.

Kulkiessamme vanhan majatalon ohitse näimme kiviaidan takana kaksi leirikaupustelijatarta, jotka anniskelivat ryyppyä rattailtaan. Heidän ympärillään kuhisi jääkäreitä, kyrassieereja, lancieereja, husaareja, kaartin ja linjarykmentin jalkaväkeä, kaikkia yhdessä mylläkässä, risaisissa univormuissa, reput repaleina ja lakit ilman höyhentöyhtöä, ruudinsavusta mustina ja kaikki näyttivät olevan nälkiintyneitä.

Pari kolme rakuunaa, jotka seisovivat matalan muurin päällä kiehuvan rokkapadan ääressä kädet ristissä pitkien päällystakkiensa alla, oli yltä päältä veressä kuin teurastajat.

Heti nyhtäsi Sepeteus minua kyynärpäällään sanomatta sanaakaan ja me menimme majalan pihaan jättäen muut marssimaan. Vasta neljännestunnin kuluttua pääsimme rattaitten luo. Minä näytin kuudenfrangin rahaa ja kaupustelija-akka, joka oli polvillaan tynnyrinsä takana, antoi minulle suuren lasillisen viinaa ja vehnäleipäkappaleen. Ryyppäsin ja annoin loput Sepeteukselle.

Meidän oli vaikea päästä pois siitä tungoksesta; synkän näköisinä silmäiltiin toisiansa, raivattiin kyynärpäillä tietä ja tässä, näitä nälkiintyneitä, villiintyneitä ihmisiä nähdessä, jotka vastikään olivat voittaneet tuhannen kuolemaa ja huomenna taas syöksyisivät vaaran kitaan, voitiin syystä sanoa: "Jokainen omasta ja Jumala kaikkien puolesta!"

Kun menimme tietä kylän läpi sanoi Sepeteus:

"Onko sinulla leipää?"

"On."

Taitoin leipäni kahtia ja annoin hänelle toisen puolen. Söimme ja kiirehdimme matkaan. Vielä kuului laukauksia kaukaa. Kahdenkymmenen minuutin kuluttua ehätimme kolonnan jälkijoukon ja tunsimme oman pataljoonamme kapteeni Vidalista, joka kulki sen rinnalla. Astuimme riviin, eikä kukaan ollut huomannut poissa-oloamme.

Mitä lähemmäksi kaupunkia saavuimme, saavutimme sitä useampia tykistö- ja kuormasto-osastoja, joilla oli kiire Leipzigiin.

Kello 10 aikana kuljimme Rendnitzin esikaupungin läpi. Prikaattikenraali Fournier otti joukkomme komennon ja antoi käskyn kääntyä vasemmalle. Puolen yön aikana saavuimme Pleissen varrella oleviin suuriin puistoihin ja pysähdyimme vanhain, lehtensä karistaneiden lehmusten alle. Sumussa näimme pitkän rivin tulia loimottavan Ranstadtin esikaupunkiin saakka. Kun liekit leimahtivat paremmin, näimme niiden valossa puolalaisia keihäsmiesryhmiä, hevosten, kanuunain ja ruutirattaitten rivejä ja määrämätkain päässä vahtimiehiä, jotka seisoivat paikallaan sumussa niinkuin varjot. Kaupungista kuului lakkaamatonta hälinää, joka yltymistään yltyi ja sulautui Lindenaun sillan yli ajavain vaunujen kumeraan kolinaan. Se oli suuren peräytymismatkan alkua. Nyt heittivät kaikki reppunsa puunjuurelle ja paneutuivat maata kädet pään alla. Neljännestunnin kuluttua nukkuivat kaikki sikeästi.

XX.

Mitä siitä päivän nousuun saakka tapahtui, siitä en mitään tiedä — luultavasti jatkui silloin kuormaston, haavoitettujen ja vankien kulkua sillan yli; mutta äkkiä heräsimme hirmuiseen meteliin. Kiireesti hyppäsimme jalkeille, sillä luulimme vihollisen hyökänneen päällemme. Silloin saapui pari husariupseeria, jotka huusivat, että ruutivaunu vaan oli räjähtänyt Ranstadtissa. Tummanpunainen savu ryöppysi korkealle ilmaan ja hälveni vähitellen; maa ja vanhat rakennukset tärisivät.

Hiljaisuus palasi. Muutamat rupesivat uudelleen makuulle saadakseen unen päästä kiinni, mutta päivä jo nousi ja näimme jo joukkojamme marssivan Elsterin ja Pleissen viiden sillan yli, jotka oikeastaan ovat vaan yksi silta. Tuo silta, josta tuhansien ihmisten oli kuljettava, saattoi meidät hyvin pelokkaiksi. Siihen kuluisi kauan aikaa, ja kaikki ihmettelivät, miksei siltoja oltu tehty useampia, kun vihollinen millä hetkellä hyvänsä saattoi hyökätä kimppuumme, jolloin peräytyminen olisi tullut hyvin vaikeaksi. Mutta keisari ei ollut muistanut antaa sellaista määräystä, eikä kukaan uskaltanut tehdä sitä ilman käskyä; ei yksikään Ranskan marsalkka olisi rohjennut hänelle sanoa, että kaksi siltaa olisi parempi kuin yksi! Niin oli Napoleonin hirmuinen kuri karsinut kaikki nuo vanhat sotaherrat; he tottelivat häntä aivan konemaisesti, eivätkä uskaltaneet ajatella itsenäisesti peljätessään herransa siitä narkästyvän!

Nähdessäni tuon pitkänpitkän sillan ajattelin heti: "Kunhan nyt vaan pääsisimme yli, sillä jopa olemme tarpeeksi nähneet tappeluja ja verenvuodatusta! Jospa pääsisimme toiselle puolelle, olisi sieltä suora tie Ranskaan, ja minäkin saisin ehkä vielä nähdä Katrin, Kreetta-tädin ja vanhan Guldenin!" Sitä ajattelin, ja sydämeni heltyi, ja kateellisesti katselin kaikkia noita ratsastavia tykkiniikkoja ja kuormamiehiä, jotka katosivat sinne kaukaisuuteen niinkuin muukalaiset, ja vanhaa karhunnahkalakkista kaartia, joka seisoj liikkumatta virran toisella puolella, kivääri olalla.

Sepeteus, joka ajatteli samaa asiaa, sanoi minulle:

"Ollapa siellä *heidän* sijassaan, Juuse!"

Kun kello 7 aikana kolme muonavaunua ajoi luoksemme jakamaan meille leipää ja patruuneja, tuntui se minusta sangen katkeralta. Nyt oli selvää, että me kuuluimme jälkijoukkoon, ja nälästä huolimatta oli minulla halu paiskata leipäni lähimpään seinään. Hetkisen kuluttua tuli jokivartta ylös kaksi joukkuetta puolalaisia lansiäärejä. Näiden jäljessä tuli viisi taikka kuusi kenraalia, joista yksi oli Poniatowsky. Hän oli viisikymmenvuotias, jotenkin pitkä ja hoikka ja surumielisen näköinen mies. Hän ratsasti ohitsemme katsahtamatta meihin. Kenraali Fournier erosi esikunnastaan ja huusi meille:

"Ruoduttain vasempaan!"

En ole koskaan tuntenut suurempaa ahdistusta, henkeni tuntui viidenpennin veroiselta. Mutta täytyi pysyä rivissä ja jättää silta selän taakse.

Puistojen päässä tulimme Hinterthor nimiselle vanhalle Kannevitzin tielle vievälle portille; oikealla ja vasemmalla on vanhoja valleja, ja taustassa on rakennuksia. Meidät asetettiin suojatuille teille tämän portin lähelle, jonka sapöörit olivat lujasti varustaneet. Kapteeni Vidal komensi nyt 325 mieheksi supistunutta pataljoonaa. Esivarustuksinamme oli joitakuuta vanhoja, puoleksi lahoja hirsiaitoja. Kaikilla edessämme olevilla teillä eteni vihollinen, tällä kertaa valkoisessa takissa ja matalassa lakissa, jonka edessä oli jonkinlainen Itävallan kotkan kuvalla varustettu otsakilpi. Vanha Pinto, joka heti tunsivat heidät, sanoi:

"Ne ovat keisarillisia! Me olemme voittaneet heidät viisikymmentä kertaa vuoden 1793 jälkeen, mutta se ei kuulu tähän; jos Marie-Louisen isällä olisi vähääkään sydäntä, olisivat he nyt meidän puolellamme."

Kanuunanpauke oli sillä välin alkanut kaikkialla. Toisella puolen kaupunkia kävi Blücher Hallen esikaupungin kimppuun. Heti sen jälkeen levisi tuli oikealle. Bernadotte hyökkäsi Kohlgartenthorin esikaupunkia vastaan, ja melkein yksin ajoin rupesivat itävaltalaisien kranaatit satamaan meidän joukkoomme; useimmat luodit lensivät kuitenkin ylitsemme ja räjähtivät esikaupungin taloissa ja kaduilla.

Kello 9 muodostivat itävaltalaiset hyökkäyskolonneja Kannevitzin tiellä ja kävivät ylivoimallaan meidän kimppuunme joka puolelta; yhtäkaikki pidimme puoliamme kello 10:een saakka. Silloin täytyi meidän peräytyä vanhain vallien taakse, jonne keisarilliset tulivat perässä aukoista kahden rykmentin ristitulessa. He eivät olleet niin hurjia kuin preussiläiset, mutta osottivat tosi urheutta, sillä kello puoli 12 olivat he vallanneet vallit, ja me ammuimme heitä kaikkien lähellä olevain talojen ikkunoista voimatta heitä karkottaa. Puolen vuotta aikaisemmin olisin kauhistunut sellaisesta, mutta nyt olin siihen tottunut. Olin tunteeton kuin vanha sotilas, enkä välittänyt vähääkään siitä, kaatuiko sata miestä enemmän tai vähemmän.

Tähän saakka oli onni meitä seurannut, mutta miten pääsisimme taloista? Koko vallikuja oli vihollisen hallussa, eikä meillä ollut muuta peräytymispaikkaa kuin katot. Se oli sietämättömimpiä hetkiä mitä muistan. Ajattelin, että meitä oli piiritetty kuin kettuja, joita savustetaan ulos luolastaan. Menin ikkunaan, josta näin, ettei tästä talosta ollut mitään ovea pihaan päin. Kuvailin, miten itävaltalaiset, joille olimme tehneet niin paljon pahaa, nyt pistäisivät meidät yksitellen kuoliaaksi paineteillaan. Epätoivoissani palasin huoneeseen, missä kymmenisen miestämmä oli, ja näin siellä kersantti Pinton istuvan seinän nojassa kalman kalpeana ja kädet roikkuen. Hän oli saanut luodin vatsansa pohjaan ja ärjyi kesken ampumista:

"Pitäkää puolianne, rekryytit! Näyttäkää keisarillisille, että olette parempia miehiä kuin he! Voi, niitä roistoja!"

Portilla kuului kanuunanlaukauksen tapainen jyminä. Me ammuimme ja ammuimme, mutta toivottomina. Silloin kuului hevosten kavioiden kopinaa. Tuli lakkasi ja me näimme 4 keihäsmiesskvadroonaa syöksyvän leijonaparven tavoin itävaltalaisien sekaan. Heidän tieltään väistyivät kaikki. Keisarilliset pakenivat, minkä koivet kannattivat, mutta pitkät, sinervät keihäät punaisine vihmeine iskivät kuin nuolet pakenevain selkään. Nämä keihäsmiehet olivat puolalaisia ja urheimpia sotamiehiä, mitä milloinkaan olen nähnyt, ja meidän ystäviämme ja veljiämme. He eivät kääntäneet meille selkäänsä vaaran uhatessa, vaan uhrasivat viimeisen verenpisarankin puolestamme. Mutta mitä olemme me tehneet heidän onnettoman maansa hyväksi? Kun ajattelen kiittämättömyyttämme, niin sydäntäni vihloo.

Sanalla sanoen, puolalaiset nytkin pelastivat meidät. Kun näimme heidän urheutensa, hyökkäsimme esille kaikista porteista, kävimme painetit ojossa itävaltalaisien kimppuun ja häädimme heidät vallihautoihin. Olimme voitolla, mutta kiire oli peräytymään, sillä viholliset täyttivät jo koko Leipzigin. Hallen ja Grimman portit olivat räjähtetyt ja ystäviämme badenilaiset ja saksilaiset olivat jättäneet

Pietarin portin oman onnensa nojaan. Sotamiehet, porvarit ja ylioppilaat ampuivat meitä ikkunoista.

Me hädin tuskin ehdimme kokoontua ja rientomarssissa kulkea Pleissen pitkän puistokäytävän päähän. Siellä odottivat keihäsmiehet meitä, me marssimme heidän taaksensa ja kun itävaltalaiset ahdistivat meitä, tekivät he vielä hyökkäyksen ajaakseen heidät pois. Kuinka urhoollisia sotureita ja erinomaisia ratsastajoina nämä puolalaiset olivatkaan! Ken vaan on nähnyt heidän hyökkäyksensä, etenkin tällaisena hetkenä, ei voi olla sitä ihailematta.

Divisionamme, joka oli vähentynyt 8,000 miehestä 1,500:aan, siis peräytyi vihollisen 50,000 miehen tieltä, mutta silloin tällöin pysähdyimme ja vastasimme heidän tuleensa.

Lähestyimme jo suureksi riemuksemme siltaa. Mutta sinne ei ollut helppo päästä, sillä puistokuja oli koko leveydeltään niin täyteen ahtautunut lähikaduilta tulevia jalan ja hevosella kulkevia ihmisiä, että koko joukko oli niin sanoakseni yksi ainoa möhkäle, pää pään vieressä. Vaan askel askeleelta pääsimme eteenpäin kuullen ampumisen väliaikoina ähkyviä ja tukahtuvia huutoja. Voi niitä, jotka olivat sillan reunustoilla, ne syöstiin jokeen, eikä kukaan heitä kysynyt. Ne, jotka olivat keskellä, pääsivät ihmisvirrassa itsestään eteenpäin. Mutta miten päästä sinne? Vihollinen lähestyi joka silmänräpäys. Oli tosin asetettu pari kanuunaa ampumaan puistokujia ja valtakatua ja oli tosin varalla joukkoja ensi hyökkäyksiin torjumista varten; mutta myöskin preussiläisillä, venäläisillä ja itävaltalaisilla oli kanuunoita, joilla voivat ampua siltaa, ja ne, jotka jäisivät viimeisiksi suojelemaan muitten peräytymistä, saivat kestää luodit, kranaatit ja karteshit. Sen ymmärsi jokainen, ja siksi pyrkivät kaikki yhtäaikaa sillan yli.

Ollessamme parin sadan askeleen päässä sillasta sain palavan halun juosta rivistä, mennä väkijoukkoon ja siten päästä toiselle puolelle; mutta kapteeni Vidal, luutnantti Bretonville ja muut vanhat soturit huusivat:

"Ensimmäinen, joka lähtee rivistä, ammutaan paikalla kuoliaaksi!"

Mikä kidutus nähdä pelastus niin lähellä ja kuitenkin täytyä ajatella:

"Minun täytyy jäädä!"

Se tapahtui kello 11 ja 12 välillä. En ikinä unohda sitä hetkeä, vaikka eläisin satavuotiseksi. Laukaukset lähenivät oikealta ja vasemmalta, kanuunanluodit jo alkoivat hurista ilmassa, ja Hallen esikaupungin puolella vilisi preussiläisiä meikäläisten sotamiesten seassa. Sillan äärestä kuului kauheita huutoja; tietä saadakseen ryntäsi ratsuväki jalkaväkeä vastaan, joka vastasi pajunetinpistoilla. Jokainen ajatteli vain omaa pelastumistaan. Joka askeleella, minkä sillalla oleva ihmisjoukko eteni, putosi joku jokeen vetäen viisi kuusi muuta mukaansa koettaessaan heihin tarttua.

Sekaannus, ulvominen, ampuminen ja veden loiskina yltyivät joka hetki, ja se näytelmä oli niin kamala, ettei olisi voinut luulla kamalampaa olevankaan ... mutta silloin kuului äkkiä ikäänkuin rymisevä ukkonen, ja ensimmäinen silta-arkku murtui vieden mukaansa kaikki siellä olijat; satoja onnettomia katosi aaltoihin ja toisia joutui joukottain putoavain kivien muserrettaviksi.

Eräs insinööriväen alaupseeri oli räjähdyttänyt sillan ilmaan.

Sen tapahduttua kuului kaikkialta huutoja: "Olemme hukassa, meidät on petetty!" Ei kuulunut muuta kuin tätä kauhistuttavaa huutoa. Muutama tuli epätoivon raivo ja he kääntyivät vihollista vastaan niinkuin ahdistetut pedot, jotka kuoleman vaarassa eivät näe eivätkä kuule, vaan ajattelevat ainoastaan kostoja. Toiset rikkoivat aseensa ja kirosivat taivasta ja maata. Ratsastavat kenraalit ja upseerit syöksyivät jokeen pelastuakseen uimalla; monet sotamiehet seurasivat esimerkkiä ehtimättä heittää pois reppujansa. Ajatus, että pelastus oli niin lähellä ja että nyt viimeisessä hetkessä piti joutua teurastettavaksi, teki ihmiset mielipuoliksi. Olin edellisenä päivänä nähnyt monta ruumista Partha joessa, mutta tämä oli paljon kauheampaa; kaikki nuo onnettomat taistelivat aaltoja vastaan huutaen sydäntävihlovasti, he takertuivat toisiinsa, joki oli täynnä heitä, veden pinnalla vilisi käsiä ja päitä.

Yksin kapteeni Vidalkin, tuo kylmäverinen mies, jonka katse oli ylläpitänyt kuria, näytti nyt menettävän rohkeutensa; hän pisti sapelinsa tuppeen ja sanoi omituisen käheästi nauraen:

"No, nyt on kaikki mennyttä!"

Minä kosketin hänen käsivarteensa. Hän katsoi minuun ystävällisesti ja kysyi:

"Mitä tahdot, poikani?"

"Herra kapteeni", vastasin minä — sillä eräs ajatus oli pälkähtänyt päähäni, — "minä olen maannut Leipzigin sairaalassa neljä kuukautta, olen uinut Elsterissä ja tiedän paikan, mistä pääsee kahlaamalla yli".

"Missä se on?"

"Kymmenen minuutin matkan päässä sillalta."

Hän veti heti sapelinsa tupesta ja huusi kuin ukkosen äänellä:

"Tulkaa pojat, ja näytä sinä tietä!"

Koko pataljoona, jossa nyt oli vain 200 miestä, lähti liikkeelle; satakunta muuta, jotka näkivät meidän lähtevän tiettyyn suuntaan, yhtyi joukkoon tietämättä, minne matkan piti. Itävaltalaiset olivat jo puistopenkereellä, jonka alapuolella Elsteriin saakka oli pensasaitauksilla ympäröityjä puutarhoja. Tunsin tämän tien, jota Zimmerin kanssa olin kulkenut heinäkuussa, jolloin tämä kaikki oli kuin yhtä ainoaa kukkakimppua. Meitä ammuttiin, mutta me emme vastanneet. Minä menin ensimmäisenä veteen. Kapteeni Vidal tuli perässä ja sitten muut parittain. Vesi nousi hartioihin saakka, sillä joki oli syyssateista tulvillaan, mutta me pääsimme onnellisesti yli, eikä ketään hukkunut. Melkein kaikilla oli kiväärinsäkin tallella, kun pääsimme toiselle rannalle. Marssimme suoraan peltojen poikki. Kauempana tulimme Schleissigiin vievälle pienelle puusillalle ja sieltä kuljimme Lindenauhin.

Olimme kaikki ääneti; silloin tällöin näimme etäältä taistelua jatkettavan Elsterin toisella puolella, Leipzigin kaduilla. Hurjat huudot ja kanuunain kumea jyske kuuluivat vielä kauan korviimme; vasta kello 2:n ajoissa, jolloin näimme loppumattoman jonon sotajoukkoja, kanuunoita ja vaunuja kulkevan Erfurtin tietä niin pitkältä kuin silmä kantoi, vasta silloin sulautuivat taistelun äänet vaunujen raskaaseen ratinaan.

XXI.

Tähän saakka olen kertonut sodan suuria tekoja, jotka erehdyksistämme ja onnettomuuksistamme huolimatta olivat Ranskalle kunniakkaita tappeluita. Kun on taisteltu yksin Europan kaikkia kansoja vastaan, aina yksi kahta, joskus kolmeakin vastaan, ja kun lopuksi on uuvuttu, ei vihollisten urheuden tai neron, vaan petoksen ja ylivoiman vuoksi, olisi väärin sellaisesta tappiosta punastua, ja voittajat tekisivät vielä enemmän väärin, jos siitä kerskuisivat. Ei lukumäärä tee kansaa tai sota armeijaa suureksi, vaan kunnollisuus. Se on suora mielipiteeni, ja tiedän, että ne, joilla on sydäntä ja järkeä, ajattelevat kaikkialla maailmassa samalla tavalla.

Mutta nyt täytyy minun kertoa peräytymismatkan kurjuudesta, ja se tuntuu minusta olevan kaikkein vaikeinta.

Sanotaan itseluottamuksen antavan voimaa, ja sitä sanotaan varsinkin ranskalaisista. Niinkauan kun he marssivat eteenpäin ja toivovat voittoa, pysyvät he yhdessä niinkuin sormet kädessä, ja johtajan tahto on kaikkien laki; he tietävät, ettei menestys ole mahdollinen ilman kuria. Mutta kun täytyy peräytyä, luottaa jokainen ainoastaan itseensä, eikä kukaan kysy muitten käskyjä. Ja nuo ylpeät soturit, jotka iloisesti marssivat vihollista vastaan, hiipivät nyt tiehensä joka taholle, milloin yksinänsä, milloin pienemmissä ryhmissä. Ja ne, jotka ennen vapisivat heidän lähestyessään, tulevat rohkeammiksi; he etenevät aluksi pelokkaina, mutta tulevat julkeiksi, kun näkevät, ettei ole vaaraa. Kolme neljä heitä hyökkää yksinäisen kuljeskelijan kimppuun, niinkuin korpit talvella iskevät kuolleeseen hevoseen, johon eivät uskaltaneet katsoakaan silloin, kun se vielä pääsi jaloillaan kulkemaan.

Olen nähnyt sellaista. Olen nähnyt kasakkain — oikeitten ryysykerjäläisten ja heittiöiden, joilla oli vanhat, koinisyömät nahkalakit korvissa, ruumiinsa täynnä syöpäläisiä ja joiden parta on koko iän ollut ajamatta, jotka ratsastivat vanhoilla, loppuun kuluneilla hevosluusilla satulatta, jalat jalustimen virkaa tekevissä nuoransilmukoissa, vanha, ruostunut revolveri ampuma-aseena ja naulalla varustettu seiväs keihäänä — olen nähnyt tuollaisten vanhain, nälkiintyneitten kaupustelijain näköisten ryysyläisten hyökkäävän 10 — 15 — 20:n sotamiehen kimppuun ja ajavan heitä edellään niinkuin lammaslaumaa.

Ja talonpoikain, noitten pelkurien, jotka muutamaa kuukautta aikaisemmin vapisivat kuin haavanlehdet, kun heihin vain vihaisesti katsoikin — heidän olen nähnyt esiintyvän röyhkeästi vanhoja satureita, kyrassierejä, espanjalaisia rakuunoita vastaan, miehiä vastaan, jotka olisivat voineet kurittaa heitä pikkusormellaan; olen kuullut heidän väittävän, ettei heillä ollut leipää myydä, vaikka vastaleivotun leivän tuoksu tuntui pitkän matkan päähän, ja ettei heillä ollut viiniä eikä olutta eikä mitään muutakaan, vaikka tinakannujen kannet kalkkuivat kaikkialla kuin kirkonkellot. Vaan heihin ei uskaltanut käydä käsiksi, noille heittiöille ei uskallettu antaa ojennusta, sillä meitä ei ollut enää riittävän monta, vaan jokainen kulki yksikseen tunnustamatta päälliköitä tai tottelematta ketään.

Sen lisäksi sitten nälkä, väsymys, tauti, jotka kaikki yhtäkaa meitä rasittivat; taivas oli harmaa, sade ei tuntunut lakkaavankaan ja syystuuli jähmetytti meitä. Kuinka olisivat nuoret, parrattomat rekryttiparat, jotka olivat niin kuihtuneita, että päivä näkyi kylkiluitten välistä, kuinka olisivat he kestäneet niin suurta kurjuutta? Heitä kuoli tuhansittain; niitä näki kaikkialla pitkin tien varsia. Se kauhea tauti, jota sanotaan tyfukseksi eli lavantaudiksi, seurasi meitä kinterillämme; muutamat sanovat sen olevan eräänlaista ruttoa, joka syntyy liian matalaan haudatuista ruumiista; toiset selittävät sen syntyvän liian suurista kärsimyksistä, joita ihmisvoimat eivät kestä; siitä en tiedä mitään, mutta Elsassin ja Lothringin kylät, jonne toimme lavantaudin, muistavat sen kauan aikaa; sadasta sairaasta parani ainoastaan 10 tai 12

Mutta saadakseni nyt tämän surullisen kertomuksen loppuun, leiriydyimme illalla lokak. 19 p:nä Lützenin luo, missä rykmenttejä koetettiin koota niin hyvin kuin saatettiin. Aikaiseen seuraavana aamuna, kun olimme marssineet Weissenfeldiin, täytyi meidän vastata westfalilaisten laukauksiin, sillä he ajoivat meitä takaa aina Eglaystadiin saakka. 22 p. majailimme Erfurtin linnoitusten lähellä, missä saimme uusia jalkineita ja vaatteita. Viisi kuusi komppaniaa, jotka olivat joutuneet erilleen pataljoonistaan, yhtyi meihin; ne olivat melkein kaikki rekryttejä, jotka olivat niin nääntyneitä, että tuskin pysyivät koossa. Uudet vaatteemme ja jalkineemme olivat aivan suuret, mutta olivat kuitenkin lämpöiset ja ihanat, niin että elämä tuntui kuin uudestaan alkavalta.

22 p. täytyi meidän jälleen lähteä ja seuraavina päivinä kuljimme Gothan, Eislebenin ja Saalmünsterin läpi. Kasakat tähytelivät meitä koniensa selästä; muutamat husaarit hätyyttivät heidät pois ja he pakenivat kuin varkaat, mutta palasivat heti takaisin.

Monet tovereistamme, rumasti kyllä, tapasivat karata iltaisin yhteisestä leiristä, ja usein he toivatkin jotain saalista, mutta seuraavassa aamuhuudossa puuttui aina joitakuita heistä, ja vahdit saivat käskyn ampua niitä, jotka lähtivät sellaisille retkille.

Minä olin ollut kuumeessa aina siitä saakka, kun Leipzigistä lähdimme; tauti tuli yhä pahemmaksi ja pahemmaksi, minua hiotti ja vilusti vuorotellen yötä ja päivää. Olin niin heikko, että tuskin jaksoin nousta ylös aamuisin matkaa jatkamaan. Sepeteus katseli minua surullisesti ja sanoi väliin:

"Rohkeutta, Juuse! Me kyllä pääsemme kotiin."

Ne sanat virkistivät minua; kasvoni olivat tulikuumat.

"Niin, niin, meidän täytyy päästä kotiin", sanoin minä, "minun täytyy nähdä kotini".

Ja minä itkin. Sepeteus kantoi reppuani. Kun minua väsytti, sanoi hän:

"Nojaa minuun. Tulemme joka päivä kotia lähemmäksi, Juuse — kaksi viikkoa enää, siinä kaikki."

Hän koetti minua virkistää, mutta töin tuskin jaksoin kantaa kivääriäni, joka painoi kuin lyjy. En voinut syödä, ja polveni horjuivat; en kuitenkaan ollut epätoivossa, vaan puhelin itsekseni: "Se ei tee mitään. Kun saat nähdä Pfalzburgin kirkontornin, menee kuumeesi ohitse. Siellä saat hengittää puhdasta ilmaa ja Katri hoitaa sinua. Kaikki käy hyvin ... ja te pääsette naimisiin."

Näin toisten toverieni jäävän teille makaamaan, mutta minä en ollut läheskään niin huono.

Elin yhä hyvässä toivossa; silloin saimme levätessämme Fuldan lähellä Saalmünsterin tiellä kuulla, että 50,000 bajjerilaista aikoi ehkäistä paluumatkamme niissä suurissa metsissä, joiden läpi meidän piti kulkea. Se oli minun surmani, sillä minä tunsin, etten jaksaisi rynnätä enkä tähdätä enkä käyttää pajunetta; kaikki ponnistukseni olivat turhat.

Tein kuitenkin vielä yrityksen, kun saimme käskyn marssia eteenpäin, ja yritin nousta.

"Kuules, Juuse", sanoi Sepeteus, "koetappa nyt reipastua!"

Mutta minä en jaksanut. Minulta pääsi itku ja minä sanoin:

"En voi!"

"Nousehan", sanoi hän.

"Jumalani, en voi, en voi."

Otin kiinni hänen käsivarresta ... kyyneleet juoksivat pitkin hänen pitkää nenäänsä. Hän koetti kantaa minua, vaan ei jaksanut. En tahtonut päästää häntä, ja huusin:

"Sepeteus, älä jätä minua!"

Kapteeni Vidal tuli luoksemme, katsoi minuun surullisesti ja sanoi:

"Noo, poikani, puolen tunnin kuluttua kulkevat tästä sairausvaunut ... pääset niihin."

Mutta minä tiesin varsin hyvin, mitä se merkitsi, ja vedin Sepeteusta luokseni syleilläkseen häntä viimeisen kerran ja kuiskasin hänelle:

"Kuule, sinun tulee suudella Katria minun puolestani ... lupaathan! Sano hänelle, että viimeisellä hetkelläni ajattelin häntä ja että tuot hänelle jäähyväissuuteloni."

"Kyllä", kuiskasi hän nyhkyttäen, "kyllä sanon hänelle ... voi sinua, Juuse parka".

En voinut irtaantua hänestä; hän laski minut maahan ja meni nopeasti matkaansa katsomatta taaksensa. Kolonna meni menojaan ... katselin kauan sitä, niinkuin katsellaan elämän viimeisen toivon katoamista. Pataljoonan viimeiset miehet katosivat notkoon. Sitten suljin silmäni, ja vasta tunnin tai pitemmän ajan kuluttua herätti minut kanuunanlaukaus, ja näin kaartin divisionan rientävän ohitse pikamarssissa tykistö ja varastovaunut perässä. Vaunuissa näin muutamia sairaita, ja minä huusin:

"Ottakaa minut! Ottakaa minut!"

Mutta kukaan ei kuullut huutoani, he marssivat vain eteenpäin ja kanuunan jyry kasvoi. Enemmän kuin 10,000 miestä kulki sillä tavoin ohitseni, ratsuväkeä ja jalkaväkeä; minä en jaksanut enää huutaa.

Vihdoin tuli jälkijoukko; näin reppujen ja hattujen katoavan kaukaiseen notkoon ja aioin juuri laskeutua kuolemaan, kun taaskin kuulin suurta jyryä tieltä. 5-6 kanuunaa, joita rotevat hevoset vetivät, tuli täyttä laukkaa, kanuunamiehet kummallakin puolella paljastetuin sapelein; perässä tulivat ampumavaravaunut. En toivonut heistä sen enempää kuin muistakaan, mutta seurasin heitä kuitenkin silmilläni. Silloin huomasin erään kanuunan vieressä pitkän, laihan, punatukkaisen alauseerin, jolla oli punainen nauha napinlävessä, ja tunsin hänet Zimmeriksi, vanhaksi Leipzigin-aikaiseksi toverikseni. Hän ratsasti ohitse katsahtamatta minuun, mutta minä rupesin kaikin voimin huutamaan:

"Risto ... Risto hoi!"

Kanuunanpaukkeesta huolimatta pysähtyi hän, kääntyi katsomaan ja näki minut puun juurella; hän näytti hyvin hämmästyneeltä.

"Risto", huusin, "armahda minua".

Silloin ratsasti hän takaisin, katseli minua ja kalpeni.

"Mitä näenkään, sinäkö siellä, rakas Juuse?" sanoi hän hypäten maahan.

Hän otti minut syliinsä niinkuin lapsen ja huusi miehille, jotka ajoivat viimeistä varastovaunua:

"Seis! Pysähtykää!"

Hän kantoi minut vaunuihin ja asetti minut niihin pannen repun päänalaiseksi. Näin myöskin, että hän levitti suuren ratsuviitan jalkaini päälle. Sitten sanoi hän:

"Ajakaa nyt! Tuolla edessä on kuumat paikat!"

Siinä kaikki, mitä siitä muistan, sillä heti sen jälkeen menin tainnoksiin. Luulen sitten kuulleeni hirmuista melua, huutoja ja komennussanoja ja nähneeni, miten pitkään honkain latvat lipuivat ohitseni pimeällä iltataivaalla, vaan se kaikki on niinkuin unta. Mutta varmaa on, että Hanaun metsässä, Saalmünsterin takana, oli sinä päivänä suuri tappelu baijerilaisten kanssa, jotka saivat selkäänsä perinpohjaisesti.

XXII.

Tammikuun 14 p:nä 1814, puolenkolmatta kuukautta Hanaun tappelun jälkeen, heräsin hyvällä vuoteella, joka oli pienessä, lämpimässä huoneessa. Katselin kattopalkkeja ja pieniä ikkunoita, joihin pakkaneen oli levittänyt valkoisia lyhteitensä ja ajattelin: "Nyt on talvi." Samalla kuulin kaukaa kumeaa jyryä, joka muistutti kanuunanpauketta; väliajalla en kuullut mitään muuta kuin takkavalkean räiskettä. Muutaman silmänräpäyksen perästä käänsin kylkeä ja näin nuoren, kalpean naisen, joka istui uunin

edessä kädet ristissä polvella, ja silloin tunsin hänet Katriksi. Tunsin myöskin huoneen, jossa olin viettänyt niin hauskoja sunnuntaipäiviä, ennenkun läksin sotaan. Ainoastaan kanuunanpauke, joka tavan takaa uudistui, saattoi minut epäilemään oloni todellisuutta.

Kauan makasin siinä katsellen Katria, joka näytti hyvin kauniilta, ja minä ajattelin: "Missähän on Kreetta-täti? Kuinka olen päässyt takaisin kotiin? Olemmeko naimisissa Katrin kanssa? Hyvä Luoja, ettei tämä vain olisi unta!"

Vihdoin tulin rohkeaksi ja lausuin hiljaa: "Katri!" Silloin käänsi hän päätään ja sanoi: "Juuse ... tunnetko minut?"

"Tunnen", sanoin ja ojensin hänelle käteni.

Hän tuli lähelle vapisten ja me yhdyimme pitkään syleilyyn. Itkimme kumpikin.

Kun kanuunanpauke taas kuului, tunsin ahdistusta. "Mitä sieltä kuuluu, Katri?" kysyin.

"Pfalzburgin kanuunat", sanoi hän ja pusersi minua vielä hellemmin rintaansa vastaan:

"Kanuunatko?"

"Niin, kaupunkia piiritetään."

"Pfalzburgiako? Onko vihollinen Ranskassa?"

Muuta en voinut sanoa. Niin monista kärsimyksistä, niin suurista kyyneltulvista, kahden miljoonan ihmisen tappelutantereilla uhraamisesta oli siis ainoa seuraus se, että vihollinen ryntäsi kotimaahamme! Ja huolimatta siitä riemusta, jota tunsin syleillessäni rakastettuani, ei se kauhea ajatus antanut minulle rauhaa; vielä tänäänkin, niin vanha ja harmaa kuin olenkin, on sieluni siitä katkeroitunut. Niin, me vanhat olemme sen nähneet, ja hyvä on, että nuoretkin sen saavat kuulla, me olemme nähneet saksalaisten, venäläisten, ruotsalaisten, espanjalaisten ja englantilaisten herrastelevan Ranskassa, pitävän hallussaan kaupunkejamme, rehentelevän linnoissamme mielensä mukaan, muuttavan lippumme ja jakavan keskenään ei ainoastaan v:n 1804 jälkeen valloittamamme maat, vaan tasavallankin valloitukset! Se oli kallis maksu 10 vuotisesta kunniasta.

Mutta siitä kertokoon tulevaisuus; se kertoo, että Lützenin ja Bautzenin tappelujen jälkeen tarjoutuivat viholliset jättämään meille Belgian, osan Hollantia, Rheinin länsirannan Baseliin saakka sekä Savoijin ja Italian kuningaskunnan, ja että keisari hylkäsi nämä ehdot, koska hän piti ylpeytensä tyydyttämistä tärkeämpänä kuin Ranskan onnea!

Mutta palatakseni kertomukseeni, oli kaksi viikkoa Hanaun tappelun jälkeen tuhansia vaunuja täynnä sairaita ja haavoittuneita alkanut saapua Ranskaan Strassburgin — Nancyn tietä. Se jono ulottui Elsassin rajalta kauas Lothrinkiin saakka.

Kreetta-täti ja Katri seisoivat ovellansa katsomassa sitä surusaattoa; ei tarvitse kertoa, mitä he ajattelivat. Enemmän kuin 1,200 vaunua oli jo kulkenut ohitse; mutta minua ei ollut yhdessäkään niistä. Tuhansia isiä ja äitejä, joita kokoontui peninkulmien päästä, seisoivat sellaisessa vahdissa tien varsilla. Kuinka monet saivatkaan palata kotiinsa löytämättä lastansa!

Mutta kolmantena päivänä tunsin Katri minut eräissä vaunuissa, toisten samanlaisten kurjain joukossa, jotka olivat onttoposkisia, nälkiintyneitä, paljasta luuta ja nahkaa.

"Se on hän — siellä on Juuse!" huusi hän jo pitkän matkan päästä:

Ei kukaan uskonut häntä; Kreetta-tädinkin piti kauan katsoa, ennenkuin hän tunsin minut ja sanoi: "Se on hän! Nostakaa hänet vaunuista. Se on meidän Juusemme!"

Hän antoi kantaa minut taloonsa ja valvoi vuoteeni ääressä yöt ja päivät. Minä en tahtonut nauttia muuta kuin vettä, ja huusin lakkaamatta: "vettä, vettä!" Ei kukaan kylässä uskonut, että minä toipuisin, mutta ilo kotiin pääsemisestä ja omaisten tapaamisesta pelasti minut.

Puolen vuoden kuluttua, 8 p. heinäk. 1814, vietimme Katrin kanssa häitä. Herra Gulden, joka piti meistä kuin omista lapsistaan, oli ottanut minut liikkeensä osakkaaksi; me asuimme kaikki yhdessä, samassa pesässä, sanalla sanoen me olimme maailman onnellisimpia ihmisiä.

Nyt olivat sodat loppuneet, liittolaiset menivät vähitellen kotiinsa, keisari oli karkoitettu Elban saarelle, ja kuningas Ludvig XVIII oli antanut meille kohtuullisen vapauden. Kaunis nuoruuden aika, rakkauden, työn ja rauhan aika oli palannut takaisin. Toivottiin tulevaisuuteen, uskottiin, että kukin

säästäväisyydellä ja hyvällä käytöksellä voisi luoda itselleen aseman, saavuttaa kunniallisten ihmisten kunnioituksen ja pitää huolen perheensä toimeentulosta pelkäämättä sotamieheksi joutumista 7-8 vuoteen asevelvollisuusaijansa jälkeen.

Herra Gulden, joka ei ollut erin hyvillään vanhain kuninkaitten ja vanhan aatelin palaamisesta, luuli heidän kuitenkin maanpaossa oppineen ymmärtämään, etteivät he olleet yksinään maailmassa, ja että heidän tuli pitää vapauksiamme kunnialla, hän luuli myöskin, että keisari Napoleon olisi kylliksi viisas pysyäksään rauhassa ... mutta hän erehtyi: Bourbonit olivat palanneet sellaisina kuin olivat lähteneetkin, ja keisari odotti vain soveliasta hetkeä kostaaaksensa.

Kaikesta siitä oli koitua uusia onnettomuuksia Ranskalle. Kertoisin niistä, ellen katsoisi, että tämä jo tällaisenaankin on kylliksi pitkä. Panemme siis pisteen ja lopetamme toistaiseksi. Jos viisaitten ja kokeneitten mielestä olen menetellyt oikein kertoessani sotaretkestäni vuonna 1813, jos nuoriso täten tulee käsittämään sotaisan kunnian turhuuden ja siten oppii, ettei voi mitenkään muuten tulla onnelliseksi kuin rauhan, vapauden ja työn kautta — no niin, silloin jatkan näiden tapahtumain kuvaamista ja kerron Waterloosta.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MOSKOVASTA WATERLOOHON: ROMAANI
NAPOLEONIN AJOILTA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the

terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90

days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.